

MUNICIPIUL SIGHIȘOARA MUZEUL DE ISTORIE

Alt - Schaessburg

5, 2012

MUNICIPIUL SIGHIȘOARA
MUZEUL DE ISTORIE

ALT- SCHAEßBURG

Istorie. Patrimoniu

3, 2010

Sighișoara
2010

COLECTIVUL DE REDACTIE

NICOLAE TEȘCULĂ – redactor șef
FLORINA ȘTEFAN – secretar de redacție

Membrii:

LAVINIA AVRAM
NICULINA CIOTLOȘ
MIRCEA-RADU IACOB
ADONIS P. MIHAI
SORINA PARCHIRIE

ISSN 1844-6302

ALT SCHAESSBURG, 3, 2010

Orice corespondență se trimite pe adresa
MUZEUL DE ISTORIE

P-ța Muzeului nr. 1

545400 Sighișoara

tel-fax 0265 771108

tel 0265 771514

e-mail: altschaessburg@gmail.com

Editura Qual Media

Cluj Napoca, 2010

CUPRINS

ISTORIE

1. ADRIAN ȘOVREA - Scările de șa din perioada avară (secolele VI-VIII) din Transilvania 7
2. DR. LIVIU CÎMPEANU - Vlad Dracul și Sighișoara (1431-1436)..... 19
3. VASILE MĂRCULEȚ - Ideea imperială bizantină oglindită în titlul și acțiunea politică a domnilor români din secolele XIV-XVII 33
4. DR. MARGARETA ASLAN - Transilvânismul de la concept identitar la ideologie statală în secolele XVI-XVII 39
5. NICULINA CIOTLOȘ - Timpul agricol și de sărbătoare al țăranului din Transilvania de sud-est, în secolul al XVIII-lea și prima jumătate a secolului al XIX-lea 47
6. DR. NICOLAE TEȘCULĂ - Între tradiție și modernitate. Meșteșugurile sighișornene la mijlocul secolului al XIX-lea 57
7. GHEORGHE GAVRILĂ - Activitatea școlară și bursieră a românilor sighișoreni înainte de 1918 67
8. GHEORGHE DRĂGAN - Aspecte din activitatea protopopiatului ortodox român Sighișoara în perioada interbelică 73
9. ADONIS P. MIHAI - Unele aspecte privind prostituția la Sighișoara în perioada interbelică..... 81
10. FLORINA ȘTEFAN - Între două lumi. Muzeul de Istorie Sighișoara între anii 1950-1952..... 87
11. DAN VASILE TEȘCULĂ - Imaginea Sighișoarei reflectată în presa comunistă: cazul cotidienele Drum Nou și Steaua Roșie..... 99

PATRIMONIU

1. SORINA PARCHIRIE - Practica restaurării -restaurarea unui car miniatural Wietenberg (1800-1300î.Hr.)..... 109
2. ION EUGEN SÂRBU - Domeniul nobiliar și Castelul Bethlen de la Boiu..... 113
3. IOAN F. PASCU - Prințul, Împăratul, Leul și Contemporanii. Povestea monumentului Skariatîn din Sighișoara..... 123
4. ADRIANA ANTIHI - Tradiție și continuitate la românii din Sighișoara. Obiectul străjerilor (șpalerii) în cartierul Cornești 135

MISCELLANEA

1. Lucia Țarălungă - Nicolae D. Cocea –
Figură proeminentă a ziaristicii și culturii românești 147
2. AUREL HERȚIOGA, Laurian Herlea 157
3. VIRGIL CIOCÎLTAN, O monografie de istorie locală exemplară:
Cornel-Ioan Teșculă, Pagini de istorie de pe Târnavă Mare.
Comuna Vânători până în anul 1918 (Vânători, Archita, Feleag,
Mureni, Șoard), ed. Nico, Tg.Mureș, 2012 159

ISTORIE

SCĂRILE DE ȘA DIN PERIOADA AVARĂ (SECOLELE VI-VIII) DIN TRANSILVANIA

Adrian Șovrea

Avarii au intrat în istoria Europei începând cu a doua jumătate a secolului VI. Veniți din Asia Centrală s-au stabilit temporar la nordul Mării Negre și de aici au emigrat în Câmpia Pannonică. După ce i-au eliminat pe gepizi au ocupat teritoriul acestora, așa cum au stabilit cu longobarzii aliații lor în această luptă.

Cultura materială avară

Materialele arheologice specifice avarilor sunt piesele de harnașament, armament și centura ornamentată „*cu aplici și completată cu curele secundare ce atârnă de ea*”¹. Alte materiale ce au fost descoperite alături de cele specifice avarilor au o factură diferită, dar au fost cuprinse în aria generală a culturii avar, ei fiind populația dominantă. Exemple sunt uneltele de producție precum seceri, amnare, cuțite, găleți, tipare pentru presarea pieselor ornamentale.

La Kurt Horedt² găsim împărțirea culturii avar în trei faze. Această împărțire are ca element cheie influența bizantină în prelucrarea sau neprelucrarea obiectelor și podoabelor avar:

1. Perioada veche sau timpurie (568-680).
2. Perioada de tranziție (680-720).
3. Perioada târzie (720-804).

Influența bizantină și-a pus amprenta asupra culturii avar începând din perioada când aceștia au staționat în câmpia pontică. Această cultură se caracterizează prin „*piese de podoabă a centurilor și pieselor de harnașament lucrate din lame subțiri de metal presate deasupra unui tipar corespunzător și ornamentate cu motive geometrice și benzi împletite*”³. Încadrarea este perioada anilor 568-680, perioada veche sau timpurie. Stabilirea bulgarilor la sudul Dunării, în 680, rupe legătura directă a khaganatului avar cu Imperiul Bizantin, schimbare observabilă și prin lipsa în mormintele avar a monedelor bizantine începând cu secolul VIII.

Perioada de tranziție se caracterizează prin prezența simultană a celor două tehnici de confecționare a obiectelor ornamentale și podoabelor: prin presare și prin turnare.

1 Kurt Horedt *Contribuții la istoria Transilvaniei în secolele IV-XIII*, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1958, p. 78.

2 *Ibidem*, p. 67.

3 *Ibidem*, p. 66.

În timpul săpăturile efectuate de W. Lipp la Keszthely, localitate din Ungaria, unde s-au dezvelit circa 5000 de morminte⁴, au fost descoperite materiale arheologice de tip avar și cuprinse sub numele de cultura Keszthely care se caracterizează prin:

- a) piese din bronz turnate și ornamentate aduse din Asia Centrală⁵.
- b) prezența centurii în detrimentul fibulelor.
- c) piese de harnașament în mormintele călăreților avari.

Cultura Keszthely cuprinde perioada secolelor VII și VIII și se identifică prin „piese de bronz turnate și deseori aurite, ornamentate cu motive vegetale ca lujeri sau reprezentând grifoni și scene de luptă animaliere”⁶. Însă cercetările mai aprofundate corelate cu noi descoperiri au dus la reanalizarea materialelor de la Keszthely și s-a ajuns la concluzia că principalii creatori ai acestei culturi sunt romanicii și germanii târzii⁷. Cultura aceasta nu este specifică avarilor, dar ea demonstrează o locuire comună a autohtonilor și a invadatorilor, bineînțeles cu drepturi diferite.

Calul – parte a vieții unui avar

Necropolele avară sunt dominate de piese de harnașament, fiind morminte de călăreți. Pe teritoriile Ungariei și Slovaciei s-au descoperit peste 30 000 de morminte⁸ de călăreți avari. Aceștia au introdus în Europa scărița de șa din fier⁹. Această afirmație este sprijinită și de istoricul roman Mauricius: „*caii, mai ales ai căpeteniilor și ai celorlalți oșteni de seamă, să aibă platoșe de fier și pieptare de fier sau pănură sau să le fie ocrotite piepturile și grumazurile după obiceiul avarilor, mai ales pentru cei aflați în rândurile din față. Șeile cailor să aibă învelișuri mari și groase, iar frâiele să le fie îndemânoase. Să aibă câte două scărițe la sei...*”¹⁰.

Descoperirile din Transilvania sunt semnificative și au analogii în Pannonia și împrejurimile acesteia. În funcție de ochiul de prindere al curelei și consultând împărțirea făcută de Călin Cosma¹¹, am identificat două tipuri de scărițe:

- a) Scărițe de șa cu ochiul sub forma unei bucle realizate din aceeași bară cu arcul scăriței (II Cilinská).

4 *Ibidem*, pag. 191.

5 *Ibidem*, pp. 65-67.

6 *Ibidem*, p. 65.

7 Z. K. Pinter, Aurel Dragotă, Ioan Marian Țiplic, *Piese de podoabă și vestimentație la grupurile etnice din Transilvania (sec. VII- XII)*, Editura „ALTIP”, Alba Iulia, 2006, p. 37.

8 Gheorghe Baltag, *Sighișoara înainte de Sighișoara*, Editura Oscar Print, Cluj-Napoca, 2000, p. 160.

9 Kurt Horedt, *op. cit.*, pp. 74,76.

10 Mauricius, I, 3, 10-20 *apud* Ioan Marian Țiplic, *Contribuții la istoria spațiului românesc în perioada migrațiilor și evul mediu timpuriu (secolele IV-XIII)*, Editura Institutul European, 2005, p. 191.

11 Călin Cosma, *Vestul și nord-vestul României în secolele VIII-X d.Hr.*, Editura Neremia Napocae, Cluj-Napoca, 2002, pp. 142-143.

b) Scărite de șa cu ochiul în formă aproximativ dreptunghiulară și lucrate separat (IV Cilinskă).

Avarii nu purtau pinteni¹². De aceea astfel de descoperiri din Transilvania și încadrate cronologic în secolele VIII-IX, aparțin unor populații care se aflau sub autoritatea avară (slavi sau romanici¹³).

Catalog și repertoriu al descoperirilor avar de tip scărite de șa din Transilvania

Primele scărite de cavalerie fabricate din fier descoperite pe teritoriul românesc și în spațiul central-european sunt cele aduse de valurile de călăreți ai stepelor, avarii. Aceștia ajung în aceste zone în cursul secolului VII¹⁴.

Descoperiri care atestă prezența timpurie a avarilor în Transilvania, în a doua jumătate a secolului VI – începutul secolului VII, sunt cele din zona Carei, jud. Satu Mare¹⁵. Cele mai numeroase descoperiri sunt în arealul Mureșului mijlociu, unde a existat un centru de putere avar care controla salinele de la Turda, Sic, Cojocna, Ocna Dejului, Ocna Mureș, Lopadea Nouă, Ocna Sibiului (în partea vestică) și Praid (în partea estică). Rezultatele cercetărilor din mai multe cimitire avar din această zonă a Transilvaniei cuprinse între Târnave, Mureș și Arieș au fost grupate sub numele de *Grupa Gâmbaș* (harta 2) cuprinzând perioada din a doua parte a secolului VII și începutul secolului VIII. În grupul Gâmbaș intră descoperirile de la Aiud, Aiudul de Sus, Brateiu, Câmpia Turzii, Cicău, Gâmbaș, Geoagiu de Sus, Heria, Măgina, Sânpetru German, Socodor, Stremț, Teiuș, Timișoara, Valea lui Mihai, Vereșmort (harta 1).

I. Tipul I

II. Scărite de șa cu ochiul sub forma unei bucle realizată din aceeași bară cu arcul scăritei (II Cilinskă¹⁶).

Analogii găsim în Slovacia încadrate de Zlata Cilinskă în tipul II. Caracteristic e dispozitivul de fixare la șa (ochiul sau urechiușa de prindere a curelei) care e realizat prin prelungirea corpului scăritei printr-o buclă. Talpa este lată și prezintă o nervură mediană și este foarte arcuită spre exterior semănând ca un pepene. Se găsește și în Siberia centrală, dar este mai des folosită în Transilvania¹⁷. Acest tip de scărite sunt specifice secolului VII¹⁸. Forma lor este datorată încălțăminte, descrisă foarte bine de

12 Alexandru Madgearu, *Românii în opera Notarului Anonim*, Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, 2001, p. 186.

13 *Ibidem*, pp. 185-186.

14 Ioan Marian Țiplic, *op. cit.*, pag. 192.

15 I. Némethi, *Noi descoperiri din epoca migrațiilor din zona Carei (jud. Satu Mare)*, SCIVA, 34, 2, 1983, pp. 139-140.

16 Zlata Cilinská, în *Archaeologia Slovaca Catalogi*, V, Bratislava, 1973, p. 236.

17 Ioan Marian Țiplic, *op. cit.*, p. 76.

18 Călin Cosma, *op. cit.*, p. 142; Zlata Cilinská, *op. cit.*, p. 190.

Ioan Marian Țiplic: „confeccionată prin croială dintr-o singură bucată de piele sau de pâslă, obținută din păr animal, iar talpa lor nu presupunea un material rigid”¹⁹.

Descoperiri de scărițe de șa:

a) Aiud – Școala de Viticultură, jud. Cluj

Mormântul I

- (fig. 1) are o formă circulară neregulată lucrată dintr-o singură bucată din care este formată și urechea prin îndoirea barei²⁰;

- dimensiuni: $h^{21*} = 13,7$ cm; $D^{22*} = 10,5$ cm;

Mormântul II

– (fig. 2) lucrată într-o singură bucată a cărei ureche este formată prin îndoirea barelor care nu se ating la încheierea urechii; arcul are o formă rotundă²³;

- dimensiuni: $h = 12,2$ cm; $D = 10$ cm;

b) Gâmbaș – Măguricea, com. Ciumbrud, jud. Cluj

Mormânt izolat

- (fig. 3) cele două scărițe au ochiurile lucrate din aceleași bare ca și arcul scăriței²⁴;

Cimitirul reformat – Mormântul IX

S-au descoperit două scărițe (fig. 4):

- scărița „b” are placa orizontală pentru sprijinul tălpii lătită și pe latura exterioară are o nervură mediană accentuată; piesa este ruptă în două și a fost găsită pe partea dreaptă;

- dimensiuni: $h = 14$ cm; $L^{25*} = 12$ cm; L plăcii de jos = 4 cm²⁶;

- scărița „a” cu ochiul lucrat din bara arcului și în partea de jos bara se lărgește într-o placă lată, pentru sprijinul piciorului, susținută în exterior de o nervură mediană;

- dimensiuni: $h = 13,3$ cm; $L = 11,6$ cm; L plăcii = $4,3$ cm²⁷;

c) Sânpetru German – Magazin, com. Secusiu, jud. Arad

- (fig. 5) cele două scărițe sunt de formă rotundă, din fier, cu ochiul format prin îndoirea barei din care e făcut și arcul scăriței; la scărița „a” lipsește o parte din bară și scărița „b” nu are partea cu arcul și se presupune că era asemănătoare cu „a”²⁸;

- dimensiuni scărița „a”: h : 13 cm, diametru: 11,5 cm, lățimea plăcii de sprijin: 2,9 cm;

19 Ioan Marian Țiplic, *op. cit.*, p. 193.

20 Kurt Horedt, *op. cit.*, p. 91.

21 * h = înălțimea.

22 * D = diametrul.

23 *Ibidem*, p. 92.

24 *Ibidem*, p. 96.

25 * L = lățimea.

26 *Ibidem*, p. 99.

27 *Ibidem*, p. 99.

28 Egon Dörner, *Mormânt din epoca avară la Sânpetru-German*, SCIVA, anul XI, 1960, p. 28.

- dimensiuni scărița „b”: D = 12 cm, L plăcii de sprijin de 2,9 cm.

d) Stremț - în viile comunei, jud. Alba

- (fig. 6) două scărițe cu forme rotunde; au ochiul lucrat prin îndoirea barei din care este făcut și arcul scăriței; placa lată pentru sprijinul piciorului este întărită în exterior printr-o nervură mediană; scărița de la imag. „a” are ruptă din arc o bucată; cealaltă e întreagă²⁹;

- dimensiuni scărița „a”: h= 14cm; D 11,8 cm; L plăcii de sprijin= 3,7 cm;

- dimensiuni scărița „b”: h= 14,5 cm; D= 12 cm; L plăcii= 3,5 cm;

e) Teiuș – *Cetățuie*, jud. Hunedoara

Mormântul III

- (fig. 7) formă aproximativ circulară cu ochiul lucrat din aceeași piesă cu arcul³⁰;

- dimensiuni: h= 14,3 cm; D orizontal= 11,7 cm;

f) Valea lui Mihai – *Sub pășune*, jud. Bihor

- (fig. 8) două scărițe cu dispozitivul de fixare la șa (urechiușa de prindere a curelei) realizată prin prelungirea corpului scăriței printr-o buclă; talpa este lată și prezintă o nervură mediană; este ușor arcuită spre exterior³¹; datate în a doua jumătate a secolului VII³²; corespunde astfel perioadei avare timpurii și începutul perioadei mijlocii.

g) Vereșmort (Unirea II) – *Maroslab*, com. Unirea, jud. Alba

- (fig. 52) două scărițe din fier realizate dintr-o bară circulară care formează, printr-o buclă ovală, urechiușa de prindere de șa³³. Talpa lată prezintă o nervură mediană și este arcuită spre exterior; scărițele au fost găsite la picioarele scheletului uman, în mormânt fiind descoperit și schelet de cal (fig. 53);

- dimensiuni scărița „a”: L= 15,3 cm; D bară= 0,7 cm; D verigă= 4,1 x 2,7 cm; L talpă= 2,9 cm);

- dimensiuni scărița „b”: L= 15 cm; D bară= 0,7 cm; D verigă= 3,9 x 2,7 cm; L talpă= 2,9 cm).

III. Tipul II

IV. Scărițe de șa cu ochiul în formă aproximativ dreptunghiulară și lucrat separat (IV Cilinskă³⁴).

29 Kurt Horedt, *op. cit.*, p. 103.

30 *Ibidem*, p. 104.

31 Călin Cosma, *op. cit.*, p. 143.

32 *Ibidem*, p. 142.

33 Gabriel T. Rustoiu, Marius Ciută, *Mormântul nui călăreț avar recent descoperit la Unirea-Vereșmort (jud. Alba)*, *Apulum*, XLV, 2008, p.71-98.

34 Zlata Cilinskă, *op. cit.*, p. 236.

Zlata Cilinskà are analogii încadrate în tipul IV și sunt specifice secolului VIII³⁵. Se poate observa o evoluție a formei scăriței datorată adaptării la noua tactică de luptă bazată pe o cavalerie grea (vezi imag. 1), a folosirii „*elementelor de protecție a labelor picioarelor, elemente confecționate din metal*”³⁶ și folosirea pintenilor care cereau „*o întărire a încălțămintei în zona călcâielor*”³⁷.

Descoperirile din Transilvania, în funcție de forma arcurilor, se împart în trei subtipuri:

Subtipul 1. Corpul scăriței nu are formă patrulateră, ci este arcuit în partea superioară. Placa orizontală pentru sprijinul tălpii este îndoită spre interior și trasă în sus.

1.1. Aiudul de Sus, jud. Alba

- (fig. 9) fragment a unei scărițe de șa. Se observă bara orizontală cu colțurile îndoite și ridicate în interior și partea laterală a arcului cu o nervură mediană, îngustându-se în sus³⁸.

1.2. Câmpia Turzii, jud. Cluj

- (fig. 10) două scărițe de fier, de formă ovală, cu placă orizontală pentru așezarea tălpii. Ochiurile rotunde ale scărițelor sunt separat lucrate. Plăcile orizontale sunt îndoite și ridicate puțin în sus³⁹.

1.3. Cicău- Săliște, com. Mirăslău, jud. Alba

- (fig. 16) în mormântul nr. 3 a fost găsit și un schelet al unui cal de 10 ani, așezat lângă călăreț⁴⁰; s-au găsit două scărițe de fier bine conservate, de formă alungită, cu ochiul pentru fixarea curelei patrulater separat de arc prin strangulare; placa orizontală pentru sprijinirea tălpii este îndoită spre interior și trasă în sus; pe suprafața exterioară a plăcilor se găsește în mijloc o nervură; scărița de la imag. „a” a fost găsită în stângă scheletului de cal, iar cea de la imag. „b” în dreapta scheletului;

- dimensiuni scărița „a”: h= 18,6 cm; L= 11,4 cm; h ochiului= 3,4; L ochiului= 3,3 cm;

- dimensiuni scărița „b”: h= 19 cm; L= 12,1 cm; h ochiului= 3,5 cm; L ochiului= 3,3 cm; L plăcii orizontale= 1,8 cm.

1.4. Geoagiu de Sus – Obreji, com. Stremț, jud. Alba

S-au descoperit două scărițe (fig. 11):

35 Călin Cosma, *op. cit.*, p. 143; Zlata Cilinská, *op. cit.*, p. 236.

36 Ioan Marian Țiplic, *op. cit.*, p. 193.

37 *Ibidem*, p. 194.

38 Kurt. Horedt, *op. cit.*, p. 93.

39 *Ibidem*, p. 94.

40 Iudita Winkler, Matilda Takács, Gheorghe Păiuș, *Necropola avară de la Cicău*, AMN, XIV, 1977, p. 270.

- scăriță de fier (imag. „b”) cu urechea de prindere a curelei în formă patrulateră, separată de un arc având secțiunea circulară; placa pentru sprijinul tălpii este îndoită spre interior și trasă în sus; pe revers placa prezintă o nervură mediană pentru creșterea rezistenței mecanice⁴¹;

-dimensiuni: Lg= 18,6 cm; L= 11,3 cm; Lg ureche: 3,8 cm; L ureche= 3,5 cm; D bării arcului: 0,8 cm; lățimea plăcii= 2,5 cm;

- scăriță de fier (imag. „a”) cu urechea de prindere a curelei în formă patrulateră, separată de un arc având secțiunea circulară; placa este foarte uzată și probabil provine din partea stângă a șei⁴²;

-dimensiuni: Lg⁴³= 18,7 cm; L= 11,7 cm; Lg ochi= 3 cm; L ochi= 3,2 cm; D bării arcului= 0,8 cm; L plăcii= 2,5 cm;

1.5. Lopadea Nouă- Șanțuri, jud. Alba

- (fig. 13)scărița (imag. „a”) are ochiul rupt; este de formă rotunjită; placa pentru sprijinul tălpii este îndoită spre interior și ridicată în sus;

- fragmentul unei scărițe de fier (imag. „b”) din care s-a păstrat placa de jos și începuturile arcurilor laterale ale scăriței⁴⁴;

1.6. Socodor, jud. Arad

- (fig. 18) are formă patrulateră; latura superioară este puternic arcuită; inelul de prindere a curelei este despărțit de arc și realizat separat; talpa este lată, îndoită spre interior și trasă în sus; pe reversul tălpii există trei nervuri în relief, cu rol de a mări rezistența acesteia⁴⁵; încadrată cronologic în secolul VIII;

1.7. Timișoara - Podul Modoș, jud. Timiș

- (fig. 19) scărițe cu urechea lucrată separat, cu corpul scăriței arcuit în partea superioară, iar placa orizontală, ce servește pentru sprijinirea tălpii, este îndoită în jos și apoi trasă în sus. Se menține pe întregul sec. VIII⁴⁶.

Subtipul 2. Corpul scăriței este arcuit atât în partea superioară cât și în partea inferioară.

Aiud – Școala de viticultură, jud. Alba

Mormântul I

41 Gabriel T. Rustoiu, Ciprian Dărmăș, *Piese de inventar funerar prefeudale descoperite la Geoagiu de Sus, com. Stremț, jud. Alba*, Studii și Cercetări Arheologice, Editura „ALTIP”, Alba Iulia, 2005, p. 483.

42 *Ibidem*.

43 * Lg= lungimea.

44 Kurt Horedt, *op. cit.*, p. 101.

45 Călin Cosma, *op. cit.*, p.143.

46 Olivian Dulea, *Considerații privind locuirea în Banat și Transilvania în secolele VII-VIII (II. Necropole și morminte izolate)*, Sargetia, 30, 2001-2002, p. 30.

- (fig. 14) scăriță de formă pătrată cu colțurile rotunjite; bara orizontală prezintă o nervură mediană în exterior; urechea este separată de arcul scăriței, având o formă lunguiață⁴⁷;

- dimensiuni: L^{48*} totală= 15,8 cm, L= 11,3 cm; L urechii= 3,8 cm;

Subtipul 3. Corpul scăriței are formă patrulateră, iar placa pentru sprijinul tălpii este îndoită spre interior și trasă în sus.

3.1. Heria, com. Fărău, jud. Alba

- (fig. 12) cele două scărițe au formă pătrată cu placa pentru sprijinul tălpii ridicată în interiorul arcului, cu ochiuri pătrate separate de arcul scărițelor⁴⁹;

3.2. Brateiu – *Cimitirul nr.2*, jud. Sibiu

- (fig. 15) în „Cimitirul nr.2 de la Bratei”⁵⁰ a fost descoperit un mormânt de avar cu cal; descoperirea a fost accidentală, la ruptura carierei de nisip în marginea de răsărit de unde au fost începute săpăturile. Printre resturile acestui mormânt se numără fragmente de oase de om și de cal.

3.3. Măgina, aparține de Aiud, jud. Alba

- (fig. 17) mormânt de înhumatie datat în sec. VII și începutul sec. VIII; scărița are urechea lucrată separat, corpul arcuit în partea superioară, iar placa orizontală este îndoită în jos și apoi trasă în sus⁵¹. O a doua scăriță (scărița „a”) a fost găsită fragmentar și se presupune că era la fel ca scărița întreagă (scărița „b”).

STEIGBÜGEL AUS DER AWARENZEIT (VI-VIII JH.) AUS SIEBENBÜRGEN/TRANSILVANIEN (zusammenfassung)

Die awarischen Entdeckungen aus Siebenbürgen wurden in der Gruppe Gâmbaș gegliedert, ein Gebiet sich befindend zwischen den Flüssen Mureș, Târnava und Arieș. Bei Kurt Horedt⁵² finden wir eine Aufschlüsselung materiellen Kultur der Awaren, eingeteilt in drei Phasen, nach byzantinischem Einfluss:

1. Zeitraum der alten oder frühen Zeit (558-680): Schmuckstücke und Gurte werden durch Pressen hergestellt: byzantinische Technik.

47 Kurt Horedt, *op. cit.*, p. 91.

48 * L= lățimea.

49 *Ibidem*, p. 100.

50 Ion Nestor, Eugen Zaharia, *Raport preliminar despre săpăturile de la Bratei, jud. Sibiu*, MCA, 10, 1973, p. 88.

51 Horia Ciugudeanu, *Mormântul unui călăreț avar de la Meghina*, jud. Alba, SCIVA, 25, 1974, pp. 457-459.

52 Kurt Horedt, *op. cit.*, p. 67.

2. **Übergangszeit** (680-720): finden wir sowohl die Pressetechnik als auch die Giesstechnik.

3. **Später Zeitraum** (720-800): am verbreitetsten ist die Giesstechnik und die Ornamente mit pflanzlichem/vegetativem Motiv, Stengel, oder tierischem Motiv, Greifen; turanische Technik.

Das Jahr 680 stellt die Niederlassung der Bulgaren südlich der Donau dar, und der Bruch aller direkten Verbindungen zwischen dem awarischen Khaganat und den Byzantinern.

Die Steigbügel aus dem VI-VIII Jh. Sind spezifisch den Awaren, diese führten in Europa die Steigbügel aus Eisen ein. Die in Siebenbürgen entdeckten Steigbügel habe ich in zwei Typen eingeteilt, nach der Herstellungstechnik der Öse und die der Steigbügelriemen befestigt wurde, mit Analogien an die Einstufungen von Zlata Cilinská⁵³, slovakische Wissenschaftlerin:

Typ I: Die Öse hat die Form einer Schleife, gefertigt aus demselben Eisenstück wie die Fussraste. (II Cilinská).

Typ II: Die Öse hat eine fast rechteckige Form und ist extra gefertigt (IV Cilinská).

Hier treffen wir mehrere Untertypen, je nach der Form des Steigbügels:

II.1 Der Körper des Steigbügels hat keine vierseitige Form, er ist an der oberen Seite bogenförmig; die horizontale Seite für die Unterstützung des Fusses ist nach innen gebogen und hinauf gezogen.

II.2 Der Körper des Steigbügels ist sowohl nach oben als auch nach unten gebogen.

II.3 Der Körper des Steigbügels hat eine vierseitige Form, und die Seite für die Unterstützung des Fusses ist nach innen gebogen und hinauf gezogen.

Die Evolution/Entwicklung der Steigbügel hat Dank dem Kampfstil der Awaren stattgefunden. Die Steigbügel wurden von den Awaren aus Asien gebracht und wurden hergestellt für Lederstiefeln mit weicher Sohle. Die Einführung der schweren Kavallerie hat die Herstellungsart der Steigbügel geändert, weil diese (die Steigbügel) einer grösseren Last untersetzt wurden, aber auch wegen den Verstärkungen bei den Fersen – wegen den Sporen. Bei Ioan Marian Țiplic⁵⁴ finden wir interessante Hypothesen bezüglich den Schuhen der Wandervölker und ihre Konsequenzen auf die Steigbügel.

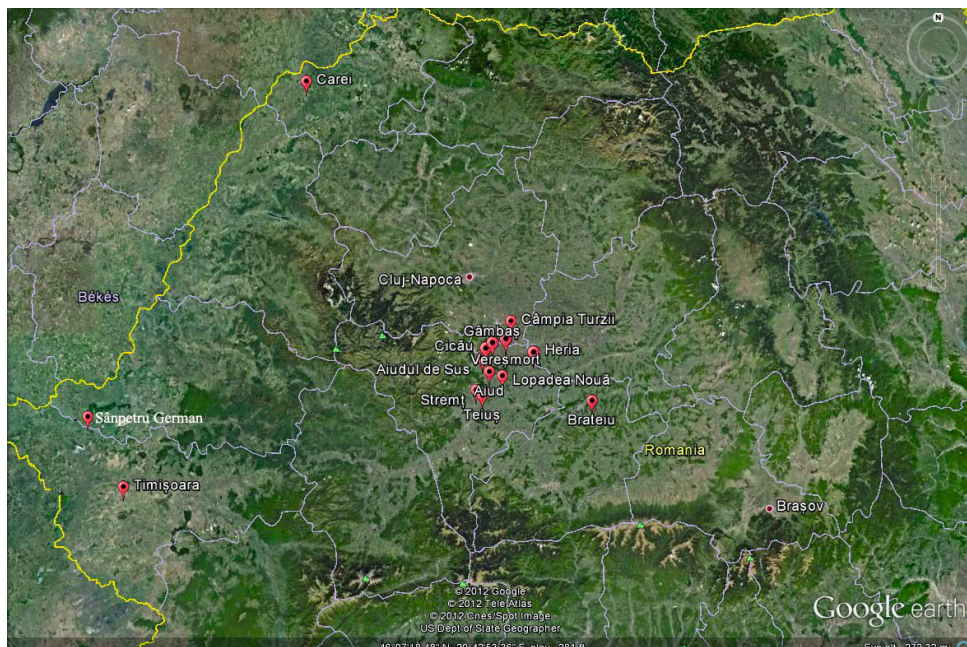
Cuvinte cheie: avari, Transilvania, scărițe, tip, Cilinská.

Stichworte: Steigbügel, Awarenzeit, Siebenbürgen, Typen, Cilinská.

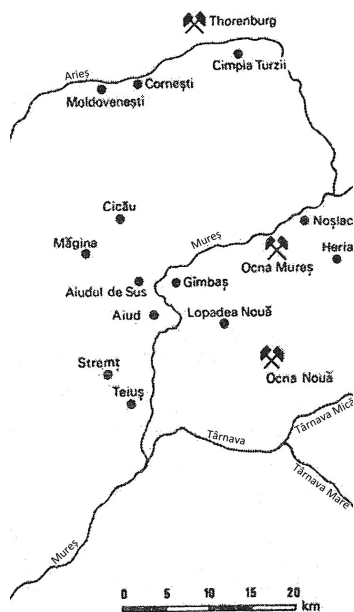
53 Zlata Cilinská, op. cit., p. 236.

54 Ioan Marian Țiplic, op.cit., pp. 259-268.

Anexe

Harta 1. Localități cu descoperiri arheologice avară din Transilvania.

Harta 2. Grupul Mediaș
(după. K. Horedt)

Imag.1 Războinic avar - sec. VIII
(după M. Gorelik)

Scărițe de șa tipul I (II Cilinska)

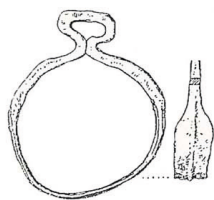

Fig. 1
Aiud – Școala de Viticultură.
Mormântul I
(după K. Horedt)

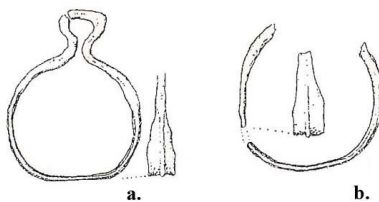

Fig. 2 (a,b)
Aiud – Școala de Viticultură.
Mormântul 2
(după K. Horedt)

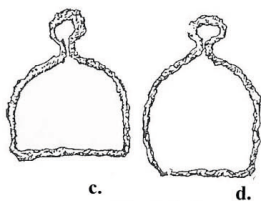

Fig. 3 (c,d)
Gâmbaș - Măguricea
Mormânt izolat
(după K. Horedt)

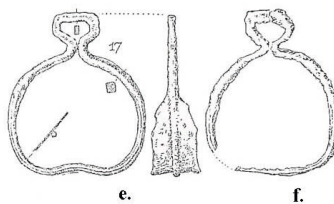

Fig. 4 (e,f)
Gâmbaș - Măguricea
Mormântul IX
(după K. Horedt)

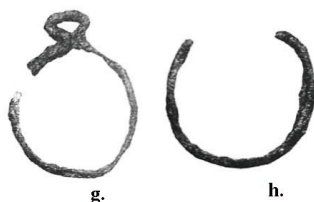

Fig. 5 (g,h)
Sânpetru German - Magazin
(după Egon Dörner)

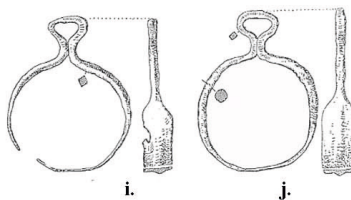

Fig. 6 (i,j)
Stremț - în viile comunei
(după K. Horedt)

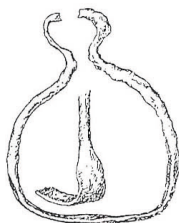

Fig. 7
Teiu - Cetățuie
(după K. Horedt)

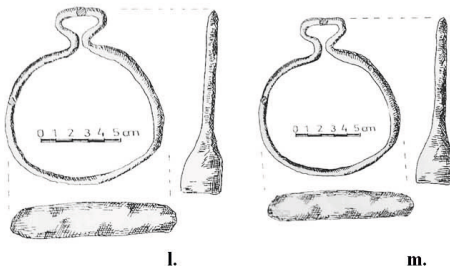

Fig. 8 (l, m)
Valea lui Mihai - Sub pășune
(după C. Cosma)

Scărițe de șa tipul II (IV Cilinskà)

II. 1.

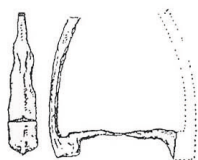

Fig. 9
Aiudul de Sus
(după K. Horedt)

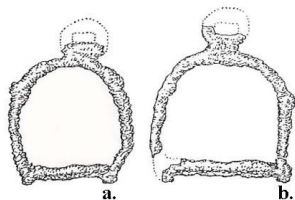

Fig. 10
Câmpia Turzii
(după K. Horedt)

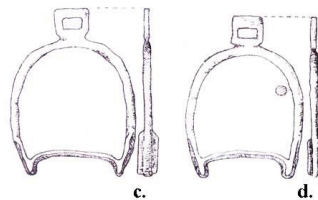

Fig. 11
Cicău
(după Winkler-Takács-Păiuș)

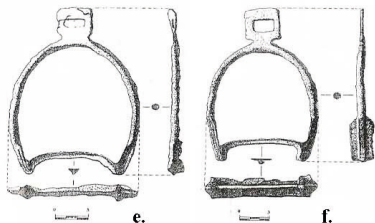

Fig. 12 (e,f)
Geoagiu de Sus - Obreji
(după Rustoiu-Dărămuș)

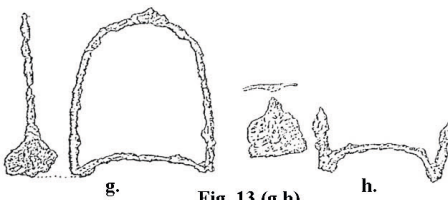

Fig. 13 (g,h)
Lopadea Nouă
(după K. Horedt)

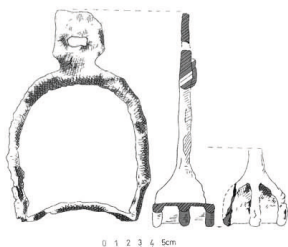

Fig. 14
Socodor
(după C. Cosma)

Fig. 15 Timișoara -
Podul Mogoș
(după Dulea)

Fig. 16
Aiud - Școala de viticultură
(Mormântul I)
(după K. Horedt)

II.2

II.3

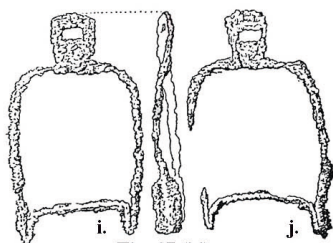

Fig. 17 (i,j)
Heria
(după K. Horedt)

Fig. 18
Bratei - Cimitirul nr. 2
(după Nestor - Zaharia)

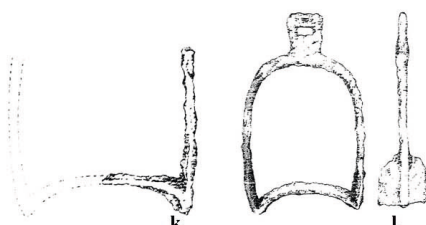

Fig. 19 (k,l)
Măgina
(după Ciugudeanu)

VLAD DRACUL ȘI SIGHIȘOARA (1431-1436)

Dr. Liviu Cîmpeanu

În istoriografie¹ și în conștiința istorică a oamenilor cu o cultură peste medie, șederea lui Vlad Dracul la Sighișoara în perioada 1431-1436 este un adevăr de netăgăduit. Totuși, ținând cont de realitățile medievale și de documentele epocii se pot ridica mai multe întrebări cu privire la prezența lui Vlad Dracul la Sighișoara, în perioada amintită: în primul rând, nu se află această problematică în contradicție cu realitățile medievale, ținând cont de antagonismul social nobilime-orășe? Ce spun documentele? Atestă ele prezența pretendentului Vlad la Sighișoara? Și, nu în ultimul rând, ar fi fost sighișorenii pregătiți să accepte un nobil în mijlocul lor? Aveau ei baza juridică pentru a respinge stabilirea unui membru al nobilimii între zidurile lor? La toate aceste întrebări încercăm să răspundem în rândurile de mai jos.

În ceea ce privește relațiile dintre nobilime și orășe, antagonismul dintre cele două entități este în istoriografie un adevăr axiomatic². Nu ne referim aici (doar) la un antagonism social în spiritul istoriografiei marxist-leniniste, la „luptă de clasă”, deși conflicte între nobili și orășe au existat de-a lungul întregului Ev Mediu, ci ne referim la diferența de structură dintre lumea nobililor și cea a orășenilor. Pe de-o parte nobilitatea este strict strict legată de stăpânirea pământului, deci de spațiul rural. Domeniul constituie baza economică a nobilimii și, în același timp, spațiul ei vital. De locuirea la țară se leagă activitățile specifice ale nobilimii, adică echitația, antrenamentul militar și vânătoria. Stabilirea nobilimii la orășe este o raritate dacă nu chiar o excepție a *ordinis mundi* medievală.

Pe cealaltă parte orașul medieval este un spațiu bine definit, atât fizic cât și mental (prin elementele sale de fortificație) și, mai ales, juridic (prin drepturile și privilegiile sale). Activitățile orășeanului sunt diametral opuse celor ale nobilimii: meșteșuguri și comerț, ambele activități lucrative, nedemne de nobilime și, deci,

1 Matei Cazacu, *Dracula*, București, 2008, p. 52-55; Constantin Rezachevici, *Cronologia critică a domnilor din Țara Românească și Moldova a. 1324-1881*, vol. I, sec. XIV-XVI, București, 2001, p. 92-93 (în continuare C-tin Rezachevici, *Cronologia critică...I*); Radu-Ștefan Ciobanu, *Pe urmele lui Vlad Țepeș*, București, 1979, p. 29-40; Sergiu Columbeanu și Radu Valentin, *Vlad Dracul*, București, 1978, p. 27-32 (lucrare de popularizare); Ilie Minea, *Vlad Dracul și vremea sa*, în *Cercetări Istorice*, anul IV (1928), tom I, p. 119-125 (cu contextul politic internațional); Gheorghe Baltag, *Sighișoara-Schaessburg-Segesvár*, Cluj-Napoca, 2004, p. 47-55.

2 Pentru ultimele poziții în istoriografie cu privire la aceste subiecte vezi (coord.) Jacques Le Goff și Jean-Claude Schmitt, *Dicționarul tematic al Evului Mediu occidental*, București, 2002, p. 543-551 (*Nobilimea*) și 560-572 (*Orașul*).

disprețuite de aceasta din urmă. Activitățile orășeanului nu necesitau spațiu deschis iar antrenamentele militare (pentru că exista și așa ceva) erau adaptate nevoilor lor imediate, adică tacticii lor defensive, sprijinită pe elementele de fortificație din jurul orașelor. Astfel, avem două lumi paralele dar simultane, diferite ca structură atât mental cât și spațial. Un nobil, însoțit întotdeauna de suita lui și de sergenți înarmați, nu ar fi avut fizic loc în spațiul și așa îngust și aglomerat al meșteșugarilor și al negustorilor, necum să își vadă de activitățile sale obișnuite adică de antrenamentele militare.

Nu este vorba însă doar de spațiu (fizic sau mental) ci și de incompatibilitate juridică între cele două entități: nobilimea se bucura de privilegiul individual sau, mai bine zis de gintă. Drepturile și privilegiile nobilimii erau transmise, odată cu bunurile mobile și imobile, din generație în generație sau, după formula medievală *heredibus haeredumque*. Aceste privilegii constau în stăpânirea nestingherită a domeniilor, dreptul de a le lăsa moștenire, dreptul de a percepe vămi pe diverse căi de apă sau de uscat precum și (uneori) drepturi regaliene de a bate monedă, de a deține cârciumi sau mori etc. Nobilimea era scutită de obligații fiscale față de regalitate dar avea obligații militare, pe care trebuia să le îndeplinească cu dreaptă credință față de suveranul suprem (regele), în spiritul contractului vasalic (stăpânirea de pământ era condiționată de obligațiile militare față de suveran!). Nobilimea putea fi impusă, în cazuri extraordinare, la obligații fiscale, care cauzau de cele mai multe ori nemulțumiri și chiar revolte (vezi, de exemplu răscoala nobilimii din Transilvania la 1467, împotriva regelui Matia Corvinul).

Orașele, în schimb, se bucurau de privilegii comune. Toți cetățenii (adică posesorii de bunuri imobile din interiorul fortificațiilor orășenești), indiferent de starea lor economică se bucurau de aceleași privilegii. De aceea nu se poate vorbi despre o pătură privilegiată la orașe, singurele diferențe dintre cetățeni fiind de natură economică, pătura socială bogată a orașelor constituind patriciatul, provenit mai ales dintre negustori. O exceptare de la privilegiile comune ducea la pierderea cetățeniei. Exemple (desigur, nu unice) în acest caz sunt familiile de patricieni sași transilvăneni Haller sau Gereb de Vingard, care au dobândit bunuri imobile în comitatele din Transilvania și astfel au fost asimilați nobilimii, păstrându-și totuși, în paralel activitățile comerciale.

Privilegiile comune ale orașelor constau în garantarea de către regalitate a bunurilor imobile deținute de cetățeni (de aici unitatea juridică a orașelor și a teritoriilor apartenente), chiar în interzicerea înstrăinării bunurilor orășenești în favoarea nobilimii, dreptul de autoadministrație, dreptul de a se judeca după propriile legi (la sașii din Transilvania după legea lor cutumiară), dreptul de jurisdicție penală, scutiri vamale, dreptul de a practica liber comerț, dreptul de etapă/depozit, adăpostirea limitată a regelui sau a dregătorilor săi (o dată pe an, în cazul sașilor din Transilvania)

etc. Principalele obligații, în schimbul acestor privilegii, erau cele fiscale al căror cuantum, deloc neglijabil, era fixat cu exactitate de către regalitate. Desigur, orașele aveau și obligații militare față de regalitate și acestea stabilite cu exactitate. La sașii din Transilvania aceste obligații se refereau mai degrabă la campanii militare din interiorul regatului, obligații pe care și le-au îndeplinit, de exemplu, la Câmpul Pâinii în 1479. Asupra drepturilor și obligațiilor sașilor transilvăneni o să revenim mai jos.

Cunoscând aceste realități, prezentate sintetic mai sus, rămâne întrebarea deschisă dacă un mare senior, cum a fost Vlad Dracul, însoțit de alaiul său ar fi putut rezida aproximativ cinci ani între zidurile Sighișorii. Dar cele expuse mai sus sunt mai degrabă niște considerații generale iar pentru a da un răspuns la această întrebare trebuie să apelăm la documentele rămase de la Vlad Dracul din perioada lui de pretendențiat, în sudul Transilvaniei.

De la Vlad Dracul s-au păstrat destul de multe documente (ținând cont de raporturile din prima jumătate a secolului XV)³ dar, din păcate, sunt foarte greu de folosit din cauză că ele fie nu sunt datate de loc, fie au doar data de lună și de zi, ceea ce denotă o amplă corespondență între pretendentul Vlad și orașele săsești din sudul Transilvaniei. O datare a lor sau, cel puțin o ordonare cronologică este foarte dificilă, dacă nu chiar imposibilă, de aceea o să pornim, în ceea ce urmează, de la datările făcute de ultimii editori ai acestor documente⁴. Desigur, și aceste datări sunt relative și în cazul unor documente am efectuat o redatură, în baza unor detalii istorice neluate în seamă de editorii mai vechi sau mai noi ai documentelor. Nici locul de emiteră a acestor documente nu se poate stabili, deoarece și acest detaliu lipsește din aproape toate documentele.

Localizarea la Sighișoara a scrisorii din 1431 (!?), prin care pretendentul Vlad îi anunță pe brașoveni că are oastea pregătită pentru a intra în Țara Românească și că un contingent militar alcătuit din sighișoreni îl însoțește, este una forțată⁵. Nu există niciun detaliu sau amănunt care să permită localizarea emiterii acestei scrisori. Vlad

3 Ioan Bogdan, *Documente privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și cu Țara Ungurească în sec. XV și XVI*, vol. I 1413-1508, București, 1905, p. 54-85; Grigore G. Tocilescu, *534 documente istorice slavo-române din Țara Românească și Moldova privitoare la legăturile cu Ardealul (1346-1603)*, Viena-București, 1931, p. 39-63.

4 *Documenta Romanae Historica. Seria D. Relații între Țările Române*, vol. I, ed. Ștefan Pascu, Constantin Cihodaru, Konrad G. Gündisch, Damaschin Mioc, Viorica Pervain, București, 1977 (în continuare DRH.D.I).

5 Gh. Baltag, *op.cit.*, p. 51; I. Bogdan, *op.cit.*, p. 57 publică documentul cu următoarea notă explicativă: *1431, din ultimele luni, când Vlad petrecea în Ardeal, pela Sighișoara...* fără a avea nici el un amănunt clar în acest sens. Explicația lui se leagă de explicația documentului anterior, ibidem, p. 56, care este însoțit de următoarea explicație: *Scrisoarea este dată probabil la Sighișoara, în ultimele luni ale anului 1431...*

Dracul și oastea sa putea să se afle oriunde în sudul Transilvaniei. După părarea noastră, pregătirile militare menționate în document trebuie puse în legătură mai degrabă cu evenimentele din 1436, anul în care Vlad Dracul chiar a întreprins campania de ocupare a tronului⁶, decât cu anul 1431⁷. Asupra acestui document o să revenim mai jos.

Cât despre celelalte două documente care ar atesta faptul că pretendentul Vlad a locuit la Sighișoara⁸, ele se referă strict la mutarea hereghiei (a monetăriei) de la Brașov la Sighișoara și nu cuprind niciun cuvânt despre șederea lui Vlad la Sighișoara⁹. În primul document, Vlad îi anunță pe brașoveni că Sigismund de Luxemburg i-a acordat dreptul regalian de a bate monedă. Pentru acest lucru are nevoie de fier și de tehnica necesară, pe care brașovenii trebuiau să i-o trimită¹⁰. Unde însă? documentul nu specifică. Ultimii editori au datat documentul 1437-1443¹¹. Totuși, documentul conține un detaliu care permite o datare *ante quem*: *Dacă va fi vreo vorbă din partea domnului nostru, chesarul, sau **din a cruciaților** (subl. n.) sau fie din a oricui, iată domnia mea vă voi potrivi treaba dinspre toate părțile...*¹². Menționarea cruciaților este un detaliu deosebit de important. Aceștia nu sunt alții decât Cavalerii Teutoni, care au deținut Banatul de Severin și Cămara Regală de la Sibiu în perioada 1429-1432¹³. Prezența Teutonilor și mai ales autoritatea lor asupra Cămarei din Sibiu (un fel de direcție fiscală), care ar fi putut provoca îngrijorarea brașovenilor, permite datarea corectă a documentului, **ante mijlocul anului 1432**¹⁴ când Teutonii, învinși de turci, au părăsit Banatul de Severin.

Ce de-al doilea document, datat de editorii moderni în perioada 1437-1443, arată într-adevăr că pârgarii Sighișorii au protestat la inițiativa voievodului de a muta înapoi hereghia de la Sighișoara la Brașov. Argumentul pârgarilor a fost: *când era în nevoie voievodul, brașovenii nu l-au îngăduit, iar noi l-am luat asupra capetelor noastre și acum te duci acolo [la Brașov n.n.]? Această rușine noi n-o vom lăsa, putem să murim....*¹⁵.

6 C-tin Rezachevici, *op.cit.*, p. 92-93.

7 DRH.D. I, p. 283-284.

8 Gh. Baltag, *op.cit.*, p. 52-53.

9 DRH.D. I, p. 329-331.

10 *Ibidem*, p. 329-330.

11 *Ibidem*.

12 *Ibidem*.

13 Academia Română, *Istoria Românilor*, vol. IV, București, 2012, p. 337-338; Ilie Minea, *Principatele române și politica orientală a împăratului Sigismund*, București, 1919, p. 189, 215-219; Comentariul doc. la I. Bogdan, *op.cit.*, p. 70, care datează documentul în perioada 1432-1437 (!);

14 Gustav Gündisch datează documentul *post* 31 mai 1433, în baza detaliului că Sigismund de Luxemburg este denumit *chesar*, adică împărat, iar data la care Sigismund a devenit împărat este 31 mai 1433, vezi *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, vol. IV, Sibiu, 1937, p. 501 (în continuare. Ub., volumul va fi indicat cu cifre romane). Observația este pertinentă, dar atestarea literală a cruciaților (a Cavalerilor Teutoni) este un element de datare indubitabil.

15 DRH.D. I, p. 331.

La insistențele lui Antonie cămărașul, reprezentantul voievodului, sighișorenii l-au rugat să le îngăduie 15 zile pentru a trimite un sol la voievod, care să clarifice situația: *așteaptă-ne de sâmbătă în 15 zile, ca să ne trimitem omul la voievod...*¹⁶. Din acest citat reiese foarte clar că Vlad nu se afla printre ei și că pentru a ajunge până la el și înapoi erau necesare 15 zile, așadar este vorba despre o distanță apreciabilă. Este foarte posibil ca datarea editorilor colecției *DRH* să fie corectă, adică Vlad să-l fi trimis pe Antonie cămărașul la Sighișoara pentru a rezolva chestiunea hereghiei în timpul primei domnii (1436-1442). Ioan Bogdan datează însă documentul în perioada 1433-1440, subliniind caracterul foarte vechi al scrisorii, care seamănă cu un hrisov de la 1424¹⁷. Așadar, fără a fi însă sigur, putem bănuși că Vlad Dracul a luat inițiativa de a muta hereghia de la Sighișoara la Brașov cât timp era încă pretendent, undeva în sudul Transilvaniei, cu atât mai mult cu cât spre 1436 relațiile lui cu brașovenii par să fi fost iarăși bune.

În orice caz, documentul atestă legăturile indubitabile ale lui Vlad cu Sighișoara, legături constituite în primul rând de problema hereghiei. Nu contestăm aceste legături sau faptul că Vlad a vizitat Sighișoara, rămânând câteva zile pentru rezolvarea problemelor hereghiei, ci contestăm șederea permanentă a lui printre sighișoreni, care nu este atestată de niciun document, așa cum arătam în rândurile de mai sus. Dar dacă acceptăm ideea că Vlad Dracul nu a rezidat permanent la Sighișoara, se pune întrebarea unde exact, în sudul Transilvaniei, a locuit în perioada 1431-1436?

Documentele existente, fără a fi explicite, relevă unele detalii care permit stabilirea unei legături între Vlad Dracul și Țara sau Districtul Făgărașului¹⁸. Țara Făgărașului, un vechi district românesc atestat în secolul al XIII-lea, a fost concedat în a doua jumătate a secolului al XIV-lea domnilor Țării Românești ca feudă, alături de ducatul Amlașului¹⁹. Pentru insubordonare și pactizare cu turcii, eternii dușmani ai regatului Sf. Ștefan, regalitatea maghiară sau locțiitorii acestuia (vezi cazul guvernatorului Iancu de Hunedoara) puteau confisca cele două ducate. Un exemplu concret este confiscarea celor două feude de către Iancu de Hunedoara de la voievodul Țării Românești Vladislav al II-lea în 1451, pentru încheierea unei păci cu turcii²⁰. Un caz similar pare să se fi petrecut la 1432, când Sigismund de Luxemburg a confiscat Făgărașul de la voievodul Țării Românești, Alexandru Aldea²¹. Acesta, obligat de circumstanțe politice și militare, a trebuit să semneze pacea cu sultanul²². Din păcate

16 *Ibidem*.

17 I. Bogdan, *op.cit.*, p. 260, nota documentului.

18 Cf. C-tin Rezachevici, *op.cit.*, p. 92.

19 Ștefan Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, vol. IV, Cluj-Napoca, 1989, p.26-31; Antal Lukács, *Țara Făgărașului în Evul Mediu, secolele XIII-XVI*, București, 1999, p. 171-194.

20 *Ibidem*, p. 185.

21 *Ibidem*.

22 C-tin Rezachevici, *op.cit.*, p. 91; idem, *Rolul Românilor în apărarea europeii de expansiunea*

nu s-au păstrat documente din perioada 1432-1433 care să ateste literal această situație. Sunt însă documente, așa cum arătam mai sus, care atestă legăturile lui Vlad Dracul cu Făgărașul, înainte de luarea domniei (1436).

La 7 octombrie 1434 pretendentul Vlad se afla la Merghindeal, în apropierea Făgărașului²³, de bună seamă la greavul local, Johannes²⁴. La 16 iulie 1436 Vlad Dracul emite un document chiar la Făgăraș prin care recunoaște înțelegerea dintre boierii săi și brașoveni. Spre deosebire de alte documente, acesta are data de zi, lună și an și consemnează și locul în care a fost emis: *dat la Făgăraș, a doua zi după sărbătoarea Răspândirii Apostolilor, în anul Domnului o mie patru sute treizeci și șase*²⁵. Boierii menționați în document sunt boierii făgărașeni, care îi prestau lui Vlad, în calitate de stăpân, servicii militare²⁶. Că este așa o confirmă un alt document, datat de editorii colecției DRH, în perioada 1437-1446. Documentul este o poruncă a lui Vlad Dracul către *Stoica Harsean și tuturor boierilor olteni [= făgărașeni] și astfel vă poruncește domnia mea: pe cei ce vin din părțile ungurești [= din comitatele voievodatului Transilvaniei] cu marfă să nu-i bântuiți...*²⁷. Din acest document reies relațiile directe ale voievodului cu elita politică și militară a Țării Făgărașului.

Un specialist în istoria Țării Făgărașului, Antal Lukács, admite ipoteza unei stăpâniri a lui Vlad Dracul asupra Țării Făgărașului de la 1432, pe întreaga durată a domniei sale²⁸, cu atât mai mult cu cât în perioada 1437-1441 Vlad Dracul a făcut mai multe donații unor boieri făgărașeni²⁹, de bună seamă pentru dreapta credință manifestată față de voievod.

La toate acestea se adaugă și informația, cunoscută de altfel, că Sigismund de Luxemburg a încredințat pretendentului Vlad apărarea graniței Transilvaniei. Aceasta reiese dintr-un document slav a lui Vlad Dracul pe care îl redăm în întregime: *Io Vlad voievod și domn. Scrie domnia mea multă sănătate tuturor pârgarilor brașoveni.*

Iată, voi înșivă știți ce sarcină a pus asupra mea domnul chesar, să păzesc această margine și fără voie mea să nu aveți pace cu Țara Românească. Iar domnia mea, după voie voastră, v-am slobozit ca să vă hrăniți și să aveți pacea, ce este între oameni, iar cât despre munți și plaiuri, voi nu sunteți datori nimănui să le păziți. Iar voi

otomană, secolele XIV-XVI, București, 2001, p. 187-188 (cu contextul politic); Academia Română, *Istoria Românilor*, vol. IV, p. 338.

23 DRH.D. I, p. 311-312

24 Gh. Baltag, *op.cit.*, p. 51-52.

25 DRH.D. I, p. 325-326.

26 Cf. C-tin Rezachevici, *Cronologia critică...*, p. 92.

27 DRH.D. I, p. 341.

28 A. Lukács, *loc.cit.*

29 *Ibidem*; *Documenta Romaniae Historica, Seria B. Țara Românească*, vol. I (1247-1500), ed. P. P. Panaitescu și Damaschin Mioc, București, 1966, p. 142-144, 144-145; 157; 159-160.

*nu-mi gândiți bine mie și slugilor mele, care în fiecare zi își varsă sângele pentru voi, pentru toți. Ci, deoarece ați auzit că domnia mea voi merge la domnul meu, chesarul, iar voi ați învățat pe oamenii voștrii răi de au gonit pe slugile domniei mele și le-au luat caii și tot ce-au aflat la ei. Pentru aceasta, să nu vă pară rău, căci domnia mea nu voi lăsa pe slugile mele în pagubă, ci pentru una, eu voi lua de la voi două și mai mult*³⁰.

Documentul este datat decembrie 1430 - ianuarie 1431, elementul de datare fiind călătoria pe care pretendentul Vlad vroia să o întreprindă la suveranul său. Ioan Bogdan consideră că este vorba despre călătoria lui Vlad la Nürnberg, unde este atestat în februarie 1431³¹. Ori, nici I. Bogdan nici editorii colecției *DRH*. nu au observat că Vlad îl denumeste deja pe Sigismund *domnul meu*, așadar scrisoarea trebuie datată **după** 11 februarie 1431 când Vlad a devenit, la Nürnberg, vasalul regelui. Mai mult, Vlad îl numește pe Sigismund *chesar* (în orig. slav: *KECAP*), deci împărat, ori se știe că Sigismund a fost încoronat împărat la Roma în 31 mai 1433³². Așadar, documentul trebuie datat *post* a doua jumătate a anului 1433.

Din document reies foarte clar îndatoririle lui Vlad, de a asigura paza *acestei margini*, adică a sud-estului Transilvaniei, mai exact a *munților și a plaiurilor*. Din document reiese atitudinea ostilă a brașovenilor, care aveau alianță și tratate comerciale cu voievodul în funcție a Țării Românești, Alexandru Aldea. De asemenea reiese foarte clar faptul Vlad avea slujitori călări, adică oșteni călăreți care au fost învinși și alungați de brașoveni în circumstanțe altminteri necunoscute. Vlad jura să răzbune această faptă și confiscarea cailor oștenilor săi.

Acești oșteni însă trebuiau să provină de undeva, este inimaginabil că pe lângă pretendentul Vlad era o ceată atât de mare de boieri și oșteni pribegi din Țara Românească cât să asigura paza munților și a plaiurilor. Singura explicație plauzibilă este aceea că ei proveneau din Țara Făgărașului, adică erau boierii făgărașeni răsplătiți de Vlad în perioada 1437-1441, pentru dreaptă credință. Este sigur că slugile sau oștenii lui Vlad nu erau miliții urbane ale sașilor din sudul Transilvaniei, datorită faptului că sașii, așa cum arătam mai sus, aveau îndatoriri militare doar față de rege. Asupra acestui aspect o să insistăm mai jos.

Mai mult, sunt cunoscute îndatoririle militare ale districtelor de margine, pentru asigurarea pazei munților și a plaiurilor. Din porunca, deja citată, a lui Vlad Dracul adresată boierilor făgărașeni în legătură cu negustorii care vin dinspre părțile ungurești, reies atribuțiile boierilor făgărașeni de paznici ai hotarelor, supuși ai voievodului Vlad. Acesta este un argument în plus pentru rezidența lui Vlad la Făgăraș în perioada 1431-1436.

30 *DRH.D. I*, p. 274-275.

31 *Ibidem*, editorii preiau datarea după I. Bogdan, *op.cit.*, p. 55.

32 (coord.) Gerhard Hartmann și Karl Schnith, *Die Kaiser. 1200 Jahre europäische Geschichte*, [Wiesbaden, 2006], p. 450, 455.

Înainte de a expune evoluția juridică a Sighișorii și a scaunului aferent până la mijlocul secolului al XV-lea, vom expune sintetic concluziile analizelor de mai sus, pentru ca cititorul să aibă o viziune panoramică asupra activității lui Vlad Dracul în sudul Transilvaniei, în perioada amintită. Concluziile nu se abat, în linii mari, de la cele la care a ajuns istoriografia românească³³. Elemente noi sunt localizarea Făgărașului ca loc de reședință a lui Vlad Dracul și unele rectificări cronologice.

Primii ani de viață și tinerețea lui Vlad³⁴ se pierd în negura istoriei datorită penuriei de izvoare istorice. După ce Sigismund de Luxemburg l-a investit pe Vlad, la Nürnberg, ca domn al Țării Românești și ca membru al Ordinului Dragonului, în 11 februarie 1431, informațiile despre el se întetesc. După ceremoniile din februarie 1431, Vlad s-a stabilit în sudul Transilvaniei, fără a putea specifica exact unde. Fiind aliați cu voievodul în funcție a Țării Românești, Alexandru Aldea, și beneficiind de privilegii comerciale din partea acestuia, brașovenii l-au respins pe Vlad Dracul, menținându-și în anii ulteriori atitudinea ostilă față de el. Ajuns în Transilvania, pretendentul Vlad a primit de la Sigismund, înainte de vara anului 1432, dreptul regalian de a bate monedă, asigurându-i astfel o bază economică. Din cauza atitudinii ostile a brașovenilor, Vlad a mutat hereghia (bănăria) de la Brașov la Sighișoara, câștigându-și astfel fidelitatea sighișorenilor. Din faptul că baza economică a pretendentului Vlad era constituită la 1432 din dreptul de a bate monedă, reiese că la acea dată el încă nu avea un domeniu pe care să își sprijine puterea economică, politică și militară. Vlad avea să dobândească însă un domeniu foarte curând.

După ce Alexandru Aldea, forțat de împrejurări, s-a aliat cu sultanul și l-a însoțit în expediția devastatoare din sudul Transilvaniei în 1432, Vlad a reacționat imediat: el a strâns o oaste (probabil de mercenari) și s-a pregătit pentru invazia Țării Românești. Pentru această acțiune, Vlad a cerut brașovenilor armament (inclusiv arme de foc) și ostași³⁵, dar expediția se pare că a fost oprită de regele Ungariei. Nici reacția lui Sigismund de Luxemburg nu s-a lăsat așteptată, el i-a confiscat lui Alexandru Aldea ducatul Făgărașului (cel puțin!) și l-a acordat ca feudă lui Vlad Dracul, care se afla în expectativă. În schimbul acordării dreptului de a bate monedă și a feudei Făgărașului Sigismund a cerut lui Vlad, în a doua jumătate a anului 1433, să asigure paza graniței de sud a Transilvaniei. Ca mare senior, Vlad a recrutat mica nobilime (boierimea) din Țara Făgărașului și cu serviciul militar al acesteia a asigurat paza plaiurilor și a munților

33 Vezi trimerterile de la nota 1!

34 Am arătat în altă parte de de considerăm că perioada petrecută de Vlad la Constantinopol, la curtea împăratului Ioan al VIII-lea Paleologul se încadrează între 1442-1444, vezi Liviu Cîmpeanu, *Cronicarul bizantin Mihail Ducas despre șederea lui Vlad Dracul la curtea împăratului Ioan VIII Paleologul*, în *Alt-Schaessburg*, Nr. 2/2009, p. 51-57.

35 *DRH D I*, p. 296.

dinspre Țara Românească. Din perioada 1437-1441 s-au păstrat mai multe documente prin care Vlad îi răsplătește pe boierii făgărășeni pentru dreapta credință cu care aceștia l-au slujit. În calitate de stăpân al Făgărașului, Vlad l-a vizitat la 1434 pe vecinul său nobil, greavul Johannes de Merghindeal. Această vizită este atestată documentar, dar altele asemănătoare trebuie să fi avut loc în perioada 1431-1436 la toți nobilii învecinați, iar după 1432 și la Sighișoara, pentru rezolvarea problemelor hereghiei (bănăriei).

Aflat la Făgăraș, Vlad a pregătit în cursul anului 1436 invazia Țării Românești, mai ales după ce a ajuns în Transilvania vestea că Alexandru Aldea s-a îmbolnăvit și urmează să moară³⁶. Dintr-un document datat greșit, după părerea noastră, la 1431³⁷ dar care trebuie pus în legătură cu evenimentele din 1436, reiese că la oastea de invazie a lui Vlad urma să participe și un contingent de sighișoreni, a căror fidelitate și-a asigurat-o prin mutarea hereghiei în orașul lor. În orice caz, la sfârșitul lui august, autoritățile Transilvaniei (Gheorghe episcopul Transilvaniei, Mihail Jakch comitele secuilor și Lorand vicevoievodul Transilvaniei) pregăteau în Țara Bârsei, la Bod, oastea menită să îl ajute pe Vlad Dracul să obțină tronul Țării Românești³⁸. După 6 septembrie oastea a pătruns în Țara Românească Vlad reușind să ocupe tronul la o dată necunoscută și în circumstanțe necunoscute³⁹.

În ceea ce privește evoluția juridică a Sighișorii, până în secolul al XV-lea, aceasta se identifică cu însăși istoria așezării. Cele mai vechi urme ale coloniștilor germani de la Sighișoara, niște locuințe de lemn, datează din jurul anului 1200, și sunt plasate pe locul unei colonii secuiești mai vechi, din care s-au găsit pe cale arheologică donjonul și capela rotundă⁴⁰. Prima atestare documentară a localității datează de la 1298, când în *Schespurch* este atestată o mănăstire dominicană, ceea ce denotă că la acea dată așezarea avea caracter urban, deoarece aceste mănăstiri erau fondate în evul mediu doar în așezări urbane⁴¹. După colonizare, în prima jumătate a secolului al XIII-lea, Sighișoara s-a aflat în rivalitate cu așezarea învecinată Saschiz, care era și sediu de decanat, ca urmare a faptului că împrejurimile Saschizului a fost prima zonă colonizată

36 *Ibidem*, p. 315: La 29 iulie 1435 Mihail Jakch, comitele secuilor le mulțumea brașovenilor pentru știrile trimise privitoare la Țara Românească și anume că: *Aldea, voievodul Țării Românești a închis ochii și că au ales de formă pe altul ca voievod în locul lui [...] În această privință însă să nu vă temeți că se poate alege ca voievod unul dintre fiii lui Dan* [al II-lea, 1422-1426; 1427-1431].

37 *Ibidem*, p. 283 Deși editorii au datat documentul 1431, acesta conține un element important care permite datarea la 1436: boala lui Alexandru Aldea și moartea lui iminentă, atestată ca fapt împlinit deja la 1435 de documentul citat la nota precedentă. Deci Alexandru Vodă era suferind încă din anul precedent.

38 *Ibidem*, p. 326-327.

39 C-tin Rezachevici, *Cronologia critică...I*, p. 92-93.

40 *Historische Stätten. Siebenbürgen*, ed. Harald Roth, Stuttgart, 2003, p. 186; Gheorghe Baltag, *op.cit.*, p. 21-24.

41 G. Nussbächer, *Über das erste Vierteltjahrtausend der (schriftlich überlieferten) Geschichte Schäßburgs*, în idem, *Aus Urkunden und Chroniken*, vol. IX Schäßburg, Brașov, 2010, p. 19;.

de sași, formând ulterior așa-numitul Scaun-de-Sus⁴². După cum s-a arătat spre sfârșitul secolului al XIII-lea Sighișoara avea deja caracter urban, depășind astfel așezarea rivală. La începutul secolului al XIV-lea, Sighișoara a devenit sediu scăunal fiind atestată ca atare deja la 1337⁴³. La 1339 este atestat un *comitatus Segusvar*, ceea ce denotă că în fruntea scaunului era un comite sau jude⁴⁴, atestat ca atare de altfel și la 1349⁴⁵.

La 1366 are loc o reformă administrativă prin care se hotărăște că în fruntea orașelor din Cele Șapte Scaune trebuie să stea un consiliu format din doisprezece jurați (germ. *Ratsherren*), prezidați de un primar (lat. *magister civium*). În acest context este atestată la 1367 și Sighișoara cu rang de *civitas*⁴⁶. La Sighișoara, ca de altfel peste tot în cele Șapte Scaune, judele regal era secondat de un jude scăunal (*iudex provincialium*), atestat prima dată la 1374, în persoana lui Nicolaus⁴⁷. Astfel, orașul Sighișoara s-a dezvoltat ca centru economic și sediu al scaunului omonim.

Scaunul Sighișoara se întindea de-a lungul Târnavei Mari și era împărțit în trei subunități: Scaunul-de-Sus, cu centru la Saschiz, Scaunul-de-Mijloc, cu centrul la Sighișoara și Scaunul-de-Jos, în jurul localităților Daneș, Hoghilag și Laslea⁴⁸. Pe la mijlocul secolului al XVI-lea era compus din circa șaisprezece așezări⁴⁹.

Sighișoara și scaunul aferent era unul din Cele Șapte Scaune, cu sediul la Sibiu: Orăștie, Sebeș, Miercurea Sibiului, Nocrich, Cincu, Sighișoara și Rupea. Într-o diplomă din 14 Iulie 1349 sunt atestate pentru prima dată toate Cele Șapte Scaune, în frunte cu Scaunul principal, Sibiu (*Cybinium*): *Waras, Mühlbach, Ruzmargd, Leuskyrch, Schenk, castrum Sches, Kozd*⁵⁰. Cele Șapte Scaune s-au constituit la 1325 în urma unei rebeliuni a sașilor din comitatul sibian, instituit de Andrei al II-lea la 1224. În urma rebeliunii, comitatul sibian a fost scos de sub autoritatea comiților numiți de rege din rândurile nobilimii regatului și pus sub autoritatea unui jude suprem, numit de rege din rândurile elitelor săsești. Astfel s-a lărgit autonomia Celor Șapte Scaune, situație resimțită și în

42 Gh. Baltag, *op. cit.*, p. 22-23.

43 *Ub.I* (1191-1342), ed. Fr. Zimmermann și Carl Werner, Sibiu, 1892, p. 490-491.

44 G. Nussbächer, *loc. cit.*; Idem, *Die ältesten Urkunden über Schäßburg*, în vol. cit., p. 33.

45 Coriolan Suciu, *Dicționar Istoric al Localităților din Transilvania*, vol. II, București [1968], p. 120.

46 G. Nussbächer, *Über das erste Vierteljahrtausend...*, p. 20; *Ub. II*, ed. Franz Zimmermann, Carl Werner, Georg Müller, Sibiu, 1897, p. 283-284.

47 *Ibidem*, p. 433.

48 Gh. Baltag, *op. cit.*, p. 22-23; Șt. Pascu, *Voievodatul*, IV, p. 82-83.

49 Georg Reichsdorffer, *Chorographia Transylvaniae, quae Dacia olim appellata, aliarumque prouinciarum et regionum succincta descriptio et explicatio*, Viena, 1550 [fila 17, față]; Liviu Cîmpeanu, *Scaunul Sibiu și cele șapte scaune în Evul Mediu*, în *Itinerarii Istorice. Studii în onoarea istoricului Costin Feneșan*, ed. Dumitru Țicu și Rudolf Gräf, Cluj-Napoca, 2011, p. 117-140.

50 *Ub.II*, p. 60-61; Cf. Gernot Nussbächer, *Die ältesten Urkunden über Schäßburg*, vol. cit., p. 34.

plan local unde au început să apară scaunele de judecată locale, adică sediile Celor Șapte Scaune, printre care se număra și Sighișoara⁵¹.

Comitatul sibian și, după 1325, Cele Șapte Scaune s-au bucurat de libertăți și privilegiile acordate sașilor dintre Orăștie și Baraolt de Andrei al II-lea, la 1224. Diploma de privilegii a fost confirmată și întărită de toți regii medievali ai Ungariei și, din secolul al XVI-lea, de principii Transilvaniei, până în secolul al XVII-lea. Aceasta înseamnă că drepturile și privilegiile andreane și-au păstrat validitatea până în epoca modernă. De aceste drepturi s-au bucurat toți sașii din Cele Șapte Scaune, printre care s-a numărat și Sighișoara.

Potrivit documentului beneficiarii privilegiilor formau o unitate politică, sub autoritatea unui comite apoi, după 1325, a unui jude suprem, având administrație proprie, cu juzi aleși liber din rândurile elitei locale săsești și jurisdicție specifică, după dreptul lor obișnuit. Sașii din comitatul sibian și apoi din Cele Șapte Scaune aveau sigiliu propriu, deci autonomie politică, întocmai ca nobilii laici sau ecleziastici sau ca mănăstirile. Pământurile noului comitat nu puteau fi înstrăinate, sașii având dreptul de rezistență împotriva oricui ar atenta la acestea. De asemenea ei puteau să își aleagă liber preoții, cărora urmau să le plătească dijma, formând așadar și o cumunitate bisericească proprie. Obligațiile fiscale, militare și de găzduire a regelui sunt stabilite în mod exact, o modificare arbitrară a acestora din partea regalității fiind astfel imposibilă. Obligațiile fiscale ale sașilor față de rege constau în cinci sute de mărci (unități de măsură) de argint după măsura Sibiului. Obligațiile militare constau în: *cinci sute de ostași în expedițiile regale în cuprinsul granițelor regatului și peste graniță o sută, dacă regele va merge în persoană; iar dacă el va trimite pe un iobag al său în afara regatului, sau spre ajutorul unui prieten al său, sau în treburile sale proprii, ei vor fi datori a-i trimite numai cincizeci de ostași. Nici regele nu va putea să ceară mai mult, nici ei nu vor fi datori a trimite.*

Puteau folosi apele și pădurile liber, în devălmășie, fără a exista totuși o egalitate economică și socială a sașilor (să nu uităm statutul privilegiat al greavilor, statut perpetuat până târziu în secolul al XVI-lea). De asemenea puteau folosi liber pădurea românilor și a pecenegilor, situată, după toate probabilitățile în zona Celor Șapte Juzi și a Tâlmaciului de lângă Sibiu. În fine, din punct de vedere economic, germanii din noul comitat se bucurau de libertate vamală, de drept de târg și de concesionarea dreptului regalian de a extrage sare (o dată pe an) din minele regale⁵².

51 Liviu Cîmpeanu, *De la comitat la scaun principal. Evoluția administrativ-juridică a Sibiului și a provinciei aferente în evul mediu*, în *Acta Mvsei Napocensis*, 47, Historica II/2010, p. 88-89.

52 Idem, *Universitatea Saxonă și districtele românești aflate sub jurisdicția ei în Evul Mediu și Epoca Modernă. Teză de doctorat*, coord. Prof. Univ. Dr. Avram Andea, Cluj-Napoca, 2011, p. 99-107.

Vedem așadar că sașii din Cele Șapte Scaune, deci inclusiv din scaunul Sighișoara, s-au bucurat în Evul Mediu de garanția regală pentru bunurile lor imobile. Mai mult, ei nu aveau voie să își înstrăineze bunurile imobile și aveau dreptul și obligația de a rezista armat împotriva oricui ar atenta la ele. De aici reiese că sighișorenii nu puteau și, cel mai probabil, nu vroiau să vândă o casă (deci un bun imobil) din cetatea lor unui membru al nobilimii, adică lui Vlad Dracul. Aceasta ar fi creat precedentul și ar fi permis nobilimii să își așeze un cap de pod în pământurile sașilor.

Cât despre ajutorul militar al sighișorenilor acordat la 1436 (după datarea proprie) acesta trebuie pus în legătură cu fidelitatea pe care Vlad și-a asigurat-o din partea lor ca urmare a mutării hereghiei (bănăriei) în cetatea lor. Servicii militare permanente ale sighișorenilor față de Vlad Dracul nu pot fi admise, întocmai prin prisma drepturilor și libertăților de care se bucurau, ca membrii constituanți ai Celor Șapte Scaune. Serviciile militare ale sighișorenilor din 1436 (datare proprie) trebuie privite ca o excepție sau, cel mult ca datoria pe care o aveau față de rege de a trimite 50 de oameni înarmați înafara granițelor regatului pentru folosul regelui sau a unui aliat, cum era în cazul acesta Vlad Dracul.

În concluzie, nu există dovezi ale unei șederi permanente a lui Vlad Dracul la Sighișoara în perioada 1431-1436 când, potrivit documentelor existente, pretendentul Vlad pare să fi fost legat mai degrabă de districul Făgărașului. Totuși, mutarea hereghiei de la Brașov la Sighișoara, ca urmare a acordării lui Vlad de către Sigismund, a dreptului regalian de a bate monedă, este un fapt istoric, atestat documentar. De aceea legătura lui Vlad Dracul cu Sighișoara este chiar hereghia (bănăria) și administrarea ei, care a atras după sine fidelitatea sighișorenilor la 1436. Pot fi admise astfel vizite și chiar șederi scurte ale pretendentului Vlad la Sighișoara.

VLAD DRACUL AND SIGHIȘOARA
(1431-1436)
(Abstract)

The stay of Vlad Dracul at Sighișoara, during the time he was a throne pretender of Wallachia (1431-1436), is for the Romanian historiography a fact. Beside the fact that Vlad, as a member of the nobility, could hardly become permission to stay within the walls of the privileged city of Sighișoara, because of the allknown antagony between the two medieval worlds of the nobility and of the towns, there is no historical or documentary proof of any stay of the throne pretender Vlad at Sighișoara. A few documents are attesting only the fact that, because of the enmity of the citizens of Brașov, Vlad moved the mint from Brașov to Sighișoara, as a result of receiving the royal right of minting coins,

in 1432, from the Hungarian king Sigismund of Luxemburg. The mint is the only link between Vlad Dracul and Sighișoara.

Documents from the period 1431-1436 and 1437-1441 are rather attesting a link between Vlad and the District of Făgăraș, in the southern part of Transylvania. It looks like Vlad gained from king Sigismund the District of Făgăraș, after it was confiscated by the king from his vassal, the Wallachian voevode Alexandru Aldea, because he signed an alliance with the Turkish sultan. Receiving the mint and the District of Făgăraș from the king, Vlad had to secure, in exchange, the southern border of Transylvania.

In the meantime, Vlad prepared in Făgăraș his attack on Wallachia, to dethrone his rival Alexandru Aldea. From Făgăraș he launched his campaign in Wallachia, with military aid from the Transylvanians, in the autumn of the year 1436, after the rumour of an illness of voevode Aldea, and of his imminent death, have reached Transylvania.

At the end of the study I analysed the juridical development of Sighișoara in the Middle Ages (until the 15-th century) in the aim to show that the citizens of Sighișoara could not and would not sell any property to Vlad, as a member of the nobility.

Keywords: Vlad Dracul, Sigismund of Luxemburg, Alexandru Aldea, Sighișoara, Făgăraș.

Cuvinte cheie: Vlad Dracul, Sigismund of Luxemburg, Alexandru Aldea, Sighișoara, Făgăraș

IDEEA IMPERIALĂ BIZANTINĂ OGLINDITĂ ÎN TITLUL ȘI ACȚIUNEA POLITICĂ A DOMNILOR ROMÂNI DIN SECOLELE XIV-XVII

Vasile Mărculeț

De-a lungul existenței milenare a Imperiului Bizantin, ideologia politică a statutul basileilor a perpetuat, în plan politic și religios, o serie de idei, cu care acesta a sfârșit prin a se identifica. Între acestea se distinge în plan politic, *ideea imperială*.

Dispariția Imperiului Bizantin nu a însemnat însă și dispariția ideilor ideologiei imperiale bizantine. Ele vor fi preluate și perpetuate de o serie de moștenitori ai Bizanțului din lumea ortodoxă, în rândul cărora un loc de frunte îl ocupă Țările Române nord-dunărene, Țara Românească și Moldova.

În mediul aulic românesc, conchidea Nicolae Iorga, ideea imperială bizantină și-a găsit o înaltă expresie, atât în „autoritatea de caracter imperial” exercitată de domnii români asupra supușilor lor, cât și în pretinsa origine divină a puterii lor, care considerau că domneau „din mila lui Dumnezeu”¹. De altfel, formula „din mila lui Dumnezeu” se va regăsi în titulatura tuturor domnilor români din spațiul extracarpatic, pe întregul parcurs al Evului Mediu, indiferent de statutul lor politico-juridic internațional.

În același context reținem faptul, semnalat, de altfel, de numeroase surse, că domnii români adoptau la înscăunare numele Ioan-Ioannes (Ἰωάννης), adică „cel ales”, devenit prin prescurtare particula „Io (Iῶ)”. Având rezonanțe și semnificații imperiale, aceasta se regăsește în titlul domnesc până la începutul secolului al XIX-lea².

Dacă pentru întemeietorii statelor medievale românești, Basarab I, Bogdan I sau Dobrotici nu dispunem de acte interne care să le fi conservat titlul, în faza consolidării statelor și a constituirii instituțiilor acestora, asemenea documente devin tot mai

1 N. Iorga, *Byzance après Byzance*, Bucurest, 1970, p. 132-133; Cf. A. Pippidi, *Tradiția politică bizantină în Țările Române în secolele XVI-XVIII*, București, 2001, p. 24-39; Cf. A. Ducellier, *Bizantinii. Istorie și cultură*, București, 1997, p. 100; Cf. E. Vârtosu, *Titulatura domnilor și asocierea la domnie în Țara Românească și Moldova (până în secolul al XVI-lea)*, București, 1960, p. 197-313.

2 Joannes Sommerus Piernensis, *Vita Jacobi Despotae Moldavorum Reguli*, în Johannes Sommer Pirnensis, Antonius Maria Gratianus, *Viața lui Despot vodă*, editor Traian Diaconescu, Iași, 1998, p. 50-51; *Călători străini despre Țările Române*, vol. VI, București, 1976, p. 77; *Istoria Țării Românești de când au descălecat pravoslavnicii creștini [Letopisețul Cantacuzinesc]*, în *Cronicari munteni*, vol. 1, editat de M. Gregorian, București, 1984, p. 80; Cf. D. Ionescu, *Contribution à la recherche des influences byzantines dans la diplomatie roumaine*, „Revue Historique du Sud-Est Européen”, XI, 4-6, 1934, p. 137-139; Cf. I. Bogdan, *Iῶ din titlul domnilor români*, în I. Bogdan, *Scrieri alese*, editor, G. Mihăilă, București, 1968, p. 146-158; Cf. D. Ciurea, *Problema originii și a sensului lui Io din intitulația și subscripția documentelor românești*, „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice”, s. III, t. XXVI, 1943-1944 (1944), p. 83-93; A. Pippidi, *op. cit.*, p. 27-28.

numeroase. Primul act de cancelarie, care s-a păstrat și ni s-a transmis, care conservă formula „domn din mila lui Dumnezeu”, a fost emis de Vladislav I. În privilegiul de comerț acordat negustorilor brașoveni, domnul muntean se intitulează domn „din mila lui Dumnezeu”, la care adaugă și pe cea a regelui Ungariei, ca o recunoaștere formală a suzeranității acestuia: „Dei et regie maiestatis gracia”³. Odată cu denunțarea suzeranității maghiare, în 1374, și formula din titlul domnesc care face referire la ea este eliminată, voievodul muntean, devenind domn doar „din mila lui Dumnezeu (milostij bojiej gospodin)”⁴.

Domnii Moldovei și conducătorii Dobrogei de la sfârșitul secolului al XIV-lea îi vor imita pe omologii lor din Țara Românească asumându-și și ei titulatura de domni „din mila lui Dumnezeu”. Primul domn al Moldovei de la care ni-a păstrat un act în care acesta se intitulează „din mila lui Dumnezeu” a fost Petru II Mușat. Într-un act dat la 1 mai 1384 pentru biserica fraților predicatori din Siret, acesta se intitula „din mila lui Dumnezeu, duce al Țării Moldovei (dei gratia dux Terre Moldavie)”⁵. La rândul său, în împuternicirea dată la 13 mai 1387 solilor săi pentru a participa la negocierile cu autoritățile genoveze din Pera, în vederea încheierii unui tratat de pace, Ivanco al Dobrogei se intitula „din mila lui Dumnezeu, domnul Ivancho (misericordia dei, dominus Juanchus)”⁶.

Numeroase surse documentare și literare, autohtone sau străine, din secolele XIV-XVIII, afirmă explicit sau indirect autoritatea imperială a domnilor români. În secolul al XIV-lea, primul domn român al cărui titlu dă expresie ideii imperiale bizantine este Nicolae Alexandru al Țării Românești. În mai 1359, domnul muntean își asumă titlul, confirmat de autoritățile imperiale de la Constantinopol, de „domn singur stăpânitor” sau „de sine stătător” (αὐθέντης)⁷. În Moldova, Roman I adaugă formulei din titlul domnesc și pe acela de „singur stăpânitor”, în varianta slavonă „samoderjavni”⁸. La fel va proceda la sfârșitul aceluiași secol Ștefan I, care, în corespondența cu Constantinopolul, își va asuma și el titlul de „authentēs”, confirmat de autoritățile bizantine în mai 1395⁹. Două veacuri mai târziu, în inscripția de pe o

3 *Documenta Romaniae Historica. D. Relații între Țările Române*, vol. I (1222-1456), București, 1977, p. 86-87, nr. 46.

4 *Documenta Romaniae Historica. B. Țara Românească*, vol. I (1247-1500), București, 1975, p. 17-18, nr. 6.

5 *Documenta Romaniae Historica. A. Moldova*, vol. I (1384-1448), București, 1975, p. 1, nr. 1 (DRH, A, I).

6 *Documente privind istoria României. Veacul XIII, XIV și XV. B. Țara Românească (1247-1500)*, București, 1953, p. 34, 296, nr. 24.

7 *Acta Partiae chatus Constantinopolitani*, MCCCXV-MCCCCII, ediderunt Fr. Miklosich, Ios. Müller, tomus I, Vindobonae, MDCCCLX, nr. CLXXI, I-II; *Fontes Historiae Daco-Romanae (Izvoarele istoriei României)*, vol. IV, București, 1982, p. 196-203, XLV, nr. 9-10 (FHDR, IV).

8 DRH, A, I, p. 2-6, nr. 2-4.

9 *Acta Partiae chatus Constantinopolitani*, MCCCXV-MCCCCII, ediderunt Fr. Miklosich, Ios. Müller,

broderie donată la Muntele Athos, Alexandru Lăpușenau se intitula „singur stăpânitor a toată Moldovlahia (αὐθέντης πάσης Μολδοβλαχίας)”¹⁰.

Ideea imperială bizantină este și mai clar exprimată de urmașul lui Nicolae Alexandru, Vladislav I. Acesta adaugă formulei cunoscute și titlul de „autocrator”, asemenea împăraților bizantini. Pe o icoană de la Marea Lavra de la Muntele Athos, domnul muntean se intitulează „authentēs și autocrator (αὐθέντης κὲ αὐτοκράτωρ) a toată Ungrovlahia”¹¹. Titlul este extins și asupra soliei sale Ana, care în inscripția de pe aceeași icoană este numită „autocratorisa (αὐτοκρατορίσα) Ungrovlahiei”¹². De altfel, ideologia imperială a domnului Țării Românești este clar exprimată în documentul unei danii către Mănăstirea Koutloumous din 1369. Precizând motivul pentru care face respectiva danie, Vladislav I precizează ca face acest lucru asemenea celorlalți „domni, sârbi, bulgari, ruși și iberi”, deoarece urmează să-i aducă „acuma și în timpurile ce vor urma slavă în viața de aici”¹³.

Domnii Moldovei își vor imita omologii din Țara Românească. Astfel procedează Alexandru cel Bun la începutul secolului al XV-lea, care pe un Patrafir descoperit în biserica Staraja Ladoga din Rusia se intitulează „autocrator (αὐτοκράτωρ) a toată țara Moldovlahiei și a Parathalasiei”¹⁴. Ca și Vladislav I altădată, domnul Moldovei extinde și asupra soției titlul, astfel că aceasta apare în inscripția dedicată ei ca „autocratorissa (αὐτοκρατορίσσα)”¹⁵. Același titlu de „autocrator (αὐτοκράτωρ) al Ungrovlahiei” îl poartă pe o inscripție de pe principala arcadă a Marii Lavre pusă la anul 7034 [1526] un anume Vladislav, fiul lui Radu voievod¹⁶, foarte probabil, unul și același cu Vladislav III, care a ocupat de trei ori între 1523 și 1525, pentru scurte perioade de timp, tronul Țării Românești.

În secolele XV-XVIII autoritatea de sorginte imperială a domnilor români este remarcată și afirmată în operele lor de numeroși autori autohtoni sau străini, buni cunoscători ai realităților din nordul Dunării de Jos. Astfel, autorul *Letopisețului de când s-a început țara Moldovei*, numit și *Letopisețul anonim al Moldovei*, care încheie redactarea cronicii sale în primii ani ai secolului al XVI-lea, îi acordă lui Ștefan cel Mare titlul de „țar”¹⁷. Cu același titlu apare domnul Moldovei în dedicația în epilogul

tomus II, Vindobonae, MDCCCLXII, nr. CCCCLXXXVIII, II; FHDR, IV, p. 246-247, XLV, nr. 49.

10 A. Pippidi, *op. cit.*, p. 29.

11 N. Iorga, *Muntele Athos în legătură cu țerile noastre*, „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice”, s. II, t. XXXVI, 1913-1914 (1914), p. 459.

12 *Ibidem*, p. 460.

13 FHDR, IV, p. 280-281, nr. XLVI.

14 Apud C. Cihodaru, *Alexandru cel Bun (23 aprilie 1399-1 ianuarie 1432)*, Iași, 1984, p. 151.

15 Apud *Ibidem*.

16 N. Iorga, *Muntele Athos*, p. 460.

17 *Cronicile slavo-române din sec. XV-XVI* publicate de Ion Bogdan, editate de P.P. Panaitescu,

Tetraevangelului dăruit Mănăstirii Humor¹⁸, precum și într-o însemnare de pe un *Octoih* slavon, publicată de Ion Bogdan¹⁹. De altfel, însăși căsătoria domnului Moldovei cu principesa de origine bizantină, Maria de Theodoro-Mangop, cu dublă descendență imperială din Paleologii bizantini și Asanii bulgari, aducea, nu atât un spor de putere, cât prestigiu internațional domniei, având o însemnată semnificație politică²⁰.

În perioada secolelor XVI-XVII, trei domni au ilustrat în cel mai înalt grad, după părerea noastră, ideea imperială bizantină în Țările Române. Primul dintre ei a fost Neagoe Basarab (1512-1521), al doilea a fost Despot vodă (1561-1563), aventurier de origine greacă, iar al treilea a fost Vasile Lupu (1634-1653), originar din sudul Dunării, primul domn al Țării Românești, iar ultimii doi domni ai Moldovei.

Concepția bizantină despre domnie este clar exprimată de Neagoe Basarab în testamentul său politic, *Învățăturile către fiul său Theodosie*. În concepția lui Neagoe Basarab, domnul „unsul lui Dumnezeu”, care îi conferă puterea, este, asemenea basileilor bizantini, locotenentul lui Hreistos pe pământ, respectiv cel căruia Dumnezeu îi „va da în mâna lui să păzească turma cea împărătească a lui Hristos” și „următor al lui Hristos și păstor al turmei lui”²¹.

Despre Despot vodă, umanistul Johannes Sommerus, care l-a cunoscut îndeaproape, scrie: „Și era Despot cu suflet foarte măreț și cugeta totul în stil mare (Et erat profecto Despota animo elato, quique nihil humillime cogitaret)”²². Mai categoric, Nicolae Costin afirmă că Despot a „agonisit acest nume împărătescu de Dispot și de Heracli, de niamul împăraților Țarigradului făcându-să. Era și trufaș mare mult socotindu de sine Dispot”²³.

În spiritul aceleiași idei imperiale, se pare că Despot a fost urmărit într-o măsură destul de semnificativă și de dorința de a materializa mitul utopic al refacerii Imperiului Bizantin. Referitor la această problemă, Antonio Maria Graziani relatează că Alexandru Lăpușneanu, retras la Istanbul, „răspândise zvonuri că Despot cu mari

București, 1959, p. 8, 9, 17, 18.

18 *Repertoriul monumentelor și obiectelor de artă din timpul lui Ștefan cel Mare*, coord. M. Berza, București, 1958, p. 388; D. Năstase, *Ștefan cel Mare împărat, în Ștefan cel Mare și Sfânt 1504-2004. Portret în istorie*, Sf. Mănăstire Putna, 2003, p. 567-609, p. 572.

19 I. Bogdan, *Manuscripte slavo-române în Kiev*, în I. Bogdan, *Scrieri alese*, editor, G. Mihăilă, București, 1968, p. 520; D. Năstase, *op. cit.*, p. 573.

20 Maria Magdalena Székely, *O prințesă bizantină pe tronul Moldovei*, în Maria Magdalena Székely, Șt. S. Gorovei, *Maria Asanina Paleologhina o prințesă bizantină pe tronul Moldovei*, Sf. Mănăstire Putna, 2006, p. 6-7

21 *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie*, text stabilit de Florica Moisil și D. Zamfirescu, București, 1984, p. 123.

22 J. Sommerus, *op. cit.*, p. 48-49.

23 N. Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii până la anul 1601 și de la 1709 la 1711*, în N. Costin, *Opere*, I, Iași, 1976, p. 207; Cf. A. Pippidi, *op. cit.*, p. 171-173.

ajutoare ale germanilor, alăturându-și valahii, va face o năvală în Thracia și va invadea chiar Bizanțul”²⁴. Asemenea, intenții nu se vor materializa însă niciodată.

În sfârșit despre Vasile Lupu, Miron Costin afirmă că era „un omu cu hire înaltă și împărătească, mai mult decât domnească”²⁵. Însuși numele domnesc ales, derivat din grecescul Basileios, are o pregnantă rezonanță imperială. În același context, Paul de Alep semnalează, în timpul călătoriei sale în Moldova, în 1653, ceremonialul bizantin și fastul imperial din cadrul curții domnești de la Suceava.

**L’IDÉE IMPÉRIALE BYZANTINE REFLÉTÉ DANS LE TITRE ET L’ACTION
POLITIQUE DE PRINCES ROUMAINS
DU XIVE-XVIIE SIÈCLES
(Résumé)**

L’article présente d’une manière succincte le mode de refléter de l’idée impériale byzantine dans le titre princier et dans l’action politique de princes roumains dans la période du XIVe-XVIIe siècles.

Cuvinte cheie: ideea imperială, domnii români, titlul domnesc, acțiunea politică.

Mots cléf: l’idée impériale, les princes roumains, le titre princier, l’action politique.

24 Antonius Maria Gratianus, *De Joanne Heraclide Despota*, în Johannes Sommer Pirnensis, Antonius Maria Gratianus, *Viața lui Despot vodă*, editor Traian Diaconescu, Iași, 1998, II, 1.

25 M. Costin, *Letopiseșul Țării Moldovei de la Aaron vodă încoace*, în M. Costin, *Opere*, București, 1958, p. 113.

TRANSILVĂNISMUL-DE LA CONCEPT IDENTITAR LA IDEOLOGIE STATALĂ ÎN SECOLELE XVI-XVII

Dr. Margareta Aslan

Problema transilvanismului este o problemă deosebit de sensibilă. Ea a generat în decursul timpului diferite păreri și opinii, ce ajung nu de puține ori la extremism deoarece antrenează ambiții și frustrări care pierd din vedere rădăcinile istorice, firești, ale curentului. Deși folosit ca și concept și instrument politic în sprijinul unei idei sau a alteia, transilvanismul regional există și va exista în variile sale aspecte, atâta timp cât pe teritoriul Transilvaniei vor locui oameni cu rădăcinile în această regiune. Pentru justificarea acestei afirmații, istoria ne servește ca punct de plecare și ne vine în sprijin. Transilvanismul, de la cristalizarea conceptului identitar până la transformarea sa în ideologie statală, este un subiect deosebit de interesant pentru istoria Transilvaniei din sec. XVI – XVII, care a început să fie studiat în ultima vreme din diferite perspective.

Transilvanismul trebuie definit în primă instanță ca un curent de identitate, conturat și dezvoltat pe raza zonei geografice a Transilvaniei, care deși avea zvâcniri de secole sub diferite forme, nu reușește să prindă contur decât odată cu formarea Principatului Transilvaniei (1541-1688), aflat sub suzeranitate otomană.¹ Importantă în această direcție este definirea Transilvaniei ca *regnum* din secolul al XV-lea și cucerirea Ungariei de către turci în veacul al XVI-lea, ce au constituit factorii cheie ai afirmării identității noului stat. Când puterea centrală s-a destrămat, iar Transilvania a devenit stat autonom, monopolul de putere regional s-a transformat la unul statal.² Pasul este semnificativ din perspectiva pătrunderii curentul identitar până la cele mai înalte nivele elitare.

Studiul în cauză propune în această direcție o perspectivă analitică diferită ce nu se axează pe studiul transilvanismului etnic, adică prin însușirea sa de către grupurile etnice în parte, ci urmărește raportarea strictă la spațiul temporal întins pe o durată de două secole, când Principatul Transilvaniei a avut posibilitatea de a cunoaște liniștea și prosperitatea. Și nu în ultimul rând, sinteza va propune o reanalizare a rolului real deținut de factorul otoman în dezvoltarea și consolidarea curentului identitar. Pentru realizarea acestui studiu s-a optat la trecerea în revista a unor momente importante din istoria Transilvaniei în special, care au beneficiat de diferite interpretări în decursul timpului.

Indiscutabil, primul este momentul Mohács care are consecințe importante atât pentru cristalizarea ideii cât și pentru formarea și propagarea la scară largă a curentului

1 Margareta Răchită Aslan, *Atitudini civice și imaginea Imperiului otoman în societatea transilvăneană, în perioada Principatului. (1541-1688)*- Teză de doctorat, Cluj-Napoca, 2010, p. 295.

2 Ionuț Costea, *Solam virtutem et nomen bonum*, Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 2005, p.33.

identitar transilvanist. Putem susține că este cel mai important moment, în care observăm că apar unele manifestări foarte clare ale nobilimii și, definitorii în acest sens.

Primul dintre exemplele care se cuvin date în această direcție este acțiunea voievodului Transilvaniei, Ioan Zapolya, prin neparticipare la bătălie. Datorită gestului său, el a fost văzut mult timp în mentalul maghiar ca un trădător, însă din prisma concepției transilvănene el nu a făcut altceva decât să își protejeze armata aflată în subordinea sa, de la o înfrângere dureroasă în fața oștirilor otomane.³

Mai interesant este însă ce a dus la neparticiparea sa. Alianțele matrimoniale încheiate între Maximilian I, împăratul romano-german și Vladislav al Ungariei și Boemiei ce s-a finalizat prin dubla căsătorie a descendenților Ferdinand și Maria de Habsburg, precum și căsătoria dintre Ludovic și Anna al Ungariei, prin care Ungaria rămânea ca moștenire Casei de Habsburg în cazul întreruperii descendențiale, îl va neliniști pe regele Vladislav. El, înainte de a muri va oferi nobilimii în Câmpia de la Rákos posibilitatea să aleagă un rege din rândurile lor. Or acest act este punctul nevralgic al evoluției evenimentțiale din preajma momentului Mohács. Deși pregătirea atacului otoman era bine cunoscut în zonă, nimeni nu sare în ajutorul regelui Ludovic tocmai pentru că încă nu avea urmași iar moartea sa deschidea în viziunea fiecăruia dintre părți, noi șanse de acces la coroana maghiară. Stau retrași Habsburgii, polonezii și nobilimea maghiară. Nu la mult timp după actul de la Rákos, Casa nobiliară de Zapolya încheia deja o căsătorie cu casa regală polonă, ceea ce demonstrează că legăturile „transilvano-polone” nu au fost demarate numai prin căsătoria voievodului transilvănean, devenit ulterior rege. Deoarece Zapolya a fost cel mai mare latifundiar de după rege, moartea acestuia i-ar fi favorizat accesul la tronul Ungar. Din aceste considerente, dând dovadă de o bună evaluare a forțelor otomane, voievodul transilvănean nu și-a angajat trupele în lupta de la Mohács. După încheierea luptei a cerut protecția otomană, după ce încercase mai multe variante. Istoriografia transilvăneană care îi motivează gestul, și încearcă să îi redea acțiunile în nuanțe pozitive dă dovadă că cronistului care tratează momentul, nu ei este străin conceptul identitar.

Pentru formarea unei entități politice distincte, întrupate în «Țara Transilvaniei», Ștefan Mailath, voievodul Transilvaniei, încerca în demersurile sale la Poarta Otomană în octombrie 1540, să obțină desprinderea regiunii de regatul maghiar. El a susținut pentru prima dată pe linie politică ideea transilvănismului. Totodată a orchestrat chiar o mișcare secretă, Liga nobilimii transilvane, care a promovat ruperea Transilvaniei de Ungaria. Acțiunea domnului Țării Făgărașului, nobil de origine română, dovedește existența unor zvâcniri ale conștiinței identitare, un focar spontan care cu siguranță nu

3 Călin Felezeu, *Statutul Principatului Transilvaniei în raporturile cu Poarta Otomană*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 1996, p. 72.

era unicul. Însă, încă în acest moment lipsea cristalitatea unității identitare. Mailath, în urma eforturilor sale a reușit să își asigure sprijinul ceașului Sinan și să-i obțină promisiunea de a fi numit principe de Poartă, însă pentru că Dieta nu l-a ales, el nu a putut fi confirmat de sultan. Ca rezultat al acțiunii sale a fost desprinderea Transilvaniei de Regatul Ungar, nu ca pretext urmărit de Poartă ci ca o soluție viabilă de moment.

Politica imperială otomană de diviziune a puterilor care a funcționat până în epoca lui Suleyman,⁴ trebuie înțeleasă fără a pierde din vedere toleranța și respectarea identităților etnice, religioase oferite grupurilor sociale aflate sub protecția sultanului. Ori identitatea transilvăneană a fost percepută corect de Poarta otomană și consemnată de cronicarii otomani.⁴ Factorul otoman a jucat un rol decisiv în consolidarea curentului identitar pe parcursul acestor secole, prin sprijinirea protestanților, al filoturcilor, al grupurilor etnice, și nu numai. Cronicarii otomani au consemnat că *Transilvania era o țară supusă Ungariei* și nu parte integrantă a Regatului Maghiar⁵, iar ca dovadă a acurateței scrierilor turcești, afirmația lui Martinuzzi este semnificativă *din vechime se frământaseră transilvănenii cu gândul să se desprindă de acest regat al Ungariei*. (n. n.), *ca după exemplul Moldovei și Munteniei să se supună turcilor*.⁶

Claritatea percepției Transilvaniei văzută ca o instituție statală distinctă în viziunea otomanilor, transpare din cuvintele sultanului care „adresându-se beilor lui Ianoș a grăit: <<craiu de la Viena (Bedj), Ferdinand, nu o să vă îngăduiască ca voi să stăpâniți Buda; oricând vă poate tulbura. Mai potrivit e să vă dau Țara Transilvaniei, împreună cu împrejurimile sale, unde să vă duceți și să trăiți.>>Aceștia, la rândul lor, primind din toata inima, s-au așezat acolo stăpânind acele ținuturi.”⁷

Suzeranitatea otomană a creat un climat propice pentru plămădirea și conștientizarea acestei identități locale transilvane. Sultanul, prin politicile sale, a promovat și sprijinit orice idee și tendință care contravenea interesului Habsburgilor, pentru a le submina puterea.

În timpul celor 150 de ani de suzeranitate otomană, ideea transilvânismului va prinde consistență, având ca urmare conturarea unui nou curent. De altfel, în secolul al XVI-lea, turcii devin speranța protestanților, iar teritoriile de sub Imperiul Otoman sunt văzute de cei ce le locuiesc ca un “ideal”,⁸ datorită libertății religioase care este afectată în multe zone din Europa de declanșarea Contrareforme.

4 Aurel Decei, *Istoria Imperiului otoman până la 1656*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1978, p. 161.

5 Cristina Feneșan, *Constituirea principatului autonom al Transilvaniei*, Ed. Enciclopedică, București, 1997, pp. 50-51.

6 *Ibidem*, p. 50.

7 *Ibidem*, p. 52.

Conform lui Delumeau, sentimentul de originalitate funciară este dobândit și perceput de popoarele Europei ce se diferențiau între ele, ca urmare a unei trăsături marcante a Renașterii europene, și anume individualismul. Din acest context, se face evidențiat individualismul național.⁸ Nici teritoriul transilvănean nu rămâne insensibil acestui individualism „național” ce însuflețește locuitorii provinciei. Putem sesiza în acest secol al XVI-lea, creionarea și consolidarea sentimentului identitar în regiune, ce duce la „redescoperirea” propriei țări și la resuscitarea întregii istorii.

Mentalul elitar ce transpare prin încercările de legitimare ale suzeranității otomane făurită de maghiarii transilvăneni, sunt o altă consecință a momentului Mohács. Ei explică ruptura produsă ca fiind o pedeapsă divină îndreptată asupra locuitorilor regatului maghiar, care au trăit o viață plină de păcate. Evoluția ideii de identitate transilvăneană se distinge tot mai mult prin asumarea identității « noi, transilvănenii » față de maghiarii « din Țara Ungară ». Raportul dintre politică și Biserică va facilita motivarea și accentuarea diferențelor dintre ei. Momentul Mohács a generat paseismul, un prezent dominat de eșec asemuit cu trecutul glorios, și a impulsionat onirismul.⁹ Astfel ca în secolul XVI-lea, unii cronicari transilvăneni de origine maghiară, merg până la a-l compara pe Suleyman¹⁰ cu Nabucodonosor¹¹, pe când luptătorii maghiari din Ungaria, în preajma luptelor anti-otomane¹² îl comparau cu Senaherib¹³. Paralelele biblice erau foarte folosite, pentru a găsi răspunsuri la anumite probleme. De asemenea, se apelează des la formula de „noi și țara noastră”¹⁴ pentru a justifica pedeapsa sau iertarea divină primită.

O serie de astfel de motivații create de protestanți, filoturci, etc. constituie un veritabil instrument de evaluare a evoluției identitare din secolele al XVI-lea și al XVII-lea. Transilvanismul va crește în intensitate mai ales după 1566. Definitivată în contextul disputelor marilor puteri în zona, ideea a fost de la început străină unității maghiare. Pentru ardeleni, Sacra coroană maghiară ajunge ceva străin, iar ideea deja utopică a refacerii Ungariei Mari a fost întâmpinată cu ostilitate după 1526.¹⁵ Aceste

8 M. Guboglu, M. Mehmet, *Cronici Turcești privind Țările Române. Extrase*, vol. I, ed. Academiei R.S.R., București, 1966, p. 249; (în continuare C.T.).

9 ****Osmanlı Devleti Tarihi*, editor E. İlhanoglu, Zaman, İstanbul, 1995, p. 36.

10 J. Delumeau, *Civilizația renașterii*, Ed. Meridiane, București, 1995, p. 43.

11 Ionuț Costea, *op. cit.*, p.48.

12 Margareta Răchită Aslan, *op. cit.*, p.127.

13 Nabucodonosor II (605-562 a.H) a fost împăratul Babilonului sub care poporul evreiesc a suferit o nouă robie. Vezi *Sfânta Scriptură*, Vechiul Testament, Daniel, capitolele 1-4 în <http://www.crestinortodox.ro/biblia/Daniel>, accesat Luni, 29 Octombrie 2012, orele 10.30.

14 Margareta Răchită Aslan, *op. cit.*, p. 98.

15 Senaherib a fost regele Asirienilor. El a invadat Regatul Iudeei prin anul 701 î.e.n În cursul expediției sale de pedeapsă ca expresie a razvrătirii regelui Hizkiyahu împotriva sa, Senaherib a distrus numeroase localități, nu însă și Ierusalimul. Vezi *Sfânta Scriptură*, Cartea a Patra a Regilor, capitolele 18-19 în <http://>

tendențe politice individualiste, separatiste, care au dus la crearea ideii transilvănismului s-au reflectat în mod evident, atât în viața internă cât și în relațiile internaționale.¹⁶ Atitudinea ostilă este reflectată după 1541 printr-o serie de atitudini: scăderea funcției de apărare a regiunilor ungare față de atacurile otomane, chiar dacă în congregațiile generale s-au adoptat măsuri menite să sporească potențialul de luptă al voievodului transilvăn; reacția negativă a opiniei publice transilvane față de decăderea vieții politice și a moravurilor în regatul Ungar a fost prezentă. Chiar și în aceste condiții, imaginea simbolică a Sacrei coroane a fost folosită și după 1541.¹⁷

Dieta Transilvănă – instrument medieval - a fost convocată de Ioan Zapolya separat de Dieta ungară.¹⁸ În perioada 1529-1540 au avut loc diete separate ale Transilvaniei.¹⁹ Dieta Transilvănă, ce oferea un echilibru necesar politicii transilvane, între cerințele principelui, posibilitățile țării și factorul suzeran, încă din primii ani ai activității sale va consemna Țara Transilvaniei și Țara Ungariei, separat.

În Dieta din 1556, de la Sebeșul Săsesc, răspunsul pe care îl oferă scrisorii împăratului roman, răspuns pe care îl dă după ce era încredințat de sprijinul otoman pentru introducerea principelui este deosebit de frapant: „Este un mare lucru că regele roman prea ne <întoarce> de la îngăduința Împăratului turc, nu ia Maria sa în minte, că Dumnezeu ne-a dat și nouă ochi, urechi și minte, vedem deschis...că în ce privește problema menținerii <țării> doar din partea împăratului turc dorește pacea și o așteaptă”²⁰.

În timpul guvernării lui Szigismund Bathory în Transilvania, după eliminarea unui mare număr de lideri filoturci, o mare parte a membrilor acestor facțiuni se refugiază pe țărmurile otomane, așteptând ajutor turcesc de a readuce țara sub suzeranitate otomană. Promisiunile lui Basta de a nu cauza suferințe pribegilor ce se vor întoarce, a făcut ca o parte să se întoarcă înapoi. Însă ceea ce este important din aceasta peregrinare, este chiar contactul direct cu alteritățile turco-osmane și tătare care erau în număr mic pe lângă turci, reevaluarea imaginii lor, fapt ce va deveni vizibil în rapoartele transilvano-otomane din secolul al XVII-lea.

Chiar dacă o identitate etnică contravine celorlalte alterități - o particularitate specifică multiculturalismului premodern, transilvănismul va reuși să le unească și să aplaneze diferențele, mai ales în fața unui dușman extern.

www.crestinortodox.ro/biblia/Carte-a-Patra-a-Regilor accesat Luni, 29 Octombrie 2012, orele 10.22.

16 Georg Kraus, *Cronica Transilvaniei*, editat de Duzichievici G. Și Reus-Mirza, ed. Academiei RPR, București, 1965, p. 37.

17 Călin Felezeu, *op.cit.*, p. 81.

18 *Ibidem*.

19 Cristina Feneșan, *Principatul Transilvaniei*, p. 20-30.

20 Constituțiile Aprobate ale Transilvaniei (1653), Ed. îngrijită de Liviu Marcu, ed. Dacia, 1997, Cluj-Napoca, p.12.

Krauss, notarul sighişorean, se vedea pe el, şi prin el pe saşi, mai transilvăneni decât celelalte etnii care erau acuzate că dădeau întâietate intereselor şi nevoilor proprii în defavoarea apărării şi binelui ţării.²¹ şi nu o dată găsim soluţiile săseşti în misiune atât la Habsburgi cât şi la turci, însă varianta cea mai de nădejde o găsea personalizată în puterea otomană. Sprijinul acordat de otomani saşilor, îl vor determina pe cronicarul Kraus să recomande urmaşilor săi, să nu părăsească suzeranitatea turcească, precum recomandase şi principele Bethlen în testamentul său,²² sau alţi principii. ²³

De multe ori, explicaţiile date în epocă privind identitatea transilvăneană, cuprind o serie de paralelisme biblice făcute vechiului Israel. Ca o consecinţă directă a cultivării protestantismului, Transilvania, comparată cu Israelul biblic²² este percepută ca noul „Israel”. Din această perspectivă, tot prin ceea ce trece ţara şi locuitorii ei îşi găsesc explicaţii, mergând până la paralele biblice.

Atât maghiarii cât şi secuii dezvoltau adevărate construcţii în jurul transilvanismului. Dacă cele dezvoltate de etnia română chiar dacă nu sunt atât de accesibile cunoaşterii noastre precum ale celorlalte alteritaţi, totuşi episoadele unor nobili de origine română, precum Mailath, ne demonstrează că ele au fost prezente. Construcţia identitară „noi transilvănenii” din raţiuni politice cu justificări religioase de factură protestantă, chiar şi prin apelul la paralelele biblice, vor oferi legitimarea protecţiei otomane şi al „rupturii noii entităţi politice de Regatul Maghiar, ruptură socială care s-a dovedit ireversibilă.

În urma destrămării Ungariei medievale şi a schismei generate de Reformă, Transilvania este mai întărită, având loc o politizare mai accentuată a confesionalului şi la sublinierea substratului său etnic prin noua afirmare a bisericilor naţionale²³ De fapt, de abia aceasta este epoca în care, în Transilvania, credinţa devine o marcă puternică a etniei.²⁴ Din cauza excluderii ce este tot mai resimţită în timpul Principatului, românii devin la rândul lor mai reticenţi faţă de puterea statală şi se închid în sistemul lor de valori tradiţionale, ca măsură de apărare a propriei identităţi naţionale.²⁵

În sec XVII-lea, curentul ce viza conlucrarea pentru binele comun şi salvarea „săracei noastre patrii” s-a transformat deja în ideologie de stat. Prin continuarea liniei politice trasate de Martinuzzi, de balansare între cele două mari puteri, s-a reuşit menţinerea ţării în limita de independenţă şi impunerea ei pe plan politic

21 *Ibidem* apud Markus Dezso, „Corpus juris Hungarici”, Ed. Mileniumului, Budapesta, 1902, p.25.

22 Arhivele Naţionale Direcţia Judeţeană Cluj, Fond Colecţia de manuscrise a Muzeului Ardelean, Articole Dietale, mms:2, pp.103-104.

23 Kraus, *op. cit.*, p. 37.

24 *Ibidem*, p.29.

25 Mehmed bin Mehmed, *Nuhbet-üt-tevarih ve'l-ahbar* (Cronica aleasă şi informativă) în C.T., vol. I, p. 432-433.

european. Suzeranul otoman, prin diverse feluri, a sprijinit și a ajutat chiar și indirect, la consolidarea curentului identitar. Suzeranitatea otomană, care rămânea mai mult formală atâta vreme cât se respectau punctele tratatelor încheiate, ale ahd-name-lelor, ca de altfel și lupta de supraviețuire între cele două mari imperii rivale, duc la consolidarea internă a principatului autonom al Transilvaniei. La aceasta își vor aduce aportul și o serie de principii foarte înzestrați, care promovând o politică duplicitară, în echilibru precar, vor asigura menținerea principatului pe harta geo-politică a Europei pentru un secol și jumătate.

TRANSYLVANISM - FROM CONCEPT OF IDENTITY TO STATE IDEOLOGY IN THE SIXTEENTH AND SEVENTEENTH CENTURIES

Abstract.

Transylvaniam should be firstly defined as an identity current, outlined and developed in the geographic area of Transylvania, which, although having whiplashes for a long time ago in different forms, hardly succeeded in getting an outline once with the formation of the Transylvanian Principality (1541-1688), under Ottoman suzerainty. The decision of not taking part the battle of Mohács (1526) of the Transylvanian waywode Ioan Zapolya with his army, as well as the requests issued by the Transylvanian noble of Romanian descent, Ștefan Mailath at the Ottoman Porte in order to form a distinct political entity, embodied in «Transylvania Land» that he would lead, are just some examples of the existence of Transylvaniam.

After 1526, for the Transylvanians, the Holy Crown of Hungary becomes something foreign, and the utopic idea of reforming the Great Hungary incurred hostility. Suleiman the sultan, by the Ottoman imperial policy of power division, created the possibility of crystallizing the identity current, which was perceived and consigned by the Ottoman sources.

Transylvaniam intensity would increase most of all after 1566. In the 17th century, the current which aimed the common good co-operation and saving “our poor fatherland” already transformed into state ideology.

Cuvinte cheie: Transilvania, transilvanism, identitate, ideologie statală

Keywords: Transylvania, Transylvaniam, Identity, State ideology

TIMPUL AGRICOL ȘI DE SĂRBĂTOARE AL ȚĂRANULUI DIN TRANSILVANIA DE SUD-EST, ÎN SECOLUL AL XVIII-LEA ȘI PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA

Niculina Ciotloș

Împrejurarea că, în vechile condiții muncile agricole s-au desfășurat după un calendar diferențiat de la o zonă la alta, uneori remarcându-se note particulare, chiar de la un sat la altul, în funcție de caracteristicile geomorfologice și climatice locale și nu mai puțin de tradițiile economice ale fiecărei comunități sau grup de comunitățile rurale, pune în lumină capacitatea populației de a valorifica în mod creator mediul natural înconjurător.

Documentele istorice, dar mai ales mărturiile etnografice permit reconstituirea aproximativă, a principalelor momente ale calendarului agricol anual, calendar ritmat după cum se știe, de ritmurile biologice, ce se află și ele în continuarea celor astronomice. Împreună cu componenta liturgică, cea agricolă și pastorală fac norma acestui calendar¹.

Percepția timpului n-a fost una monotonă în societatea rurală. Fiecare civilizație, fiecare vârstă, a istoriei și-a avut propria experiență despre timp, cu privire la timp. Chiar și în interiorul aceleiași societăți, în funcție de nivele de cultură și paliere sociale timpul este perceput în moduri diferite.²

Concepția despre timp în lumea rurală din Transilvania structurează un specific de a vedea și imagina lumea. Timpul era în lumea rurală, ca de altfel în interiorul oricărei societăți una din coordonatele principale pe care se structura o viziune asupra vieții. Calendarul era atotputernic în condițiile în care peste trei sferturi din totalul populației o formează agricultorii sau cei care depindeau direct de agricultură: „sectorul agricol pune în mișcare totul, prin masa sa enormă, dacă nu prin dinamismul său”³.

Fără îndoială, că orice societate rurală, tradițională, prin excelență sedentară, cu preocupări agricole și pastorale a manifestat o anumită indiferență față de timp. De altfel, toate societățile tradiționale rurale, organizate în cadre stabile, și-au racordat ritmurile existenței la marile ritmuri cosmice. Datorită unui mod de viață specific timpul este practic măsurat cel mai adesea cu aproximație, nu pentru că țăranului i-ar fi lipsit mijloacele necesare evaluării timpului care se scurge, ci datorită faptului că activitățile

1 Barbu Ștefănescu, ș.a., *Agricultură, meșteșug și comerț la locuitorii zonei Beiușului în secolele XVIII-XX*, Editura Universității din Oradea, Oradea, 2001, p.70.

2 Jaq le Goff, *Pentru un alt ev mediu*, Editura Meridiane, București, Vol. I., (în continuare: J.Goff, *Pentru un...*), p.91-134.

3 Pierre Chaunu, *op.cit*, vol.I, p.9.

sale nu-i impuneau o anume rigurozitate. Modul de viață țăranesc era structurat și valorizat diferit și imprecis din punctul de vedere al timpului. În reprezentarea țăranescă putem identifica un timp natural, un timp fizic, un timp sacru, unul profan, un timp al muncii și un timp al sărbătorii. Reperele folosite în lumea rurală erau în primul rând repere naturale, legate de fenomenele astronomice, ca mișcarea aparentă a soarelui pe bolta cerească, succesiunea zi-noapte, anotimpurile, erau suficiente pentru a marca țăranului ritmurile propriei vieți și activități, care se repetau, ele fiind mereu aceleași, în timp ce rămânea în sarcina structurilor administrative să guverneze timpul obligațiilor față de stat și bisericii să marcheze timpul sacru, de duminică și sărbătoare, a timpului de odihnă.

Specificul activităților îl făcea pe țăran să manifeste indiferență pentru orele zilei marcate cu exactitate de orologiu, care în sensibilitatea țăranului avea o cu totul altă semnificație decât pentru orășean. Reperele folosite de țăran pentru orientarea în timp erau evoluția soarelui pe bolta cerească, evoluția și fazele lunii, cântatul cocoșilor, etc.⁴

Ziua era împărțită sumar în trei sau patru segmente, iar noaptea de asemenea dimineața, amiaza, seara sau seara, miezul nopții, cântatul cocoșilor, dimineața.⁵

Un alt reper fundamental, anul astronomic, marcat de cicluri sezoniere specifice, cu spectacolul naturii care murea în fiecare toamnă și reînvia în fiecare primăvară, furniza un model de succesiune temporară totdeauna identică, ce va circumscrie o concepție ciclică a timpului, adecvată unei societăți ce conserva atitudini și automatisme multiseculare și care era în natura sa intimă, profund conservatoare, puțin pregătită pentru schimbare. Lunile anului, care fragmentează formal anul astronomic au în mentalul țăranesc denumiri mai plastice și mai vii, care reflectă evenimente din viața economică, de natură agrară, meteorologică sau comunitară care au o semnificație în primul rând pentru o populație care se ocupă cu activități agrare și pastorale și pentru care starea timpului și soarta recoltelor reprezintă una din marile obsesii.⁶

Descrierea și reconstituirea momentelor care au alcătuit calendarul agricol tradițional al locuitorilor din Transilvania de sud-est, scot în evidență măsura, importanța unor tehnici de cultură care, până nu de mult au constituit o parte integrantă a modului de viață obștesc, practicat și dezvoltat secole la rând pe aceste meleaguri.

În calendarele casnice *Hauskalender*, din ținuturile săsești, erau specificate cu minuțiozitate datele eclipselor solare, fazele lunii, etc. ⁷ la fel și previziunile

4 Ion Ghinoiu, *Vârstele timpului*, Editura Meridiane, București, 1988, p. 44

5 *Ibidem*, p. 45

6 Toader Nicoară, "Variațiile climaterice și mentalități colective în secolul al XVIII-lea și începutul sec.al XIX-lea", în *Studii și Comunicări Satu-Mare*, VII-VIII, 1986-1987, p.261-262

7 *Hauskalender auf das Gemeine Jahr...1798, 1806, 1822, 1823, 1827, 1829, 1838, 1845, ș.a.*, Hermannstadt, gebedt bei den v. Hochmeister

meteorologice pentru anul respectiv asociate unor sfaturi laconice care să îi îndrume pe agricultori. Totodată pentru a facilita țăranilor desfacerea și comercializarea produselor lor, în calendarele casnice, de mână, erau trecute cu exactitate data și locul de desfășurare a târgurilor agricole (piețelor). În acestea erau trecute, de asemenea, reguli economice țărănești pe care țăranul trebuia să le respecte. De exemplu:

„Nu acela care are cel mai mult pământ este cel mai bogat, ci acela al cărui pământ dă cele mai multe și cele mai frumoase roade.

Pentru ca puțin pământ să dea roade multe și bune: trebuie bine îngrașat.

Pentru ca vitele tale să facă mult îngrașământ: dă- le multă mâncare.

Pentru ca să mănânce mult, dă- le hrana care le place mult.

Așa că dacă vrei să devii bogat: începe prin a asigura pe deplin mâncare bună pentru animale.

După aceea ia-ți mai multe vite și mai multe furaje.

Apoi îmbunătățește pământul bucată cu bucată, îngrașându-l mai bine, și nu lăsa nici o suprafață nefolosită: astfel, vei recolta din puținul avut, - mult, și vei putea pune anual deoparte câte un ban din roadele suplimentare pe care ți- le va da pământul îmbunătățit.

Când vor crește copiii, ca să poată ajuta la muncă: ia din bănuții economisiți și mai cumpără încetul cu încetul câte o bucată de pământ, atât cât pot ei lucra, și procedează cu acesta la fel ca mai sus.

Cu cât mai mulți copii ai, cu atât te vei îmbogăți mai mult, și le vei putea da la fiecare pe rând din cele dobândite, păstrând astfel pentru tine averea avută inițial.

Ce poți face astăzi, nu lăsa pe mâine. Cine începe târziu, va termina târziu.

Fă întotdeauna prima dată lucrul care este cel mai necesar și ia te în munca câmpului mai degrabă după cer și pământ, decât după calendar.

Înțeleptul face totul cu judecată”⁸.

Astfel de reguli, erau scrise aproape în toate aparițiile acestor calendare casnice, iar în ele erau trecute și sfaturi pentru obținerea unor recolte și vinuri de calitate. Exemplu de reguli și sfaturi despre arta obținerii unui vin bun apar în calendarul casnic din anul 1805 și 1806, cu tot ce trebuie făcut în diferitele perioade ale anului:

DIVERSE REGULI CONSACRATE ARTELOR VINULUI ale lui THEOPHASTUS PARACELSUS

1. *“Pentru a da vinurilor o culoare aurie.*

Mărunțește o cărămidă arsă, nefolosită, strecoar-o, fă o pastă cu câteva gălbenușuri de ou, pune aceasta în vin și amestecă bine.

2. *Pentru a îmbunătăți vinul greu și puturos.*

Pune rădăcina roșie de cuișoare (germ: Benediktenwurz) în vin, sau taie o

8 *Siebenbürger neuer und alter Hauskalender auf das Gemeine Jahr 1789, Hermannstadt*

felie lată de carne de porc dintr-o șuncă, așează-o peste cep, astfel carnea va scoate toată mizeria din vin.

3. *Dacă vinul are miros de butoi*

Aruncați o piatră spartă (Weinstein) în el. Sau: Se agață în butoi un săculeț cu rădăcina roșie de cuișoare și pelin, aceiași cantitate din ambele, și jumătate din această cantitate salvie. Același rezultat se obține cu floarea de soc și cuișoare legate într-un săculeț ce se pune în cep, astfel încât, o jumătate a lui să se afle în butoi. Oricât de neplăcut ar fi mirosul, el se va îmbunătăți.

4. *Pentru a limpezi vinurile vâscoase și tulburi.*

Amestecă 2 Loth⁹ de ghimbir cu 8 Loth de cuișoare, după aceasta pune-le în butoi, amestecă până ajung pe fund, și lasă vinul să se liniștească câteva zile, astfel el se va îmbunătăți. Sau: pune rădăcină de pelin în vin. Sau la un Fuder (100l, 1m³) de vin bate bine 14 albușuri de ouă strecoară aceste printr-o cârpă, amestecă cu 1 Pfund de orez spart, un pic de sare și o măsură de apă, toarnă-le împreună în vin și amestecă-le în butoi. Sau: Agață un săculeț cu rădăcină de tătăneasă. Sau adaugă scoarță de fag sau stejar.

5. *Pentru a cunoaște dacă este apă în vin sau must.*

Ia un fir de paie uns cu ulei și introdu-l până la fundul butoiului în vin, scoate-l după 7-8 minute, și vezi dacă sunt picături de apă pe el, sau cad de pe el, dacă se întâmplă așa, atunci e apă în vin sau must. Sau: Pune boabe de ienupăr înăuntru. Dacă se scufundă atunci apă în vin. Sau: Toarnă vinul pe var nestins. Dacă este apă în el, se descompune, dacă nu e – se întărește.

6. *Dacă vinul are gust rău de butoi*

Fierbe foi de dafin cu vin, amestecă cu vinul, și va fi iarăși bun.

7. *Pentru ca vinul să nu se strice.*

Pune rădăcină de gențiană în acesta, atunci nu se strică, și poate fi păstrat în orice fel de vas.

8. *Dacă vinul pute.*

Dă foc la lemne de brad, și pune-le arzând în butoi – astfel va dispărea tot mirosul și gustul neplăcut.

9. *Ca să nu facă vinul spumă.*

Când începi butoiul toarnă o jumătate de kg de ulei de măsline în el; nu se va face spumă, cât timp stă vinul în butoi. Sau pune borangic măcinat mărunt. Sau pune trei mâini de sare prăjită în vin, închide butoiul și scurge-l după 8 zile.

10. *Dacă vinul a făcut spumă.*

Ia o pânză nouă, sau un batic de lână, trage-l o dată până la opt ori prin vinul din butoi, spălând de fiecare dată cu apă curată spuma de pe ea, și

⁹ Unitate veche de măsură de la sfârșitul secolului 18. De obicei 1 Loth = 14,6 -16,6 grame. Poate fi diferită în funcție de localitate.

toarnă după aceea o măsură de apă cu borax, astfel se curăță. Sau pune o mână de albăstrele, care vor atrage spuma spre ele.

11. Dacă vinului îi lipsește culoarea.

Ia pâine uscată, mărunțește-o ce sare, pune-o într-un săculeț și scufundă-l în vin. Sau: 2 linguri de apă de pătlagină, și 2 linguri apă de crin alb, dau vinului o culoare bună. Sau: frunze verzi de pătlagina face vinul frumos și curat.

12. Dacă mustul nu trebuie să fermenteze.

Ia 4-5 mere dulci, taie le în jumătate, aruncă-le într-un butoi, și când își pierd puterea, pune din nou aceiași cantitate ca înainte, repetă aceasta până începe mustul să fermenteze. Atunci scoate merele, și mustul devine foarte bun.

13. Dacă vinul fermentează prea mult.

Pune semințe de ridichi, atunci nu va fierbe prea mult, va avea gust bun și dulce, întărește stomacul și capul. Sau: Când începe vinul să fiarbă, pune un săculeț cu hamei înăuntru; acesta păstrează vinul bun, și îi redă puterea.

14. Dacă vinul prinde mugecai.

Agață frunze de dafin pisate într-un săculeț în butoi: îi ia gustul rău. Sau pâine amestecată cu sare: mucegaiul va trece.

15. A face vin dulce toamna, ca să rămână dulce tot anul.

Să se pună în vin în timp ce fierbe o bucată de slănină într-un săculeț curat, și să se închidă butoiul, lăsând doar o gaură mică pentru aer, așa vinul se face dulce, frumos și limpede.

16. A face vinul dulce.

Ia lapte, atât cât dă o vacă bătrână dimineața, scoate-i smântâna și toarnă laptele într-un butoi uscat, pe care îl răstorni după aceea; apoi toarnă vinul în el, așa cum ies din presă, astfel el va rămâne dulce”.

CONTINUAREA CALENDARULUI VITICOL din CALENDARUL DE ANUL
TRECUT 1805

Iunie

1. “Acum se plivește, și nu se distruge doar buruiana, dar se și curăță vița de lăstarii nedoriți (numiți și tâlhari) care se formează la rădăcini, sleind astfel vița de puteri, sau distrugând-u de tot.
2. Totodată se leagă vița mai lungă, dar cu atenție, ca vița zemoasă să nu fie nevoită să se lipească de araci împotriva creșterii ei naturale.
3. Și frunzele mai mici să fie legate de arac, fiind destinate să protejeze strugurii încă firavi de picăturile de ploaie puternice, rouă și soare.

Iulie

1. În Iulie se leagă vița din nou, după care se prelucrează via prin tăiere ușoară, și se distrug buruienile.

2. *Dacă în vie sunt suprafețe mari goale, se poate pune pe acesta varză etc., pentru a nu lăsa bucăți de pământ nefolosit.*
3. *În viile tinere se plantează chiar în lunile de primăvară, cartofi, sfeclă, fasole ș.a.m.d. care ajută mult în gospodărie și oferă umbră viței de vie plăpânde în vara fierbinte.*

August

1. *În această lună, cam spre Sf. Bartolomeu¹⁰, se leagă din nou vița, și anume sus. Apoi acelea care au crescut peste araci se taie în mod egal, la fel și frunzele de jos care dau umbră, se vor rupe pentru a permite soarelui și aerului să acționeze mai bine.*
2. *Vița tăiată se leagă în snopi mici, se usucă la soare și se păstrează ca furaje pentru iarnă, iar frunzele se dau la vaci.*
3. *După tăierea vârfurilor se efectuează săpatul, care se face prin săpare ușoară.*
4. *Viticultorii harnici, acoperă după săpare rădăcinile viței cu pietricele argiloase plate cu un țol grosime, dacă acestea se pot găsi în apropiere, pentru ca umezeala să nu se evaporeze așa de repede și struguri să devină mai mari și mai zemoși.*

Septembrie

1. *Luna aceasta se va continua săpatul și tăiatul viei și îndepărtatul frunzelor, dacă aceasta nu s-a făcut în august.*

Octombrie

1. *În octombrie: se strâng strugurii, care se va face în funcție de condițiile meteo, la mijlocul sau sfârșitul lunii, după indicațiile prealabile a înaltei conduceri a regiunii.*
2. *Multă ploaie provoacă putrezirea strugurilor, de aceea ei trebuie strânși deseori înainte de vreme.*
3. *Coacerea timpurie prea puternică, arde strugurii, drept care se stafidesc și dau mai puțin must. Și în acest caz trebuie strânși mai devreme.*
4. *Culesul târziu, are loc dacă vremea de toamnă rămâne blândă și potrivit de caldă.*
5. *După culesul viei se scot aracii se leagă și se stivuiesc împreună pentru ca umezeala din pământ să nu le strice făcându-i să putrezească.*
6. *Dacă este nevoie de îngrășământ, acesta trebuia aplicat înainte de venirea gerului.*
7. *În cazul în care se dorește primăvara altoirea unor vițe care nu dau struguri buni atunci se vor tăia butași buni, care până la primăvară se vor păstra într-un loc potrivit de cald.*

Noiembrie

1. *Se va continua scoaterea și stocarea aracilor.*

2. *Apoi se continuă cu îngropatul cât permite vremea și se amenajează locurile rămase libere, - ce nu se poate face, se va face primăvara.*
3. *Se continuă îngrășarea solului, cât timp acesta nu este înghețat.*
4. *Gunoii aduși ca îngrășământ nu se va depozita în grămezi ci va fi pus în gropi, pentru a putrezi mai repede și mai bine.*

Decembrie

1. *În luna decembrie nu mai sunt de efectuat lucrări în vii, - doar să se lege paie în jurul pomilor fructiferi mai tineri, pentru a-i proteja de frig și de rozătoare – care pot duce la o așa de mare stricăciune încât via nu o să mai dea rod anul următor.*
2. *În această lună se mai adună și gunoiul în gropi”¹¹.*

Concepția ciclică a timpului, impune diferite intensități de percepere a timpului; pe de o parte intensitatea perioadelor de munci agricole și a marilor sărbători colective, iar pe de altă parte a timpului în sezoane mai puțin active din perioada iernii, când viața cotidiană intră într-o monotonie și inactivitate ce impuneau gesturi de un automatism cvasihibernal.

În mentalitatea țărănească „calendarul nu este decât o înșiruire de timpuri bune și rele, în care sărbătorile marchează momentele critice ale timpului”. Calendarul țărănesc relaționează „viața socială cu manifestarea ciclică a fenomenelor cosmice și terestre”. Sărbătorile sunt cele ce realizează legătura dintre ritmurile naturii și ritmurile activității materiale și spirituale ale oamenilor, prin urmare calendarul stabilește un echilibru între momentele benefice și cele malefice. Momentele benefice sunt ziua, zilele de luni, joi, duminică din timpul unei săptămâni, și vara dintr-un an calendaristic, reprezentând simbolurile luminii, căldurii, vieții, fertilității; iar momentele malefice sunt noaptea, zilele de marți, sâmbătă din săptămână și iarna, cele ce simbolizează întunericul, frigul, moartea, sterilitatea¹².

Un nivel de percepție a timpului în lumea rurală îl reprezenta timpul creștin, timpul bisericii. Biserica și-a adjudecat de timpuriu și aproape total „monopolul” timpului, a dominat și guvernat în mod suveran timpul. Timpul sacru, timpul controlat de biserică, era timpul sărbătoririi. Sărbătoarea ocupa un loc central în viața comunității rurale tradiționale. Ea aduna în cadrul spațial al satului întreaga comunitate a locuitorilor, timpul sărbătorii era un timp încărcat de descărcări emoționale, de manifestare puternică a solidarității, iar reuniunile comunităților rurale, ritmau existența țărănească¹³.

După zile, săptămâni de muncă și de griji cotidiene de tot felul, comunitatea se elibera manifestându-se prin activități specifice- cântece, dansuri, petreceri și se

11 *Neuer Siebenburgischer Kalender auf das Jahr, 1805, 1806, Hermannstadt*

12 I. Ghinoiu, *op.cit.*, p. 19-20

13 Toader Nicoară, "Orizonturi temporale în satul românesc din Transilvania(1680-1800)", în *Revista Bistriței*, VIII, 1994, p. 117

sfârșea de multe ori prin violențe orgii, revolte. În sensibilitatea colectivă sărbătoarea era revelația unei ocazii fără constrângeri, ocazii cu care răzbăteau în subconștientul colectiv, în creștinării, a haosului și dezordinii primitive. Erau semnificative în acest sens apelurile autorităților bisericești la cumpătare și la temperarea exceselor¹⁴.

Relevant pentru mentalitatea colectivă pare a fi semnificația și sensul marilor sărbători ale calendarului creștin în viața comunităților ardelene. În ciuda prezenței unor rudimente de credințe păgâne, precreștine, sau tocmai datorită persistenței acestora, aceste sărbători își relevă o semnificație în primul rând creștină.

Dincolo de conotațiile metafizice, care ritmau derularea raporturilor credinciosului cu Dumnezeu, sărbătorile creștine erau în funcție de anotimpuri, reperele existențiale, care marcau intervalele de timp cu activități specifice, din viața comunităților rurale, de natură agrară sau pastorală- aratul și semănatul, ieșitul turmelor la pășune, începutul secerișului și recoltatul, tăiatul porcului etc. Sau marcau terminarea obligațiilor indivizilor sau comunităților față de stăpân sau stat, prin achitarea unei părți din obligații la Sfântul Gheorghe sau la Sfântul Dumitru. Același rol de a jalona intervalele specifice de timp cu rol profilactic, igienico-sanitar, aveau sărbătorile care marcau începutul și sfârșitul marilor posturi, ce precedau cele mai importante sărbători din an și care impuneau interdicții alimentare și comportamentale, care reglau în timp viața exterioară și interioară a comunităților de credincioși¹⁵.

Din nevoia de a face și exploatarea pământului cât mai profitabile, de a-l congestiona pe țăran de multiple servituți față de domnii de pământ, statul austriac va interveni în relațiile urbariale, prin patente și dispoziții speciale care vizau mai ales natura și cuantumul obligațiilor iobăgești. Toate acestea au afectat într-o manieră considerabilă vechile comportamente și obișnuințe față de timp ale țăranului și au introdus într-un domeniu unde stăpâna regula bunului plac, ordine, raționalizare, exactitate și dispoziții precise.

Presiunea asupra timpului rămas la dispoziția țăranului se intensifică, iar Dieta de la Sibiu din 1714 va reuși să legalizeze cele mai ridicate obligații în muncă a acestuia, dar în timp, Curtea de la Viena se va implica în relațiile de muncă limitând și raționalizând obligațiile țăranului ce urmăreau o ușurare a sarcinilor acestuia, dar indirect urmăreau o creștere a veniturilor fiscolei¹⁶.

Printr-un rescript urbarial din 25 februarie 1747 dat de Maria Tereza se stabilesc ca regulă limite mai scăzute ale obligațiilor de robotă a supușilor față de domnii de pământ¹⁷.

¹⁴ *Ibidem*, p. 122

¹⁵ *Ibidem*, p. 124

¹⁶ David Prodan, *Din Istoria Transilvaniei*, Editura Enciclopedică, București, 1991, p. 281- 287

¹⁷ Aurel Răduțiu, *Timp de muncă și zile de sărbătoare în Transilvania (sec. XVII-XVIII)*, în *Civilizație medievală și modernă românească. Studii istorice*, volum îngrijit de Nicolae Edroiu, Aurel Răduțiu,

În Transilvania o reglementare asemănătoare vine în 1769 sub numele de *Certa Puncta*, care consacră legal, un cuantum de muncă mai ridicat pentru comitatele ardelen¹⁸.

O nuanță calitativ deosebită asupra atitudinii față de timp o evidențiază lumea rurală din zona pământului crăiesc și din zonele de graniță ale Transilvaniei, unde țăranul liber și țăranul devenit grănicer nu mai rămâne el stăpânul absolut al timpului său. Obligațiile graniței și disciplina militară, a condus, cum era firesc, la raționalizarea timpului. Noile atitudini față de timp vor accelera ritmurile de racordare la modernitate a acestor zone din Transilvania cu consecințe resimțite de sensibilitatea rurală în durată lungă.

Deși continuă să se raporteze la timp cele două atitudini esențiale pentru mentalitatea țărănească, - timpul natural și timpul spiritual- instalarea imperiului habsburgic în Transilvania va presa într-o manieră puternică asupra percepției timpului acesta devenind un timp depersonalizat și raționalizat, un timp al statului modern, care într-o anume măsură va disloca modalitățile tradiționale de al percepe. Fără îndoială că în perioada avută în vedere avem de-a face cu organizarea efortului statului modern de a atinge comportamentele publice de suprafață, iar la nivel profund conservându-se maniera tradițională de receptare și manifestare față de timp.

ARBEITS- UND FEIERZEIT DER BAUERN IM SÜDOSTEN SIEBENBÜRGENS, IN DEM ACHTZEHTEN JAHRHUNDERT UND DER ERSTEN HÄLFTE DES NEUNZEHTEN JAHRHUNDERTS

Eine besondere qualitative Abstufung der Einstellung gegenüber der Zeit, war in der ländlichen Welt des Königsbodens und in den Grenzgebieten Siebenbürgens bemerkbar, wo der freie Bauer und der zum Grenzer gewordene Bauer nicht mehr die absoluten Herren ihrer verfügbaren Zeit waren.

Die Pflichten an der Grenze und die Militärdisziplin führten, unumgänglich zu einer Zeitrationalisierung. Diese neuen Einstellungen in dem Umgang mit der Zeit, werden den Rhythmus der Eingliederung dieser siebenbürgischen Gebiete in die Moderne beschleunigen und ihre Folgen werden in dem ländlichen Empfinden Langzeitig bemerkbar sein.

Zweifelsohne haben wir es in dem hier untersuchten Zeitabschnitt mit den Bemühungen des modernen Staates die öffentliche Verhaltensweisen in ihrem Äußeren zu beeinflussen zu tun, - im innersten aber wurde die überlieferte Art der Zeitempfindens beibehalten.

Cuvinte cheie: Timp, țărani, agricultură, Transilvania, percepere temporală.

Schlüsselworte: Zeit, Bauern, Landwirtschaft, Siebenbürgen, Zeitempfinden.

Pompiliu Teodor, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1985, p. 215

18 *Ibidem*, p. 221.

ÎN TRE TRADIȚIE ȘI MODERNITATE. MEȘTEȘUGURILE SIGHIȘORNELE LA MIJLOCUL SECOLULUI AL XIX-LEA

dr. Nicolae Teșculă

Sighișoara, la fel ca și toate orașele săsești din Transilvania a fost de-a lungul secolelor o urbe prin excelență meșteșugărească. Viața socială, politică, economică, militară și cotidiană la Sighișoara s-a confundat cu cea a meșterilor breslași.

Secolul al XIV-lea, prin anul 1376, aduce menționarea existenței primelor statute de bresle în Ardeal. În acel an se reînnoiesc statutele din patru orașe transilvane: Sibiu, Orăștie, Sebeș și Sighișoara. Aceste statute pomenesc pentru aceste orașe prezența a 25 de branșe meșteșugărești și a 19 bresle.¹

Importanța comercială și strategică face să devină foarte repede un important centru meșteșugăresc, după cum atestă și documentul din 1376. Documentar, cea mai veche breaslă este cea a cizmarilor la 1411, urmată de butnari la 1468, lăcătuși și pintenari la 1488 și rotari la 1490. Până în 1500 avem nouă bresle, în primele decenii ale secolului al XVI-lea se va ajunge la 17 bresle.² Dezvoltarea breslelor va face ca acestea să ajungă în jur de 40, ca număr, în secolul al XIX-lea.³

Puterea economică crescândă va face ca acestea să devină principala forță economică și politică a sighișorenilor, fiecare breaslă prin starostele său ajungând să fie reprezentată în sfatul orașului. Unele dintre bresle ajung să le domine pe celelalte, datorită bogățiilor acumulate, din rândul lor fiind aleși consilieri, primari și emisari diplomatici, care vor acționa în numele orașului.⁴

La 1517 în primele statute orășenești se arată că doar patru bresle au dreptul de a locui în cetatea Sighișoarei și anume: curelarii, aurarii, lăcătușii și croitorii. După cum arăta Richard Schuller, tâmplarii reprezentau o breaslă importantă, dovadă fiind numele unei străzi din cetate.⁵

Cea mai numeroasă breaslă va fi cea a țesătorilor care număra la 1852 aproape 500 de membrii, dar și cea mai săracă și mai vulnerabilă în fața concurenței din partea manufacturilor textile.

1 Ștefan Pascu, *Meșteșugurile din Transilvania până în sec. al XVI-lea*, Ed. Academiei, București, 1954, pp.82-87.

2 Geront Nussbecher, *Din cronici și hrisoave: contribuții la istoria Transilvaniei*. Ed. Kriterion, București, 1987, pp. 37-40.

3 Carol Diff, Julius Holitzer, *Meșteșuguri și bresle*, mss. –Biblioteca Muzeului de Istorie Sighișoara, p.8;

4 *Ibidem*, p.7.

5 Richard Schuller, *Alt Schässburg*, Markus Verlag, Schässburg, 1906, p 20.

La 1846, în Sighișoara existau în jur de 1159 meșteșugari și comercianți în frunte cu țesătorii care aveau 164 meșteri, 133 calfe și 54 de ucenici urmații de cizmari cu 125 de meșteri, tăbăcarii cu 58 pălărierii și cojocarii cu 38 de meșteri și tâmplarii cu 30 de meșteri. la 1854 avem în total 682 de meșteri și la 1883, doar 493 de meșteri, din care 125 au renunțat la meseria lor.⁶

În 1872 „Legea pentru libertatea meseriilor” a însemnat sfârșitul breslelor din Ardeal. Ele au fost înlocuite de noi forme de organizare cum ar fi așa numitele „tovărășii de meșteșugari”, iar mai apoi, de corporațiile profesionale.⁷

Dincolo de aceste note statistice, mijlocul secolului al XIX-lea, prin apariția telgrafului și a căilor ferate a determinat o grea lovitură adusă sistemului breslaș, când marele comerț cu produse manufacturiere pătrunde masiv în Transilvania. Legat de acest aspect profesorul Joseph Haltrich relatează: „...înainte de 1848, majoritatea meșteșugarilor, țesători și arāmari erau invidiați. Dar arāmarii au decăzut, iar începând cu anul 1857 și țesătorii sunt amenințați din cauza pânzei englezești și americane, care pătrunde prin Principatele Dunărene în Ardeal, precum și din cauza crizei de bumbac datorată urmărilor războiului nord-american.”⁸ Mai sunt căutate următoarele produse textile sighișorene: pânza de bumbac, țesături pentru țărani, ață vânăată. Cele două magazine Misselbacher și Teutsch mai desfac anual 20000 de legături de ață vânăată a 5 florini produse la Sighișoara. La anul 1854 Johann Radler jr. a înființat prima înălbire cu clor, folosită acum pretutindeni. Dintre produsele meșugărești se mai pot enumera articolele de frângherie (se livrează funii și la Uioara la ocnă), clei talpă, pălării, marfă fină și pentru țară. Articolele de păslă fină produc pălărierii Johann Hoch jr. de la 1853 și Friederich Folberth în 1865, articole de tâmplărie pentru țărani – tâmplăriei fine îi concurează serios străinătatea, în special Viena.(...) Din anul 1863 orașul dispune de un ceasornicar iscusit Friederich Mild, care începând cu 10 august 1867 întreține un ceas electric-primul din Ardeal. Un nume și-a făcut și ceasornicarul Karl Devai ,care a fabricat multe din ceasurile ce se află în turnurile din împrejurimi.

Sighișoara a avut și un tâmplar de artă și constructor de altare Johann Gooß, decedat în 1852, iar fiul său Johann Gooß jr. este un talentat constructor de orgi, la fel ca și Friedrich Binder.

Tânărul Karl Henning, care a lucrat în străinătate și îndeosebi în Anglia, un arāmar, și-a construit în propria casă ,anul trecut, o baie rusească cu aburi și cu vană. Tot el a instalat zilele trecute în curtea sa un berbec hidraulic cu roată de reacție. De menționat și lucrările de dogărie, ca marele butoi a lui Riferi.

6 Carol Diff, Julius Holitzer, *Op. cit.* , p.8. Adolf Hohn , „Aus der Vergangenheit der Ehrsamen Schässburger Leinweberzunft” în *Schässburger Zeitung* „nr. 8/1901„p.29.

7 *Schässburg.Bild einer siebenbürgischen Stadt* , Rautenburg Verlag,1998, p.352.

8 □ războiul de secesiune

În întregime Sighișoara are 24 de meserii, care împreună cu asociațiile numără 30. Unii susțin că ridicarea obligativității organizării în bresle, modificarea vârstei de primire a ucenicilor și lipsa amestecului autorităților în verificarea normelor de muncă la meșteri și calfe dăunează mult calității produselor. ⁹

Alături de acești meșteșugari, apar și primii industriași: „*Daniel Adelff a înființat prima fabrică de spirt din Sighișoara în anul 1850, iar în urma falimentării mai multor cazane de rachiu, au apărut mai multe astfel de fabrici, în prezent funcționând 5, chiar dacă nu permanent. Fabrica de lichioruri a lui Josef Schemëney, începând din 1850 coninuă (în domeniu n.n.) într-un stil mai mare de Johann Leonhardt în 1855. Fabricarea oțetului o începuse în 1853 tot Schemëney și a fost urmat de Josef Binder, Johann Radler, Johann Leonhardt, Majorkowitsch.*”¹⁰

Un fin observator al realităților economice ale orașului se va dovedi a fi brutarul Josef Franz Zielinski jr. Născut la 26 noiembrie 1855, ca fiu al croitorului Josef Zielinski sen, originar din Kalisch (Polonia de azi). După absolvirea școlii reale din oraș va studia comerțul la Sibiu și în urma crahului financiar al bursei vieneze din 1873 se va orienta spre meseria de brutar. În acest sens întreprinde o călătorie de studii în vestul continentului trecând prin orașe din Ungaria, Austria, Italia, Elveția, Germania, Olanda și Belgia. După 5 ani de peregrinări în anul 1878 se întoarce în orașul natal și pune bazele unei brutării în fosta stradă a Spitalului, azi P-ța Hermann Oberth. Moare la 18 iulie 1943. În anul 1927 își va publica memoriile la tipografia Markus din Sighișoara sub numele de *Wandern und Lernen (Călătorii și învățăminte)*. ¹¹

La începutul lucrării va face o radiografie asupra situației economice a orașului. Meșteșugurile erau încă la mare căutare, de pildă cizmarii: „*În anii 60 erau aproximativ o sută de meșteri în breasla sighișoreană. Cam șase din acești o sută erau și anumiți cizmari germani, care nu au fost însă în breaslă, abia mai târziu ei s-au unit cu cizmarii (Tschismenmacher). Printre acești 6 pantofari germani, care confecționau încălțăminte mai fină, în mod ciudat nu se afla nici un sas, ci tot felul de calfe venetice din străinătate, Boemia, Moravia, Tirol, Ungaria; abia mult mai târziu cizmari s-au datat la așa numita "Rahmarbeit". Printre cizmari erau unii care își tăbăceau singuri pieile, aceștia confecționau apoi un sortiment foarte deosebit de cizme, care se purtau doar în anumite comune, ca de exemplu Zendrisch (Senereuș) Maniersch (Măieruș). Pe parcursul multor ani cei din regiunea viticolă puteau fi recunoscuți după cizme, care arătau în felul următor. Erau în întregime fără tocuri și erau înzestrate de țigani cu placheuri scobite.*

9 Joseph Haltrich, „*Culturhistorische Skizzen aus Schäßburg*” in *Sächsischer Hausfreund*, XXX. Jahrgang, Kronstadt, 1868, p. 73.

10 *Ibidem*, p. 74.

11 Erika Schneider, „*Ein Gebäck, durch das Sonne dreimal scheint. Josef Franz Zielinski und die königlichen Bäckerlöwen*“, in *Schäßburger Nachrichten*, Folge 36, Dezember 2011, 18. Jahrgang, pp. 54-55.

Partea superioară (tocul piciorului și al cizmei) era tăiată dintr-o bucată, și avea la Rujst trei pliuri de grosimea unui creion, care se întindeau la încălțatul cizmei, adică era opusul total a cizmelor cu limbă, moderne azi, care după cum se știe nu se întind.”¹²

Legat de acest meșteșug era și tăbăcăritul, care oferea materie primă cizmăriei. Nu se bucurau de mare câștig, deși: „Majoritatea tăbăcarilor erau sași și erau cu toții foarte înstăriți. Frecventau toate iarmaroacele, chiar și până sus la Bistrița. Făceau în mare parte piele pentru cizmari, chiar și pentru încălțăminte de oraș o piele bună de vișel se ridica pe atunci de obicei la nivelul așteptărilor. Ca muncitori, tăbăcarii angajau de obicei unguri, care își ziceau "Varga". A fost proverbială hrana îndestulătoare pe care țesătorii o dădeau angajaților lor. Aceștia primeau de cinci ori pe zi de mâncare. La micul dejun nu primeau vezi Doamne cafea, asta era prea rară pe atunci, dar primeau în loc de aceasta de trei ori pe zi un Seitel vechi (1/2 l) de vin, pe lângă asta, o <Tocană> sau slănină. Oamenii trebuiau însă să muncească foarte greu, pentru că nici în această meserie nu existau încă mașini.”¹³

La mijlocul secolului XIX, de altfel, după cum ne menționează Friz Mild în memoriile sale: „Zeloșii pielari și cojocari, care le plăcea să stea Târnava, ca broaștelor în apă și răzuiau harnic la meșteșugul lor maleabil cu stinghi puternice (...) jupuiturile spălate, așa că bogata sudoare a frunții acoperea munca oamenilor. Târnava curgea aproape și apa ducea departe sudoarea oamenilor îmbăiați până la talie. O așa baie răcoroasă putea fi permisă locuitorilor Uliței Morii în această modest chip: se dezbrăcau acasă, își puneau o cârpă de postav peste pânțele sale goale și pășeau cu o pipă plină în liniștita Uliță a Morii în umbra caselor liniștite la baie în apa Târnavei.”¹⁴

Breasla țesătorilor: „.... era, spre deosebire de cizmărie, în întregime în mâinile meșterilor sași. Se lucra cu războaie manuale, și muncitorii mulți de care era nevoie pentru această muncă (de multe ori o Weberbrüderschaft (frăție) era formată din peste 100 de oameni) erau adesea străini, și anume în cea mai mare parte din Moravia. Remunerația muncitorilor nu era fixă, ci feciorilor le era plătit fiecare cot (germ. Elle). - În acest context îmi vine în minte o întâmplare care s-a petrecut în acea vreme. - Maiștrii țesători mergeau pe atunci la iarmaroace, ca și acum. O dată, cu ocazia unei opriri la Țigmandru, la întoarcerea de la un iarmaroc din Marosvasarhely (Târgu Mureș), s-au hotărât să le plătească muncitorilor lor cu 2 crăițari mai puțin pentru fiecare cot. După sosirea la Sighișoara, au chemat muncitorii să ajute la descărcarea cuferelor grele, s-au plâns de prostul mers al afacerilor și au comunicat în același

12 Josef Ziliniski, *Wandern und Lernen*, Markusdruckerei, Schäßburg, 1927, pp. 7-8. Pe această cale dorim să mulțumim domnului Virgil Jitariuc pentru traducerea lucrării.

13 *Ibidem*, p. 11.

14 Fritz Mild, *Zu Schäßburg anno 1848. Aus den Erinnerungen eines Bürgergardisten*. Verlag der Markusdruckerei, Schäßburg, 1929, p. 33

timp decizia luată, de a le plăti pentru un cot cu doi crăițari mai puțin ca până acum. Deoarece băieții s-au convins descărcând lăzile grele, că le-a rămas meșterilor lor marfă - s-au supus deciziei. Dar meșterii nu aveau să se bucure mult timp de avantajul lor. Din întâmplare a ieșit la iveală, că ei își vânduseră în Tg. Mureș marfa până la ultima bucată, însă au umplut lăzile cu grâu frumos, de aceea erau atât de grele la descărcat. Așa că - mare neliniște în rândul băieților, întrunire a Frăției¹⁵, etc. și băieții si-au primit din nou vechiul salariu... ”¹⁶

Alta era situația croitorilor din urbe, însă aveau și ei probleme: „În Sighișoara erau două feluri de croitori. Herrnschneider și așa numiții < Grauenhosenschneider>. Din categoria primilor menționați erau 6 meșteri, și anume aceștia nu erau sași ci tot felul de străini, în afară de doi, Franz Wohl și Karl Weiß.” [□]

Legat de această asociație, la localul hanului *La mielul alb*¹⁷, unde era o adevărată casă de modă: „Unii din cititori își vor mai putea aminti de panoul mare de pe clădirea hanului „Zum weißen Lamm” (La mielul alb). Acesta glăsuia „Erster Schäßburger Männerkleidermacherverein“. (Prima asociație a croitorilor pentru bărbați) Această asociație a fost fondată de un croitor pentru bărbați pe nume Weiß, și un fost croitor al ulanilor¹⁸, Sebesta. Ei vindeau în primul rând confecții din bumbac pentru lucrătorii la calea ferată, care au fost foarte mulți, în timpul construirii ei. Mai târziu când aceștia au plecat mai departe de la Mehburg (Beia) la Reys (Rupea), în urma unei proaste conduceri, firma s-a dizolvat, având după cum s-a spus un deficit mare. Croitorii sași se limitau mai ales la lucrări țărănești și chiar dacă erau cam 10 Grauenhosenschneider în localitate, făceau toți afaceri bune.”¹⁹

O breaslă interesantă era cea a pălărierilor și postăvarilor, unii dintre ei renumiți și menționați de profesorul Joseph Haltrich. Ei primeau materia primă din Săcele (azi jud. Brașov) după care o spălau în Târnava, unde o și vopseau, în special în culoarea indigo.

În Sighișoara existau 10 meșteri postăvari, specializați în mare măsură în realizarea de flanele. Lui Zielinski îi mai este familiară imaginea cu ei în apa Târnavei Mari: „Ei merită pomeniți în mod special. Aceștia trebuiau să își aducă materia primă cu căruța din cele șapte sate (Siebendorfer)²⁰ de pe lângă Brașov urmând ca s-o spele singuri în Târnava. (Aici era legată la brâu Geldkatze²¹, așa se numea un brâu pentru monede, pentru că pe acestea le luau românii cu mare drag, la pachet). Înainte de

15 [□] este vorba de frăția calfelor de țesători.

16 Josef Zielinski, *op. cit.*, p. 9.

17 [□] în partea de sus a actualei străzi 1 Decembrie 1918, azi sediu de bancă.

18 [□] corp militar din cadrul armatei austriece.

19 *Ibidem.*

20 [□] azi orașul Săcele, jud. Brașov.

21 [□] pisica cu bani.

spălare cel puțin la postăvari, lâna era vopsită cu albastru de indigo original, și abia ulterior spălat, pentru că după câte știu eu, doar lâna nespălată absorbea vopseaua. Astfel atât postăvarii cât și pălărierii, nu toți, dar măcar unii din ei aveau propriile lor mici plute pe Târnăvă. Postăvarii, 10 meșteri în Sighișoara, făceau în totalitate numai flanele. Pentru mine rămâne de neuitat o imagine, și anume ramele pentru întins și uscat flanelele de pe Dealul Școlii (Schulberg). Aici erau montate niște rame de 30 de metri lungime, dacă erau proprietatea orașului sau a breslei, nu știu, dar iar și iar i-am văzut pe băieții postăvarului Adleff urcând Dealul Școlii cu o bucată udă de postav. Aceasta rămânea eventual și peste noapte sus, întreb acum, ce ar fi rămas astăzi din postavul sau flanelă, dacă ar fi întinsă așa nesupravegheată pe Dealul Școlii –nimic! Flanela sighișoreană căutată în toată țara și foarte apreciată, dar și era de cea mai bună calitate, făcută numai din lână de oaie curată.”²²

Legat de tâmplărit, care avea o mare tradiție în burgul de pe Târnăvă, meșterul Zielinski arată: „Deși înainte nu existau (cel puțin la Sighișoara) mașini de rindeluit, tâmplăria fină de mobilier, se afla pe o treaptă înaltă și avea un mare renume. Erau unii meșteri, care au făcut chiar lucruri remarcabile în ceea ce privește lucrul în furnir și bunul gust. Era cu atât mai de apreciat, având în vedere dificultatea procurării materiei prime. Nu numai tâmplării de artă, ci și tâmplarii țărănești își cunoșteau meseria, în special pictatul mobilei, adică această muncă era făcută mai ales de către femei, care așterneau ca prin magie cele mai frumoase lalele pe suprafața dulapurilor sau a lăzilor. Aceste desene nu numai că erau de bun gust, ele erau și rezistente, acvarelele sunt acoperite cu clei sau altă substanță protectoare, astfel încât mobila să poată fi spălată fără a suferi stricăciuni. Din păcate mobila pictată începe să dispară din casele țăranilor, pentru a face loc altor piese de mobilier <modern>, mai ieftine”²³

Legat de alimentație și de meșteșugurile în domeniu, la Sighișoara, profesorul Joseph Haltrich arată: „Conform protocoalelor magistratului Sighișoara acum 100 de ani se arendau între altele (...), mierea de albine, brânza și slănina, tutunul, bumbacul, vânătoarea și pescuitul. În ziua de 27 martie 1762 s-a interzis sub pedeapsa confiscării importul și vânzarea de bere și rachiu atât de dăunătoare locuitorilor. După aceea fabricarea berii a fost dată în arendă de către oraș ceea ce a rămas valabil până astăzi. De la 1801 se percepe vamă de un creișar pentru o veadră ardelenească. Această vamă s-a menținut sub numele de „Thorlosung” până în zilele noastre. Prin fondul rezultat din această vamă a vinului importat a fost destinat de la început construirii unei cazarme de infanterie.”²⁴

22 Ibidem, p. 14.

23 Ibidem, pp. 10-11.

24 Joseph Haltrich, *op. cit.* pp. 78-79.

Tot în oraș vor mai apare magazine specializate: „Două cofetării moderne ;prima în 1851 de către Joseph Schemény cu ajutorul străinului Lieblnacht; o mare cofetărie în 1858 Johann Leonhart și în 1865 Demeter Damian²⁵.” De asemenea, ne șochează numărul mare de cârciumi: “...66 de cârciumi și două hanuri pot fi numărate în oraș și mai multe la periferia lor.”²⁶

De altfel, legat de prima berărie aflăm că o locație a ei exista lângă Biserica Spitalului ²⁷în curtea Peitschisch. Berea produsă aici, era apreciată și deseori ducea la beție: „...cu fosta berărie, unde după beri și beri se răcorea limba la o bere dublă, spumoasă, dacă se observa fulgerarea ochilor, de obicei la oglinda umplerii halbelor.”²⁸

Plăcerea de a degusta din bere se va dovedi la unii sighișoreni a fi nefastă, devenind neglijenți cu familia lor: „Așa și maiștrii măcelari, obișnuiau pe-atunci să-și bea cinzeaca de dimineața și seară²⁹la bătrâna Wenzel, într-o cârciumă mică, acolo unde azi este <Heimat>³⁰. Acolo își serveau în fiecare zi tocana și aveau întotdeauna o grămadă de oaspeți din toate straturile populației. Aici se întâmpla mereu ceva. Aici nu se jucau cărți, dar se bea și se discuta până târziu în noapte. Oaspete zilnic al Wenzeloaiiei bătrâne, era maistrul măcelar Sporer, spre marea disperare a soției sale. Într-o seară, în timp ce ședea din nou comod acolo, se deschisese ușa și apărură doamna Sporer însoțită de o slugă și două servitoare. Aștia cărau un sac mare gros, umplut cu pănușe de cucuruz, o pernă și o pătură. Toate astea doamna Sporer le trânti în mijlocul încăperii înaintea lui Sporer și a camarazilor săi și strigă: <Poți dormi și aici.>³¹ Au urmat bineînțelese mari râsete ale prietenilor săi. Au circulat nenumărate astfel de povești, adevărate dar și inventate, care întotdeauna și-au atins scopul, de a înveseli sufletele sighișorenilor.”³²

Legat de prelucrarea cărnii aceasta: “ Pentru ei, în perioada din jurul anului 1860 era foarte simplu. Se pregătea pur și simplu carne, - și nici asta în fiecare zi. Bătrânii meșteri ziceau că nu trebuie mâncat carne în fiecare zi. Mai multă viață în breasla măcelarilor a adus domnul George Winter la început cu afumătoria sa, apoi

25 Familia Demian era una dintre cele mai renumite familii de comercianți sighișoreni. Alături de alți negustori de origine aromână prezenți în orașul nostru au fost susținătorii financiari și culturali ai Bisericii Ortodoxe Române din Sighișoara. Un reprezentant al familiei Anastase Demian a realizat pictura de la Catedrală.

26 *Ibidem*, pp. 81-82.

27 azi MIU vechi.

28 Fritz Mild, *op. cit.* p. 64.

29 Früh- und Dämmereschoppen.

30 Este vorba de cârciuma Patria. Nu se cunoaște exact locația stabilimentului. Se presupune că exista în Ulița Morii. Erau în Imperiul Habsburgic, aproape în fiecare oraș, un local cu numele Heimat, unde de obicei erau cazați sau luau masa.

31 Săsește: Tea kâst uch hä schlöfen.

32 Josef Zielinski, *op. cit.*, pp. 31-32.

a tăiat și vite mari, și astfel s-a ajuns ca măcelarii să producă și afumături. Winter, datorită cunoștințelor sale despre afumarea cărnii era foarte binevenit sighișorenilor. Fiul și nepotul săi s-au perfecționat esențial în acest domeniu până în ziua de azi. ³³

Locul de vânzare al produselor din carne era hala orașului³⁴: „Acolo conduceau meșterii măcelari. Căfele lor hotărâte mânuiau părți de marfă pe baca de carne și erau stăruitori, cu marfa să o servească clienței după putere și obișnuință; (...) Dacă venea o anumită comandă la masa de carne și se puneau mâinile neastâmpărate ale cumpărătorului în apropiere, urma adesea ca o vreme învolburată, cuvintele: *e weg dēGrapsch, oder awer et rätscht dēAckes draff!*³⁵ Sensibil nu răsuna, dar pătrundea răsunând. (...) Lauda slujea meșterilor măcelari în acele vremuri, dacă cumpărarea unui pfund³⁶ de carne de vintă era de șase până la șapte crăițari și nu se plângeau de greutatea meșteșugului lor.”³⁷

Brutăritul nu reprezenta un meșteșug aparte, fiecare producea pâinea necesară alimentației acasă: “Cine vede azi zilnic *Streifwagen* pline cu făină, se întreabă involuntar, cum își asigură orașul nevoia de făină - care era de cca. 100 de vagoane anual - pe vremea când calea ferată nu era încă construită. Făina mai fină, natural nu se aducea în așa cantitate ca astăzi, îmi amintesc de o căruță, care săptămânal sosea aici din *Haromsek*³⁸ încărcată cu 15 saci, care erau apoi împărțiți la brutari care plăteau pe loc cu bani gheață. Un punct de desfacere a făinei nu exista. Firma *Misselbacher* își primea făina cu vagonul de marfă, și cu toate acestea făina costa 10 crăițari. De făina pentru pâine se îngrijea fiecare cetățean singur, și cel mai sărac își cumpăra grâu pentru tot anul, iar gospodinele, cu ajutorul a diverse site fine, își făceau singure trei sortimente de făină. Din sortimentul cu cea mai mare granulație se cocea *Gesindebrot*. Mai târziu s-a înființat un magazin de făină al *Koniges* și *Sopony* din Brașov; datorită vânzărilor prea slabe, a dat faliment repede”³⁹

Un alt meșteșug interesant este cel al frângerilor. Este cunoscut faptul că ei își desfășurau activitatea pe actuala stradă Gheorghe Lazăr, numită până în perioada interbelică ca *stradă a Frângerilor*. Legat de activitatea lor la fin du siecle brutarul Josef Zielinski prezintă în memoriile sale un element interesant: „Frângerii împleteau în gangul lor parâmele lor, apoi le aduceau în frângerie. Atâta timp cât îngrădirile vamale cu România⁴⁰ erau deschise, le mergea atelierelor de frângheri și curelari foarte bine. Erau

33 Ibidem, p. 12.

34 □ azi Pizzeria Jo Pub.

35 □ ia mâna sau cade securea peste ea!

36 □ 1 pfund = 560 grame.

37 Fritz Mild, *op. cit.* pp. 27-28.

38 □ Trei Scaune.

39 Josef Zielinski, *op. cit.* p. 13.

40 □ este vorba de perioada războiului vamal dintre România și Austro-Ungaria 1886-1892.

foarte multe familii de frângerii în Sighișoara și lucrau cu multe calfe. Mai apoi, după calea ferată veneau și în România începea a se dezvolta meșteșugul, deși erau opreliști la graniță, frângerilor și curelarilor nu le mai mergea așa de bine ca înainte...’’⁴¹

Din această scurtă analiză asupra situației meșteșugurilor sighișorene la mijlocul secolului XIX, observăm o situație în care elementele tradiționale se combină cu cele moderne. Pe de o parte vedem prezența vechiului sistem de bresle, care la Sighișoara avea deja o existență seculară și pe de altă parte noul, modernul își face loc tot mai mult în activitățile economice ale urbei.

Marele comerț mondial își face simțită prezența și în orașul nostru, contribuind la influențarea prețurilor produselor meșteșugărești și automat la prosperitatea sau declinul unor meserii tradiționale în burgul de pe Târnava Mare.

Dezvoltarea și modernizarea căilor de comunicații în special apariția căii ferate în anul 1872 la Sighișoara a determinat o ruptură profundă cu tradiția. Mărfurile marelui comerț pătrundeau foarte ușor în oraș falimentând majoritatea meșteșugarilor. La toate acestea s-au adăugat *Legea pentru libertatea meseriilor* din același an, care a desființat oficial breslele. Sighișoara era acum în plină modernitate.

ZWISCHEN TRADITION UND MODERNE.

HANDWERK IN SCHÄSSBURG, MITTE DES NEUNZEHNTEN JAHRHUNDERTS

(Zusammenfassung)

Es ist bekannt, dass Schäßburg schon seit dem Mittelalter ein wichtiges Handwerkszentrum war. Mitte des elften Jahrhunderts wird die Stadt mit dem Problem des Erscheinens und der Entwicklung der Manufakturen konfrontiert, welche allmählich die kleinen Handwerkerbetriebe verdrängen werden.

Anhand von Zeitgenössischen Berichten können wir eine Sachlage feststellen, wo sich traditionelle Elemente mit den modernen verknüpfen. Einerseits stellen wir das Fortbestehen des alten Zunftsystems fest, welches in Schäßburg schon seit Jahrhunderten existierte, andererseits bemerken wir dass das Neue, das Moderne, zunehmend platz in dem Wirtschaftsleben der Stadt ausfüllte.

Der große Welthandel wird auch in unserer Stadt bemerkbar, und beeinflusst somit die Preise der Handwerkerprodukte und trägt automatisch auch zu der Entwicklung oder zu dem Niedergang einiger althergebrachten Handwerke in der Burg an der Großen Kokel bei.

Ausbau und Modernisierung der Verkehrswege, vor allem das Eintreffen der Eisenbahn in Schäßburg 1872, führten zu einem tiefen Bruch mit der Tradition. Die Ware des Großhandels fand nun mit großer Leichtigkeit ihren Weg nach Schäßburg, was zu dem Bankrott der meisten Handwerker führte.

Alldem kam noch im gleichen Jahr das *Gesetz für die Gewerbefreiheit* hinzu, durch welches die Zünfte Offiziell aufgelöst wurden. Schäßburg befand sich nun voll in der Moderne.

41 *Ibidem*, p. 33.

Cuvinte cheie: Sighișoara, secolul XIX, meșteșuguri, modernizare, industrie.

Stichwort: Schäßburg , 19. Jahrhunderts, Handwerk, Modernisierung ,der Industrie.

ACTIVITATEA ȘCOLARĂ ȘI BURSIERĂ A ROMÂNILOR SIGHIȘORENI ÎNAINTE DE 1918

Gheorghe Gavrilă

Pe plan școlar, situația românilor din Sighișoara și împrejurimi se încadra în starea generală a românilor din cadrul Imperiului Habsburgic și apoi Austro-Ungar: o firavă rețea de școli confesionale, supuse unor permanente presiuni din partea autorităților, dar și cu o încadrare nu întodeuna la nivelul cerințelor, cu manuale inadecvate sau lipsind total; școli primare puține; lipsă totală a școlilor secundare și a școlilor de meserii; posibilități puține pentru familiile țăranilor români de a-și da copiii la școli; opoziția patronilor sași sau maghiari de a angaja ucenici ori calfe dintre români; posibilitățile financiare reduse ale **Asociațiunii** - pentru această perioadă - de a satisface toate cererile de stipendii, ajutoare și burse, capabile să asigure rapid și efectiv crearea unei puternice pături intelectuale, muncitorești sau comerciale românești.

Începuturile școlii românești sighișorene le datorăm, pe nedrept uitatului protopop ortodox Ștefan Bălaș (XXX 1817), întemeietor și organizator al parohiei ortodoxe a Sighișoarei. La insistențele sale, a fost întemeiată școala într-o măierie din apropierea bisericii din Cornești, școală ce funcționa la 1784.

În 1807 îl găsim ca învățător aici pe Ilie Rucăreanu, iar în 1816, școala se mută în grajdul casei parohiale, amenajat corespunzător de protopopul Ștefan Bălaș, datorită creșterii numărului de elevi.

Cel care își va pune întreaga energie în slujba școlii sighișorene va fi Zaharia Boiu senior (1800-1888), viitorul protopop al Sighișoarei și fruntaș al **Asociațiunii** pe aceste meleaguri. Crescut în casa protopopului Ștefan Bălaș, va prelua de la acesta nu numai înclinația spre cele sfinte ci și grija pentru școala românească întemeiată de predecesor.

Între 1823-1828 va fi dascăl, cantor și diacon la biserica și școala ce-și ținea cursurile în vechea clădire. În 1825 școala sighișoreană va fi considerată de către autoritățile guvernamentale transilvănene ca școala poporală românească cea mai bună din ținutul Târnavelor, una din cele mai bune șase școli ale vremii, alături de Brașov, Rășinari, Săcele, Cernat, Veneția de sus.¹

În anul 1836, ca paroh primar al Sighișoarei, Zaharia Boiu îl aduce pe Nicolae Stan pe postul de preot - învățător., iar în 1841, Moise Fulea - directorul școlilor române ortodoxe din Transilvania - după o inspecție efectuată la Sighișoara, propune Consistoriului din

1 Nicolae Albu, *Istoria școlilor române din Transilvania între 1800-1867*, București, 1971, p. 120.

Sibiu ca școala să fie decretată de guvernul transilvănean drept *școală trivială* (normală), iar învățătorul N. Stan să fie retribuit din fondul de instrucție ardelean.²

După ce în 1848 școala se mută într-o casă închiriată din Cornești, Zaharia Boiu cumpără în cetate o casă, cu 1500 florini, situată pe strada Cositorarilor nr. 5 - 7, casă ce o va transforma în școală cu trei clase elementare și ce va fi inaugurată la 7/19 ianuarie 1861 (luni, ora 11), cu învățători plătiți din casa alodială și cu 12 stânjeni de lemne anual, gratis.

Din 1862 va introduce în această școală - în ideea modernizării activităților ei - manualele întocmite de fiul său Zaharia Boiu junior.

Colectivul școlii era format din:

- Zaharia Boiu, director școlar și catihet,
- Demetriu Damian, inspector școlar local,
- Ioan Țiței, Nicolae Damian, învățători (salar 175 florini anual)
- 76 elevi (58 băieți + 18 fete).

Din anul școlar 1870 / 1871 va fi angajat al treilea învățător, în persoana lui Mihai Moldovan.³

În anul școlar 1879 / 1880 - anul adunării generale a *Asociațiunii* de la Sighișoara - școala românească din Cetate avea următoarea dotare:

- bibliotecă,
- material didactic:
- 13 tabele citire,
- 13 tabele pentru predarea științelor naturale,
- 5 hărți geografice,
- 7 aparate fizicale,
- 13 modele pentru caligrafie,
- o grădină (750 mp) cultivată de elevi, unde se făcea practica agricolă.

Până la retragerea sa din 1887, una din permanențele activitățile lui Zaharia Boiu senior va fi *bunul mers al școlii românești*.⁴

Îmediat după crearea *Asociațiunii* și adoptarea hotărârii de a acorda ajutoare, stipendii și burse pentru calfe, ucenici, elevi și studenți, printre cei ce vor beneficia de ele vom întâlni un număr însemnat de tineri sighișoreni.

Astfel, în anul 1863 Demetriu Boiu, calfă de mesariu (tâmplar) din Sighișoara, primește un stipendiu de 100 florini pentru perfecționarea în meserie.⁵

Pentru anul școlar 1864 / 1865 vor primi ajutoare următoarele calfe:

2 Ibidem, p. 197.

3 Aurel Stoicoviciu, *Monografia bisericii ortodoxe române din Sighișoara*, mss., p. 36.

4 Arhiva Mitropoliei Ardealului, Fond Protocolul școalelor pe 1879/1880 p. 71.

5 Idem, Fond Protocolul școalelor pe 1876-1879, p. 51.

- Demetriu Boiu - mesariu - Sighișoara
- Gheorghe Baboș - croitorie - Archita
- Ioan Baboș - lăcătușerie - Archita
- Nicolae Fleșeriu - mesariu - Saschiz

În anul 1874, în ședința Comitetului *Asociațiunii* din 10 noiembrie, se acordă burse de 15 florini pentru următorii:

- Dumitru Sechelu - Saschiz - ucenic Brașov
- Gheorghe Baboș - Archita - ucenic tâmplar Brașov
- Ioan Baboș - Archita - ucenic lăcătuș Brașov
- Nicolae Fleșeriu - Saschiz - ucenic tâmplar Brașov.⁶

Printre beneficiarii de stipendii pe anul 1875 îl găsim și pe Ioan Boian din Sighișoara, ucenic croitor la Sibiu.⁷

Pentru anii 1878 și 1879 în ședințele Comitetului *Asociațiunii* se acordă ajutoare de ucenici în valoare de 12 florini și 50 creițari pentru Alexe Comănicu, ucenic pantofar din Sighișoara și Nicolae Ștefan Petru, ucenic tâmplar din Sighișoara, situație ce se va repeta și în anul 1880.⁸

În anul 1881, se rezolvă favorabil cererea pentru stipendiu a ucenicului Bondea Nicolae din Daia⁹ și, tot pentru acest an se rezolvă favorabil cererile de stipendii și ajutoare pentru următorii:

- Moise Braniște - Sighișoara - student - stipendiu de 200 florini
- Ioan Haler - Saschiz - clasa a VIII-a - gimnaziu Brașov
- Filaret Disorean - curs pedagogic Merghindeal.¹⁰

În 1882, stipendii și ajutoare vor fi acordate studentului farmacist Emil Ciceiu din Sighișoara, calfelor Nicolae Dobran și Ioan Dobrin din Bendorf și lui Gavril Tăunean, calfă păpucar din Ruja.¹¹

În anul 1894, Demetriu Perția, elev de gimnaziu, va solicita și obține o bursă din cadrul fondului **Galliană**.¹²

O ultimă referire la ajutoare acordate unor calfe sau ucenici din zona Târnavei Mari apare în anul 1899, când Bucur Schiopul din Cohalm va primi un ajutor de 25 florini ca *învățător măsar*.¹³

6 *Ibidem*, p. 51.

7 *Idem*, Protocolul școalelor pe 1871-1875, p. 96.

8 *Idem*, Protocolul școalelor pe 1876-1879, p. 187.

9 *Direcția Județeană Sibiu a Arhivelor Naționale*, Indice 1871-1887, doc. 339/1881

10 ” Conspectul stipendiilor și ajutoarelor acordate de ASTRA între 1861-1911”, în *Transilvania*, XLII, 1911, p. 365.

11 *Ibidem*, p. 367.

12 *Direcția Județeană Sibiu a Arhivelor Naționale*, Doc. 297/27 apr. 1899.

13 *Arhiva Mitropoliei Ardealului*, Fond Protocolul școalelor pe 1894-1900, p. 235.

Dintre foștii stipendiați, mulți vor activa - după ce vor deveni meseriași - în cadrele **Asociațiunii**, îndeplinind diferite funcții în comitetul despărțământului: Nicolae Fleșeriu, membru ordinar din anul 1894 și apoi, membru în comitet alături de fostul bursier de **Galliană**, Dumitru Perția.

Sighișorenii vor contribui cu diferite sume și pentru Școala civilă de fete de la Sibiu, atât pentru înființare cât și ca ajutoare. În 1869 economii (țărani) din Hașfalău (Vânători) Nicolae Gășitu și Ana Hidvegu vor vărsa contribuții pentru această școală.¹⁴ Comitetul sighișorean va alocă aceleași școli - în anul 1875 - suma de 25 florini.¹⁵

În 1889, Ivó Istvan, econom Vânători, Nicolae Rohan, econom Sighișoara și Teodor Murza, din Vidacut, contribuie și ei la fondurile necesare aceleiași școli.¹⁶

Din nou Comitetul despărțământului va alocă în 1901 acestei școli suma de 2000 coroane.¹⁷ Printre elevele Școlii civile de fete, în anul 1898, o vom găsi pe sighișoreanca Svetlana Ciceiu,¹⁸ iar în rândul personalului didactic și auxiliar le întâlnim pe guvernanta Camelia Ciceiu¹⁹ și profesoara de lucru de mână Elena Șandru.²⁰

Din documentele rămase și la care am avut acces, reies extrem de puține date despre cursurile de alfabetizare organizate în această perioadă, date ce nu cred că reflectă adevărata activitate în zonă.

Astfel, pentru anul 1910, este nominalizat un curs de alfabetizare organizat la Dumbrăveni și având 7 elevi,²¹ iar în anul 1911 despărțământul sighișorean raportează organizarea a două cursuri de alfabetizare: unul la Sighișoara, organizat și condus de Ambrozie Stoicoviciu, director la Școala greco-ortodoxă română și având 24 cursanți, iar celălalt la Șaeș, condus de preotul Ioan Cristea și cuprinzând 5 analfabeți.²² În 1912 mai funcționa cursul de la Sighișoara a lui Ambrozie Stoicoviciu, cu 15 cursanți.

Nivelul destul de modest în acest domeniu al activității despărțământului local al **Asociațiunii**, se datorează unor factori obiectivi și subiectivi, dintre care cei mai importanți sunt:

- inexistența unei școli secundare în zonă,

14 *Transilvania*, II, nr. 11/1 iunie 1869, p. 86.

15 *Arhiva Mitropoliei Ardealului*, Fond Protocolul școalelor pe 1871-1875, p. 95.

16 "Ședința C.C. al Asociațiunii, din 12 aug. 1889, Raportul general pe 1889" în *Transilvania*, XX, nr. 19-20/1-15 oct. 1889, p. 172.

17 *Direcția Județeană Sibiu a Arhivelor Naționale*, Doc 959/1901.

18 *Idem*, Doc. 341/17 iulie 1898.

19 *Idem*, Doc. 486/1900.

20 *Idem*, Doc. 1088/10 sept. 1909

21 O.C. Tăslăuanu, "espărțămintele Asociațiunii", în *Transilvania* XLII, nr. 4 jubiliar, iul.-aug. 1911, pp. 478-483

22 *Idem*, XLIII, 1912, P.O., p. 404.

- pătura intelectuală era formată în majoritatea ei covârșitoare din preoții ortodocși, care erau oricum angrenați în cadrul școlilor confesionale, iar numărul învățătorilor era neîndestulător. În anul 1918, existau în Sighișoara și împrejurimi (în cele 100 de comune ale despărțământului) doar 118 dascăli. În majoritatea comunelor funcționa un singur învățător – de obicei la școala confesională - rare fiind cazurile de comune cu 2 învățători, iar Sighișoara este singura nominalizată cu 3 învățători (la școala din Cetate): Sighișoara -3, Albești, Boiu, Dârlos, Criș, Daneș -2, Venchi, Apold, Daia, Saschiz, Șaeș, Vânători, etc.²³

- lipsa unei pături mijlocii numeroase, de meseriași și țărani înstăriți, cu posibilități de a-și trimite copiii la școli în alte părți,

- majoritatea familiilor de români din teritoriu o formează țăranii fără pământ (maieri, slugi), sau cu pământ puțin,

- împotrivirea patronatului săsesc și maghiar la angajarea românilor ca muncitori, calfe sau ucenici,

- inexistența unor întreprinderi cu patroni români care să-și trimită conaționali la școlile de calfe și ucenici,

- posibilitățile financiare limitate ale *Asociațiunii* de a satisface toate cererile de stipendii, ajutoare, burse sau de a contribui la crearea unei pături mijlocii puternice în zonă.

Această situație nefavorabilă se va modifica radical după anul 1918, când va interveni și sprijinul decisiv al statului român.

DIE UNTERRICHTSPOLITIK VON ASTRA VEREIN SCHÄSSBURG BIS 1918 (Zusammenfassung)

Vor 1918 war die Situation der Rumänen im schulischen Bereich sehr schwer. Diese Situation hatte folgende Gründe: ein schüchternes Netzwerk der religiösen Schulen, wenige Grundschulen, der Mangel an weiterführenden Schulen und Berufsschulen, begrenzte finanzielle Möglichkeiten des *Vereins*- zu jener Zeit- den Bedarf an Stipendien und Beihilfen, die die schnelle und effektive Schaffung einer starken rumänischen, geistigen oder gewerblichen Schicht sichern, zu erfüllen. Trotzdem, veranlasst durch die Bemühungen einiger Diener der Kirche wie Ștefan Bălaș, Zaharia Boiu, aber auch durch die Unterstützungen einiger rumänischen Familien aus Schässburg und Umgebungen, wurde ein Netzwerk von religiösen Schulen gegründet und eine bestimmte Anzahl von Kindern aus der Gegend konnte dank der Unterstützung des Vereins aus Hermannstadt, Berufsschulen oder Fakultäten besuchen.

Cuvinte cheie: Asociațiunea, Astra sighișoreană, Ștefan Balaș, școala, stipendii, Zaharia Boiu senior
Stichwort: Verein, Astra sighișoreană, Ștefan Balaș, Schule, Stipendien, Zaharia Boiu senior.

23 *Monografia județului Târnava Mare*, Sighișoara, 1943, p. 95.

ASPECTE DIN ACTIVITATEA PROTOPOPIATULUI ORTODOX ROMÂN SIGHIȘOARA ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

Gheorghe Drăgan

În anul 1923, la 1 ianuarie a fost numit administrator protopopesic preotul Ioan Munteanu, învățător și apoi preot al doilea în Sighișoara¹. El a condus protopopiatul între anii 1923-1926.

În anul 1924 Protopopiatul Sighișoara avea 31 de parohii și 6 filii. Redăm mai jos parohiile cu numărul de credincioși:

Archita – 412	Hetiur – 416
Săcel – 409	Meșindorf - 337
Bodogaia de Jos – 3	Retiș – 798
Boiul Mare – 1175	Șaeș – 606
Boiul Mic – 268	Șoard – 335
Criș – 315	Șapartoc – 310
Criț – 703	Saschiz – 908
Beia – 187	Sighișoara I-II – 3806
Beșa – 105	Țeline – 469
Daia – 432	Apold – 624
Daneș – 1324	Vidacutul Românesc – 604
Feleag – 692	Zoltan – 533
Albești – 1656	Seleuș – 302
Porumbenii Mari – 202	Netuș – 180
Vânători – 567	Cloașterf – 256
Brădeni – 710	Total: 19644 credincioși.

Preotul Ioan Munteanu împreună cu soția sa Maria Valeria, neavând copii, a lăsat prin testament Arhiepiscopiei Sibiului toată averea lor mobilă și imobilă în valoare de peste 1000000 lei în 1926, din care s-a înființat „Fundația pr. Munteanu” pentru ajutorarea copiilor săraci și orfani. Pe spațiul intravilan donat de pr. Munteanu se află astăzi clădirea Protopopiatului Ortodox Sighișoara (str. Anton Pann, nr. 8).

Preotul Ioan Munteanu, a solicitat, în anul 1925, Mitropolitului Nicolae Bălan (1920-1955) intervenția pe lângă ministrul liberal Alexandru Constantinescu pentru primirea delegației românilor ortodocși din Sighișoara care solicita împrumutarea cu 300 de iugăre din pădurea orașului care să fie exploatate pentru construirea unei biserici². Delegația a fost formată din: pr. Ioan Munteanu, Constantin Medrea, țărani

1 Ioan Boian, *Istoricul Protopopiatului Ortodox Român Sighișoara*, (manuscris), Sighișoara, 2002, p. 48.

2 Emilian Stoica, *Istoricul clădirii noii biserici ortodoxe din Sighișoara construită în anii 1934-1937* (manuscris), Sighișoara, 1966, p. 48.

fruntași Petru Cioanta și Petru Radu care au obținut împrumutarea cu 300 iugăre din pădurea orașului. Pădurea a fost în Dealul de Mijloc, 200 de iugăre esență de stejar, fag și carpen și 100 de iugăre esență de fag și carpen. Menționăm că în 1924, I. Munteanu solicitase Primăriei Sighișoara împrumutarea cu 100 de iugăre din pădurea Bisericii Evanghelice – Lutherane care posedă 900 de iugăre din pădurea orașului, dar sașii care conduceau Primăria au refuzat solicitarea Bisericii Ortodoxe din Sighișoara.

Conferințele preoțești din Protopopiatul Sighișoara s-au desfășurat la Apold (15/28 iunie-16/29 iunie 1924), Feleag (14 octombrie 1924) și Brădeni (8 septembrie 1925)³. În cadrul conferinței din Apold au fost susținute temele:

1. „Biserica Ortodoxă Română în serviciul neamului”, de pr. Romul Doctor din Vânători;
2. Critica prezentată de pr. Romul Doctor la tema „Chemarea preotului în timpurile actuale” prezentată de pr. Onoriu Sasu din Daneș la conferința din 1923;
3. „Combaterea sectarismului”, de pr. Nicolae Moldovan din Țeline;
4. „Despre religie și voință”, de pr. Constantin Medrea, catehet în Sighișoara.

La conferința preoțească desfășurată la Feleag au fost prezentate temele:

1. „Relele cari bântuiesc într-un popor și combaterea lor”, de pr. Gheorghe Dănilă;
2. Critica pr. Romul Doctor față de tema „Chemarea preotului în timpurile actuale”.

„Conferința pentru popor” a fost susținută la Brădeni de preotul Ioan Popa.

La ședința de reorganizare a despărțământului județean al Astrei, desfășurată în sala de gimnastică a Liceului „Principele Nicolae”, la data de 15 martie 1925, participă pr. Ioan Munteanu alături de Ioan Neagoe (delegatul Astrei centrale), Simion Balint (subprefectul județului) și A.P. Bănuț (director al „propagandei pentru ținuturile alipite”)⁴.

Ioan Munteanu a decedat în anul 1926, iar soția sa în anul 1931. La propunerea Mitropoliei Sibiului, protopopiatul a fost condus câteva luni de preotul Romul Doctor din Vânători.

Protopopul Emilian Stoica (1884-1972) a fost numit la conducerea Protopopiatului Sighișoara în 1 noiembrie 1926, el a fost protopop între anii 1926-1955. Din scrierile sale știm că a fost preot în Aciliu (jud. Sibiu) șapte ani și apoi protopop la Cohalm (Rupea)⁵. Perioada de 29 de ani cât a condus protopopiatul a surprins perioada interbelică (România Mare, al doilea război mondial) și regimul comunist. În studiul de

3 *Telegraful Român*, LXXIII, nr. 44-45, 8-21 iunie 1924, p. 4.

4 Mercurie Petcu, Gheorghe Gavrilă, *Astra Sighișoreană și Horia Teculescu*, Sighișoara, 1998, p. 50.

5 Emilian Stoica *op. cit.*, p. 1.

față ne vom opri asupra activității din perioada interbelică, perioadă bogată în realizări pe plan spiritual, administrativ și economic pentru protopopiat.

Școlile confesionale românești devin acum școli de stat, cu învățători și profesori salariați de acesta, ducând la orientarea protopopiatului spre problemele administrativ-bisericești, iar dintre problemele școlare mai rămânea doar studiul religiei. Totuși protopopiatul a rămas proprietarul clădirii școlii din Cetate, primind pentru chirie de la stat suma de 1084000 lei pentru perioada 1929-1940⁶.

Despre situația protopopiatului aflăm din ședința Adunării protopopești, din 16 mai 1929, în care Emilian Stoica prezintă un raport pe anul 1928 din care vom prezenta mai jos aspectele mai importante⁷. Ședința s-a desfășurat în clădirea Școlii primare, fiind prezenți membrii Consiliului protopopesesc din care făceau parte 6 preoți și 3 mireni: Horia Teculescu, directorul Liceului „Principele Nicolae” din Sighișoara, Octavian Doctor, notar și Mihai Fintoc, economist.

După constituirea biroului, președintele, prot. E. Stoica, a citit raportul general foarte detaliat în ceea ce privește activitatea protopopiatului din toate sectoarele. După ce s-a propus un număr de probleme spre rezolvare, se arată starea parohiilor ocupate și vacante. S-a analizat fiecare parohie în parte, reieșind că singura parohie neocupată a fost Porumbenii Mari, rămânând în continuare administrată de preoții din alte parohii.

În continuare a fost prezentată situația preoteselor și chiar a preoților pensionari sau care nu au deloc pensie sau e foarte mică. E. Stoica s-a arătat îngrijorat de această problemă a preoțimii, ridicând-o și în Adunarea Eparhială și în Congresul preoțimii.

Numărul parohiilor matere era 24 și 7 filii. Numărul familiilor ortodoxe era 4456, cu 146 mai mult față de 1927, dintre care bărbați 8712 și femei 8127, total de 16 839 suflete. Dintre aceștia știu să scrie și să citească 6062 bărbați, 5032 femei, total de 11364, mai mult ca în anul anterior cu 863. Cu privire la starea religioasă și morală a poporului, raportul o prezintă ca fiind în general „mulțumitoare”.

Unul din actele care a nemulțumit conducerea protopopiatului era faptul „că se fac unele nedreptăți din partea Guvernului României”. Această nemulțumire venea din cauza înființării parohiei greco-catolice în Sighișoara, deși „aici nu au fost niciodată greco-catolici”, preciza raportul respectiv. Reacția a avut loc, de la faptul că Guvernul, condus de Iuliu Maniu, greco-catolic, a înființat această parohie dându-i loc de biserică într-una din sălile Primăriei, fără să se țină cont de numărul credincioșilor greco-catolici din Sighișoara. În raport se arată că erau foarte puțini și erau funcționari „veniți din toate părțile”. În schimb parohiile ortodoxe nu sunt recunoscute de guvern dacă au

⁶ *Ibidem*, p. 43.

⁷ Ioan Boian, *op. cit.*, p. 55.

un număr mare de credincioși, dând exemplu filiei Țopa pe care guvernul Maniu nu o recunoștea, motivând că nu avea un număr suficient de credincioși.

Tot la capitolul nemulțumirilor s-a precizat aspectul că educația religioasă a elevilor din școlile de stat este „seacă”, fiindcă programa este „foarte încărcată” și religia este predată „superficial”. Preoții erau rugați să completeze aceste ore la slujbele de la biserică, la vecernie și în zilele de sărbătoare. În continuare, protopopul s-a arătat foarte mulțumit de „roadele ce le aduc” Societatea de Tineret „Sfântu Gheorghe” și Reuniunea Femeilor Ortodoxe.

Realizarea cea mai importantă a protopopului Emilian Stoica a fost construirea Catedralei Ortodoxe cu hramul „Sfânta Treime” din Sighișoara între anii 1934-1937. E. Stoica a terminat de construit casa parohială de lângă biserica din Cornești începută de prot. Demetriu Moldovan. Terenul pentru construirea catedralei, în suprafață de 1200 stj.p., a fost dat de Comisia de ocol pentru expropriere și împroprietărire în parcul „Regina Maria”, în anul 1923. Din 1926 până în 1933, protopopul, s-a confruntat cu opoziția românilor ortodocși sighișoreni care voiau ca noua biserică să se construiască fie în Cetate, fie în piața orașului, fapt care ar fi dăunat grav aspectului arhitectonic al orașului, ceea ce sașii nu puteau accepta⁸. Disputa asupra locului construirii catedralei a fost rezolvată de Mitropolitul Nicolae Bălan în ședința Consiliului parohial din 26 martie 1934, prin convingerea acestuia să aprobe locul de lângă Târnava din parcul orașului. În pofida acordului dat de Consiliul parohial, protopopul a primit amenințări anonime din partea credincioșilor că nu vor să facă parte din noua parohie, amenințând că vor „trece la altă religie”. Protopopul a reușit să facă față acestor amenințări prin lămurirea și atragerea intelectualilor. Pe lângă fondurile obținute din exploatarea pădurii, construcția catedralei, a beneficiat de sprijinul financiar al prefectului averescan Aurel Popa (1926-1927) și al oamenilor politici liberali prefectul V. Știrbeș și primarul Aurel Mosora (1934-1938), primul primar român al orașului Sighișoara. Prezintă mai jos sumele primite pentru construcția catedralei⁹.

1. Colecta din popor – 500000 lei;
2. Chiria școlii (1929-1940) – 1084000 lei;
3. De la Ministerul Cultelor – 90000 lei;
4. De la Ținut – 15000 lei;
5. Universitatea săsească – 130000 lei;
6. Prefectura jud. Târnava mare – 1960000 lei;
7. Primăria orașului Sighișoara – 3717000 lei;
8. Din exploatarea pădurii – 6955000 lei.

Total: 14476519 lei.

⁸ Emilian Stoica, *op. cit.*, p. 4-15.

⁹ *Ibidem*, p. 43.

Din această sumă s-a scăzut:

1. Pierderile avute la bănci (criza din 1929-1933) – 2511770 lei;
2. Costurile exploatării pădurii – 1831130 lei;

Total: 4342900 lei.

Diferența dintre suma primită și costuri ne dă valoarea sumei investite pentru construirea catedralei: 10133619 lei.

Catedrala a fost construită după planurile arhitectului D. Petrescu-Gopeș din București, de către antrepriza Tiberiu Eremia din București (inginerii Nicolae Dordea și Dumitru Marcu). Sculptura în piatră a fost făcută de Ion Cristescu și sculptura în lemn de Nicolae Babic și Moise Șchiopu. Pictura a fost realizată de pictorul Anastasie Demian din Cluj, originar din Sighișoara și înrudit cu familia Boiu din Sibiu și cu protopopul Demetriu Moldovan¹⁰.

Sfințirea catedralei a fost făcută de Mitropolitul Nicolae Bălan în 31 octombrie 1937, în fața oficialităților și a unei numeroase asistențe de circa 10000 de oameni¹¹. Au participat la ceremonie: protopopii I. Crăciun (Mediaș) și I. Dragolea (Dumbrăveni), un sobor de 40 de preoți, din partea Ministerului Educației și Cultelor subsecretarii de stat Florian Ștefănescu-Goangă, Mihail Berceanu, pr. Emilian Antal și dr. Titu Ganeș, prefectul județului Târnava Mare V. Știrbeț, primarul Sighișoarei Aurel Mosora, etc. La slujbele religioase au cântat Corul Astei condus de Ilarion Cocișiu, Aca de Barbu, artistă de operă în București, înrudită cu familiile lui Z. Boiu și D. Moldovan, și corul „Doina Târnavelor” condus de Laurean Herlea.

În anul 1936 a fost înființat Protopopiatul Ortodox Român Odorhei, din parohii care au aparținut Protopopiatului Sighișoara¹². În fruntea acestui protopopiat a fost numit preotul Sebastian Rusan, care va fi Mitropolit al Moldovei și Sucevei. Parohiile și preoții din acest protopopiat au fost:

1. Vlăhița – pr. Gr. Deleanu;
2. Racoșul de Sus – pr. Silviu Căpălneanu;
3. Biborțeni – pr. Hariton Ieșianu
4. Lupeni
5. Petecu – pr. I.F. Murea;
6. Uilac – diaconul Octavian Chehanciuc;
7. Mugeni
8. Zetea – pr. Vasile Todoreanu;
9. Corund – diaconul Alexandru Mihai;
10. Herculian – pr. Gheorghe Paul;
11. Goagiu – licențiatul Costache Olaru;

¹⁰ *Ibidem*, p. 90.

¹¹ *Ibidem*.

¹² Ioan Boian, *op. cit.*, p. 52-55.

12. Doboșeni – Alexandru Augustin seminarist;

13. Vârșag – Anghel Marinescu seminarist.

Prin înființarea noilor protopopiate, în 1937, s-a schimbat componența Protopopiatului Sighișoara. Protopopul E. Stoica a intervenit la Mitropolia Sibiului solicitând alte parohii în schimbul celor 7 luate prin înființarea protopopiatelor noi, de la protopopiatele vecine.

Parohiile rămase au fost:

1. Albești

2. Apold

3. Boiu

4. Codreni

5. Criț

6. Daia

7. Brădeni

8. Meșindorf

9. Mihai Viteazul (Zoltan)

10. Retiș

11. Saschiz

12. Sighișoara I-II-III

13. Șaeș

14. Șapartoc

15. Șoard

16. Țeline

17. Țopa

18. Vânători

a. a primit de la Agnita:

- Iacobeni

- Proștea

- Movile

b. a primit de la Rupea:

- Archita

- Beia

c. a primit de la Dumbrăveni:

- Hetiur

- Nadeș

Filii:

- Vulcan

- Cloașterf

- Țopa

- Netuș

- Noiștat

Total: 30 unități parohiale din care 25 de parohii și 5 filii.

Protopopiatul de la Odorhei a funcționat între 1936-1940. În urma cedării Ardealului de Nord în toamna anului 1940 protopopiatul și parohiile sale au fost desființate.

În plan cultural protopopul Emilian Stoica a desfășurat o activitate bogată prin organizarea conferințelor preoțești, înființarea sau reînființarea reuniunilor de femei și de tineri, colaborarea cu Astra sighișoreană.

Între 12-13 mai 1936 în Apold a avut loc conferința preoțească unde s-a reunit adunarea Asociației clerului din tractul Sighișoara, sub conducerea lui E. Stoica¹³. După Te-Deum, slujit de protopop împreună cu pr. S. Rusan, s-au ținut „două lecții practice la școala primară, bine reușite”, predate de pr. S. Dobre și pr. I. Boca. În localul casei culturale a avut loc „ședința intimă”. Protopopul, în cuvântarea de deschidere, a elogiat pe decedații, pr. Ioan Popa din Vidacut și pe fostul ministru Vasile Goldiș. A îndemnat

13 *Telegraful Român*, LXXXII, nr. 14, 1 aprilie 1936, p. 2.

la strângerea datelor și informațiilor vechi din parohii și filii, necesare la alcătuirea lucrării „Monografiai parohiale”. Apoi pr. Simion Radu, preot și profesor în Cristurul Secuiesc, a citit lucrarea: „Anul bisericesc izvor de activitate pastorală și omiletică”.

Seara a fost organizată o serbare religioasă cu poporul, participând elevii școlii primare din localitate, conduși de învățători în frunte cu directorul I. Lupu. Programul serbării a cuprins cântece religioase, recital de poezii religioase și piesa „Fiul pierdut”.

Au vorbit: pr. din Țeline Ioan Munteanu cu tema „Adevăr și minciună” și pr. S. Radu din Cristur cu tema „Sectele religioase și primejdia lor”.

În 24-25 septembrie 1940 preoții români ortodocși din Protopopiatul Sighișoara s-au întrunit în conferința de toamnă din Sighișoara. Aici au conferențiat preoții: Ioan Popa-Boz cu tema „Rolul bisericii în viața actuală a neamului românesc” și N. Popa – Blaj cu tema „Idea națională ca virtute ortodoxă”.

Biblioteci parohiale au funcționat în aproape toate parohiile protopopiatului. Casele culturale au fost înființate în: Apold (1920), Criț (1922), Brădeni (1934), Iacobeni (1930), Mihai Viteazul (1921), Nadeș (1927), Proștea (1930), Retiș (1933), Sighișoara (1928), Șaeș (1935) și Șoard (1920)¹⁴. Aici se organizau serbări, teatru, adunări, lecturi din jurnale și cărți, prelegeri, șezători, etc.

În parohiile din Protopopiatul Sighișoara au fost înființate, „Societatea Sfântu Gheorghe a tinerimii” și „Societatea Ortodoxă de Femei”¹⁵. În toate parohiile unde au funcționat ambele societăți au fost organizate: lecturi religioase, serbări, teatru, ședințe festive, șezători, lecturi, petreceri, etc.

Protopopul Emilian Stoica a fost un bun colaborator al Astrei sighișorene. Astfel pe lângă faptul că a fost președintele comitetelor școlare de la școlile primare de băieți și de fete, liceele de băieți și fete și al comitetului școlar județean, a deținut funcțiile de vicepreședinte al despărțământului Sighișoara în perioada interbelică, iar după moartea lui Horea Teculescu în 1942 a fost președinte al despărțământului¹⁶.

În cadrul Astrei sighișorene protopopul E. Stoica a ținut în 1930 o conferință populară pe teme de religie și biserică cu titlul „Nicolae Iorga și biserica”. În cursul anilor 1932-1933 preoții din Protopopiatul Ortodox Sighișoara au susținut în despărțământul Astrei 16 conferințe populare pe diferite teme, pe care le amintim: 9 pe religie-biserică, 3 pe literatură, 1 pe istorie, 1 pe comemorarea eroilor, 1 la deschiderea anului școlar și 1 la o serbare oficială¹⁷.

Dintre conferințele pe teme de religie și biserică amintim: „Octavian Goga și biserica românească”, „Biblia veșnic izvor de mângâiere”, „Găsiți calea Domnului”,

14 Arhivele Arhiepiscopiei Sibiu, *Fond Arhiepiscopia Sibiu*, act nr. 151/1939, clasa III 185.

15 *Telegraful Român*, LXXXII, nr. 14, 1 aprilie 1936, p. 2.

16 Emilian Stoica, *op. cit.*, p. 1.

17 Mercurie Petcu, Gheorghe Gavrilă, *op. cit.*, p. 35.

etc. Cei care au susținut cele 16 conferințe populare au fost următorii: prot. Emilian Stoica (9 conferințe), pr. Aurel Stoicoviciu (4 conferințe), pr. Constantin Medrea (2 conferințe) și pr. Sabin Dobre (2 conferințe)¹⁸.

În anul 1934 preoții din protopopiat au susținut 5 conferințe¹⁹. Cei care au susținut au fost: prot. Emilian Stoica (4 conferințe) și pr. Aurel Stoicoviciu (1 conferință). Același număr de conferințe a fost susținut și în anul 1935²⁰. Autorii lor care le-au susținut au fost: prot. Al. Brotea (1 conferință), S. Radu (1 conferință), prot. E. Stoica (1 conferință) și pr. A. Stoicoviciu (2 conferințe).

Protopopul Emilian Stoica a încetat din viață în anul 1955. În timpul cât a fost la conducerea protopopiatului, ne referim la perioada interbelică, a fost un bun administrator pe plan administrativ-bisericesc, a condus cu multă competență și autoritate morală protopopiatul, a desfășurat o bogată activitate culturală pe plan școlar, în cadrul conferințelor preoțești și al Astrei sighișorene.

ASPECTS FROM THE ACTIVITY OF THE ROMANIAN ORTHODOX DISTRICT OF ON ARCHPRIEST IN SIGHIȘOARA DURING THE INTER – WAR PERIOD (ABSTRACT)

After 1918, the political backround changed, this led to the development of the district of on archpriest. Important achievements are connected with the two archpriests Ioan Munteanu and Emilian Stoica, the latter contributed to the building of the cathedral in Sighișoara.

During the inter-war period the number of the Orthodox Romanians increased statistically and also the percentage of those who could write and read. The archpriests showed interest and support for the spiritual development, professional training and confessional education. Ioan Munteanu and Emilian Stoica co-operated and were involved in the activity of the Astra department from Sighișoara, being memebers in the executive committe or even vice-presidents and presidents.

There were good relantions between the archpriests and the metropolitan bishops from Transylvania, the first co-operated effiently with the latter supporting their steps. On the other hand on the politcal level there can be noticed two attitudines. Before 1918 the archpriests didn't use to criticeze the authorities except the politics of hungarisation. But after 1918 changed occured in politics and criticsconcerning the goverments were noticed especially towards the peasant's goverment, also claimings regarding the allotment, the wage system, the pensions and teaching Religion in schools. During the inter-war period the district of on archpriest was strongly supported by the liberal, governmental and local authoritties.

Cuvinte cheie: protopopiat, biserică, ortodox, preot, parohie

Key words: District of on Archpriest, the church, Orthodox, priest, parish.

18 *Transilvania*, nr. 7-10, iulie-octombrie 1930, p. 107.

19 *Idem*, nr. 4, 1934, p. 252-252.

20 *Idem*, nr. 4, iulie-august 1935, p. 222.

UNELE ASPECTE PRIVIND PROSTITUȚIA LA SIGHIȘOARA ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

Adonis P. Mihai

Din perspectivă social-istorică, prostituția a constituit o formă de comercializare a sexului prin practicarea impusă sau autoimpusă, fără implicare afectivă, a relațiilor sexuale multiple pentru câștiguri bănești sau alte avantaje. Oferirea serviciilor sexuale contra cost s-a practicat legal și clandestin, instituțional și neinstituțional, într-un context cauzal și motivațional complex.¹ În toată țările europene, în perioada interbelică, serviciile sexuale se acordau legal în bordeluri de diferite categorii și clandestin la domiciliu și în locuri improvizate. Prostituția a fost practică, printre altele, din interesul personal al practicanților și intermediarilor, sub presiunea nevoii de supraviețuire și de confort material sau din viciu.² Printre cauzele acestui fenomen au fost starea de sărăcie, lipsa de ocupație, mediul stradal, evenimentele neprevăzute ale vieții, traumele vieții personale, hazardul, libera decizie și predispozițiile biologice și psihice.³

În Italia, în perioada interbelică, orarul „căsuțelor” sau „caselor de toleranță” era de la 11 dimineața până la 1 noaptea, cu două pauze de câte 1 oră pentru mâncare și odihnă. O față putea avea 24 de clienți pe zi, iar cele de „primă categorie” chiar 48!⁴

În perioada 1925-1929, în România Mare, prostituția s-a practicat legal în casele de prostituție, cu aprobare de la primărie, sub control medical și cu supravegherea poliției. Fenomenul făcea parte din viața cotidiană și avea cu precădere un caracter urban. El s-a manifestat și la Sighișoara prin formele sale caracteristice - în bordeluri (stabilimente sau case de toleranță⁵) și în restaurantele și hotelurile din oraș, unde

1 Elena Macovei, *Prostituția între ignorare și mistificare*, București, Ed. Antet, 2005, p. 85.

2 *Ibidem*, pp. 134, 64.

3 *Ibidem*, pp. 75-77.

4 Lasse Braun, *Istoria prostituției din cele mai vechi timpuri până astăzi*. Traducere: Alexandra Constantin, București, Ed. Orizonturi, 2009, p. 154.

5 În lucrarea coordonată de Adrian Majuru, *Prostituția. Între cuceritori și plătitori* apărută la Pitești, Ed. Paralela 45 în anul 2007 sunt grupate o serie de texte redactate la sfârșitul secolului al XIX-lea și în epoca interbelică, având ca tematică prostituția și bolile venerice. Într-unul dintre aceste texte era explicat termenul de „casă de toleranță,” care desemna un local unde „răul era tolerat.” (p. 83) Tot aici găsim și o analiză contemporană perioadei (1922) asupra prostituției din orașul Cluj, semnată de medicul Dominic Stanca și Aurel Voina. Din aceasta aflăm că prostituția legală era practică în bordelurile orașului, iar fetele care se angajau trebuiau să aibă 18 ani împliniți și să treacă un examen medical. După angajare, primeau o „condicuță” și erau verificate medical de trei ori pe săptămână. În lucrarea menționată mai sus se sublinia originea „inferioară” a prostituatelor, unele dintre ele fiind analfabete. Prostituatale clandestine proveneau din rândul servitoarelor, cameristelor, chelnerițelor, croitoreselelor și a muncitoarelor din fabrici sau diverse ateliere ale orașului. Vârsta la care fetele erau înregistrate la

prostituțiile erau angajate totodată chelnerițe sau "*madame de hotel*" (cameriste). În oraș a existat bineînțeles și o prostituție clandestină, practică în diverse locuri. În lucrarea de față, noi ne vom referi doar la cea instituționalizată.

De regulă, prostituțiile practicau această meserie în alte localități, nu în cea de origine, pentru a nu fi recunoscute de rude sau vecini. Cele mai multe proveneau din mediul rural și din rândul servitoarelor. În medie o prostituată era vizitată de 5 bărbați pe zi.⁶

Orașul Sighișoara a fost în perioada interbelică reședința județului Târnava Mare. În această epocă, Sighișoara s-a integrat într-un nou cadru social și politico-economic oferit de România Mare. Noua realitate constituită a influențat ireversibil economia și demografia localității.

Analiza noastră asupra fenomenului prostituției interbelice a avut la bază o serie de *Fișe personale privind identitatea prostituatelor din Sighișoara (1925-1929)*.⁷ Fișele au fost întocmite de către Poliția orașului Sighișoara, Serviciul Special de Siguranță sub forma unui chestionar tipizat în 4 pagini, cu 39 de rubrici, completate de către ofițerul de poliție care a luat interogatoriul. Primul interogatoriu are înscrisă data de 27 iunie 1925,⁸ iar ultimul 8 iulie 1929.⁹ Interogatoriul stabilea identitatea individului (prostituției) printr-o serie de întrebări care se refereau la: numele de botez, numele de familie, porecla, data și locul nașterii, domiciliul anterior, în ce religie a fost botezat și la ce biserică, naționalitatea, cărui stat este „*supus*,” ocupația principală, mijloacele de existență, starea civilă, numele soțului (dacă era cazul), numărul de copii (dacă era cazul), numele acestora și vârsta (dacă era cazul), numele și ocupația părinților, actele de călătorie, unde a mai locuit înainte să ajungă la Sighișoara, dacă a fost condamnat pentru infracțiuni sau delikte, limba sau limbile pe care le cunoaște, educația, semnalmentele personale („*talie, corpolență, obrazul, tenul, fruntea, ochii, nasul, urechile, gura, barba, bărbia, sprâncenele, părul, mustața, figura – fotografia dacă se poate, semne particulare*”), observații particulare (de obicei era descrisă împrejurarea în care femeia și-a pierdut virginitatea, localitatea și numele bărbatului). La finalul ei, fișa mai cuprindea fotografia

bordeluri era de 18-22 de ani, iar unele dintre prostituate aveau o „*practică*” de 10-15 ani. Cauza principală pentru care se apucau de prostituție era sărăcia. 73% dintre ele au practicat prostituția fără întrerupere, iar trei sferturi „*erau mulțumite cu traiul pe care îl aveau*.” (pp. 107-113) Un studiu mai actual asupra prostituției din Transilvania interbelică este cel semnat de Lucian Nastasă, Lucian Dărămuș, *Prostituția din Transilvania între cele două războaie mondiale* în vol. II *Condiția femeii în România secolului XX. Imagini și reprezentări ale femeii în presă și documente*, Cluj, Ed. Nereamia Napocae, 2002, pp. 83-102.

6 Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *Istoria Românilor în secolul XX (1918-1948)*, București, Ed. Paideia, 1999, p. 85.

7 Arhivele Naționale Serviciul Județean Mureș, *Fond Poliția Sighișoara, nr. 65, Dosarul 1, Fișe personale privind identitatea prostituatelor din Sighișoara (1925-1929)*, 243 file – dosarul are pe copertă următorul titlu – „*Prostituatele toate din casa de prostituție din Sighișoara, Strada Eminescu 36*.”

8 *Ibidem*, f. 5 recto.

9 *Ibidem*, f. 242 recto.

persoanei interogate, semnătura acesteia (în unele cazuri persoana era analfabetă) și bineînțeles semnătura ofițerului care a efectuat interogatoriul.

La stabilimentul din Sighișoara, str. M. Eminescu nr. 36, condus de Iuliana M. și Branco G.¹⁰ și-au oferit serviciile un număr de 60 de prostituate în decursul anilor 1925-1929. Mobilitatea acestora a fost foarte mare, femeile rămânând la această casă de toleranță între 7-9 luni, apoi schimbau orașul Sighișoara cu alte orașe din Transilvania, iar în unele cazuri reveneau. Cea mai tânără prostituată avea 15 ani (1925), iar cea mai în vârstă era de 41 de ani (1928).

Printre angajatele casei de toleranță din Sighișoara, str. M. Eminescu nr. 36, a fost și F. I., de origine etnică maghiară, care a lucrat aici din 1923 până la 17 mai 1926 (aproape 4 ani!, foarte mult pentru o prostituată). Ea a fost concediată în 1926 „*pentru nerespectarea regulamentului localului*”, „*legând relații de dragoste în ascuns cu un anume S. S., din Alba Iulia, pungaș prin grand, iar în luna mai a. c. F. I. a plecat cu el.*”¹¹ Agentul de siguranță de la Poliția Sighișoara, însărcinat cu cercetarea cazului, mai preciza că „*sentimentele numitei [F. I.] față de țară și legi, cam lasă de dorit.*”¹²

Pe lângă acest stabiliment, prostituția a mai fost practică în Sighișoara interbelică la Hotelul Barner (str. Libertății nr. 28),¹³ Hotelul Bur (str. Podului nr. 3),¹⁴ restaurantul Korona (str. Libertății nr. 32),¹⁵ Hotelul Kovacs (str. Hain nr. 23),¹⁶ Hotelul Andrasné (str. ?)¹⁷ și în localul domnului Umzinger (str. Regele Ferdinand nr. 47).¹⁸ În aceste locații și-au desfășurat activitatea 33 de prostituate între anii 1925-1929, acestea schimbându-se destul de des. Femeile erau angajate la aceste restaurante și hoteluri în calitate de chelnerițe sau cameriste, însă pe lângă aceste meserii, ele mai practicau și prostituția pentru completarea veniturilor.

Deși nu dispunem de informații privind tarifele practicate la Sighișoara pentru serviciile prostituatelor, avem prețurile care existau la Târgu Mureș cam în aceeași perioadă. Acestea variau între 100-200 lei pentru serviciile unei prostituate (nu se specifica dacă acestea erau pe „*ședință*”, pe oră sau pe noapte). În 1928 prețul pentru o cameră (o noapte) la hotelul *New York* din Târgu Mureș era tot de 100-200, în condițiile în care un salariu mediu la acea data era cuprins între 2.500-3.000 lei.¹⁹

10 *Ibidem*, f. 4 recto.

11 *Ibidem*, f. 67.

12 *Ibidem*.

13 *Ibidem*, ff. recto 152, 153, 165, 158, 178, 179, 194, 199, 205, 223, 225.

14 *Ibidem*, ff. recto 103, 121.

15 *Ibidem*, ff. recto 133, 135, 208.

16 *Ibidem*, ff. recto 174, 234.

17 *Ibidem*, ff. recto 123, 132, 228.

18 *Ibidem*, ff. recto 129, 150.

19 Takár Zsuzsánna, *Fenomenul prostituției în Târgu Mureș între anii 1926-1932 în Revista Bistriței*,

În perioada anilor 1925-1929 au fost luate în evidență, de către Serviciul Special al Siguranței din cadrul Poliției orașului, 93 de prostituate. Din totalul de 93, 60 au fost „angajatele casei de prostituate” de pe str. M. Eminescu nr. 36, unde și figurau cu domiciliul, iar 33 s-au aflat în restaurantele și hotelurile orașului, cu domiciliu în alte imobile din oraș. Sub aspect etnic, 60 erau de origine maghiară, 18 română, 6 evreiască, 5 germană, 2 sârbă, 1 polonă, 1 armeană.

Un aspect interesant al geografiei prostituției interbelice l-a constituit locația stabilimentelor în țară, de unde prostituatele ajungeau la Sighișoara, venind în special cu trenul. În acest sens am identificat următoarele orașe: Cluj-10 prostituate, Sibiu-9, Târgu Mureș-9, Brașov-8, Odorhei-5, Târgu-Secuiesc-4, Reghin-3, Mediaș-3, Deva-3, Turda-2, Agnita-2, Orăștie-2. Apoi urmau orașele din care provenea câte o singură prostituată - Sfântul Gheorghe, Lugoj, București, Sighetul Marmăției, Sebeș, Satu Mare, Bistrița, Miercurea-Ciuc, Timișoara, Dumbrăveni (jud. Sibiu), Budapesta, Făgăraș, Târnăveni, Petroșani, Gherla, Luduș, Arad, Blaj, Sovata, Teiuș, Comănești, Aiud. Se remarcă faptul că majoritatea prostituatelor proveneau din localități ale Transilvaniei. Au fost consemnate doar 2 orașe din Vechiul Regat (București și Comănești) și unul din Ungaria (Budapesta). Din totalul de 93 de prostituate, înregistrate între anii 1925-1929, 11 nu aveau indicată localitatea de proveniență.

În anul 1925 au fost înscrise la interogatoriile Serviciului Siguranței 29 de prostituate. Acestea aveau următorii ani de naștere: 1893 (1 persoană), 1898 (2 persoane), 1900 (1), 1902 (5), 1903 (3), 1904 (6), 1905 (1), 1906 (2), 1907 (2), 1908 (4), 1910 (1). Cea mai tânără prostituată avea 15 ani, iar cea mai în vârstă 32 de ani. Din cele 29 de femei, una a fost înregistrată fără anul nașterii. În privința locurilor de naștere aveam următoarea situație: Satu Mare (2 persoane), Sighetul Marmăției (2), Oradea (2), Arad (2). Câte o singură femeie provenea din: Roșia Montană, Boilac (jud. Sălaj), Sânpaul (jud. Solnoc-Dăbâca), Săbed (jud. Mureș-Turda), Zimandul Nou (Arad), Călan, Brașov, Sărcia (jud. Brașov), Agrișteu (jud. Târnava Mică), Monorfalva (jud. Odorhei), Cehul Silvaniei, Debrețin, Baia Mare, Șicula (Arad), Carei, Sălaj, Târgu Mureș, jud. Bihor, jud. Bistrița-Năsăud și Ungaria (2).

În 1926 numărul prostituatelor înregistrate a scăzut. În oraș erau doar 18, născute după cum urmează: 1893 (1 persoană), 1894 (1), 1901 (1), 1902 (1), 1903 (4), 1905 (2), 1906 (2), 1907 (5), 1908 (1). Cea mai tânără avea 18 ani, cea mai în vârstă era de 33 ani. Locurile natale erau: Bistrița, Argeș, Baia Mare, Budapesta, Satu Mare, Oradea, Cluj, Arad, Odorhei, Santau (jud. Satu Mare), Toplița, jud. Mureș-Turda, jud. Alba, jud. Crasna, jud. Torontal, jud. Solnoc-Dăbâca, jud. Caraș-Severin (2 persoane).

Anul 1927 consemna cele mai multe prostituate la Sighișoara-36. Dintre acestea cea mai tânără era de 17 ani, cea mai în vârstă de 38 de ani. Anii de naștere a acestora au fost: 1889 (1 persoană), 1895 (4), 1898 (1), 1899 (2), 1901 (2), 1902 (1), 1903 (6), 1904 (1), 1905 (5), 1906 (2), 1907 (4), 1908 (4), 1909 (2), 1910 (1). Locurile de naștere consemnate au fost: Cluj (6 persoane), Satu Mare (3), Arad (2), Zalău, Oradea, Sibiu, Gherla, Budapesta, Severin, Dumbrăveni (Târnava Mică), Apold (jud. Târnava Mare), Homorod, Odorhei, Sfântul Gheorghe, Miercurea-Ciuc, jud. Cojocna (3 persoane), jud. Bihor, jud. Torontal, jud. Solnoc-Dăbâca, jud. Alba, jud. Turda-Arieș, jud. Bihor, jud. Caraș-Severin, jud. Râmnicu Vâlcea, jud. Târnava Mică.

Pentru anul 1928 *Registrul* prostituatelor din Sighișoara înregistra doar 9 femei, născute în: 1887 (1 persoană), 1893 (1), 1894 (1), 1895 (1), 1902 (2), 1903 (1), 1907 (2). Locurile de naștere erau: Cluj, Gherla, Petroșani, Zalău, Turda, jud. Sălaj, jud. Bihor, Jud. Timiș, Ungaria. Cea mai în vârstă prostituată avea 41 de ani, iar cea mai tânără 21 de ani. În 1929 a fost înscrisă doar o singură prostituată, de 22 ani, născută în Ungaria.

Printre porecele pe care aceste femei le aveau, în branșa lor, amintim: *Mia, Iuți, Nuși, Baba, Aranka, Piroș, Fifi, Mantig, Joanete, Piri, Lili, Sibila, Blanca, Piroška, Ița, Ella, Sonza, Macza, Ledy, Iduș, Doly, Sari, Iren, Titi, Medi, Sibil, Mariska, Catarna, Mina* ș. a.

La data de 24 septembrie 1930 adresa nr. 7.323A a Ministerului de Interne, Direcțiunea Administrației Generale și Locale, Serviciul Administrației Generale îl înștiința pe prefectul județului Târnava Mare, dr. Dionisie Moldovan, de articolul 305 al „*Legii sanitare și de ocrotire, care interzicea cu desăvârșire funcționarea caselor de toleranță*.”²⁰ Prin aceasta se interziceau casele de prostituție și orice stabilimente sau localuri unde se practica prostituția. Legea îngăduia femeilor să se prostitueze pe cont propriu, cu condiția să fie sănătoase, ele fiind obligate să aibă o fișă de sănătate eliberată de autoritățile sanitare.²¹

În adresa de mai sus se menționa: „*contravenții care exploatează sub orice formă femeile practicând prostituția, vor fi pedepsiți cu amendă de la 5.000 lei la 100.000 lei, iar în caz de recidivă cu închisoarea până la 6 luni*.”²² Ministerul Muncii, Sănătății și Ocrotirii Sociale mai făcea cunoscut faptul că „*în unele orașe casele de toleranță continuă să funcționeze sub ochii autorităților administrative și polițienești*,” fiind autorizată „*funcționarea de bordeluri sub formă de apartamente mobilate*”, un „*sistem care prezenta*

20 Arhivele Naționale Serviciul Județean Mureș, *Fond Prefectura Județului Târnava Mare*, (nr. inv. 415), *Dosarul nr. 27, Ordinul Ministerului Sănătății și Ocrotirii Sociale privind interzicerea funcționării caselor de toleranță (1930)*, f. 27.

21 Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *op. cit.*, p. 86.

22 Arhivele Naționale Serviciul Județean Mureș, *Fond Prefectura Județului Târnava Mare*, (nr. inv. 415), *Dosarul nr. 27, Ordinul Ministerului Sănătății și Ocrotirii Sociale privind interzicerea funcționării caselor de toleranță (1930)*, f. 27.

neajunsuri din punct de vedere sanitar și moral” și ruga autoritățile să aplice „cu cea mai mare severitate dispozițiunile privitoare la combaterea bolilor venerice”.²³

Asemenea altor orașe ale României Mari, la Sighișoara prostituția s-a practicat în case de toleranțe și în unele hoteluri ale orașului. Analiza noastră s-a axat mai mult „stabilimentul” din str. M. Eminescu nr. 36. Am putut remarca deosebita mobilitate spațială a femeilor care practicau prostituția în această perioadă, multe dintre acestea „petrecându-și” câteva luni (până în 9 luni) la Sighișoara. În unele cazuri, acestea reveneau în oraș, după ce își desfășurau activitatea și în alte localități ale Transilvaniei. Cea mai tânără prostituată, consemnată în fișele Poliției orașului Sighișoara, Serviciul Special de Siguranță, avea 15 ani, iar cea mai în vârstă 41 de ani. Și sub aspect etnic, analiza noastră a revelat aspecte inedite. Dintre cele 93 de prostituate înregistrate de Poliție între anii 1925-1929, 60 erau de origine maghiară, 18 română, 6 evreiască, 5 germană, 2 sârbă, 1 polonă și 1 armeană. Unele prostituate de origine maghiară activaseră și în timpul Imperiului austro-ungar.

Dorim să încheiem scurta noastră analiză, asupra unor aspecte privind comercializarea sexului prin prostituție la Sighișoara în perioada interbelică, cu afirmația Elenei Macovei: „Prostituția s-a practicat, se practică și, probabil, se va practica într-un cadru instituționalizat legal, dar și clandestin, în condiții de lux, modeste sau mizere, indiferent la ce nivel de dezvoltare economică și culturală se află și se va afla comunitatea [...]”.²⁴

SOME ASPECTS REGARDING PROSTITUTION IN SIGHIȘOARA IN THE INTERWAR PERIOD

(Summary)

The author of this article analyzes the prostitution in the interwar Sighișoara through archival sources.

They cover the years 1925-1929 and the records of 93 prostitutes from the local brothel (36 *Eminescu Street*) and from some local hotels (*Barner, Bur, Kovacs, Andrasné*). The local Police made the records.

We have noticed great spatial mobility of women practicing prostitution during this period, many of them “spending” a few months (until 9 months) in Sighișoara. In some cases, they came back to town after working in other parts of Greater Romania, especially Transylvania. The young prostitute recorded in Police records Sighișoara, was 15 years old and the oldest was 41 years. In terms of ethnic distribution, our analysis revealed inedited aspects. From 93 prostitutes Police recorded between 1925-1929, 60 were of Hungarian origin, 18 Romanian, Hebrew 6, 5 German, 2 Serbian, 1 Polish and 1 Armenian.

From a socio-historical perspective, the prostitution was a form of trading imposed or self-imposed by practicing sex, without emotional involvement for financial gain or other benefits.

Cuvinte cheie: prostituție, perioada interbelică, oraș, Sighișoara, Transilvania.

Keywords: prostitution, interwar period, town, Sighișoara, Transylvania.

23 *Ibidem*, f. 31.

24 Elena Macovei, *Prostituția între ignorare și mistificare*, București, Ed. Antet, 2005, p. 4.

ÎN TRE DOUĂ LUMI.

MUZEUL DE ISTORIE SIGHIȘOARA ÎN TRE ANII 1950 - 1952¹

Florina Ștefan

Comunicarea externă se referă la strategia de gestionare a comunicării, pe care orice organizație o aplică cu scopul de a comunica mesaje publicului larg. Orice fel de informație, consultare, anunț, broșură, scrisoare, întâlnire și orice formă de contact între persoanele sau lucrurile din organizație și cei din afara acesteia face sau trebuie să facă parte din strategia de comunicare externă. Trebuie să se adopte toate tehnicile de management pentru ca mecanismul comunicării externe să funcționeze eficient.

A vorbi despre concepte: "*comunicare externă*", "*imaginea organizației*", "*strategie de comunicare*" în contextul istoric al perioadei comuniste, poate părea un demers imposibil sau sortit de la început eșecului. Pornind însă de la premiza că oamenii au simțit nevoia de a comunica în interiorul grupurilor din care făceau parte și în exteriorul acestora, vom descoperi că acest lucru nu numai că s-a și întâmplat, dar informațiile rămase constituie pentru noi, astăzi, o sursă de documentare asupra vieții și activității oamenilor în anumite perioade istorice.

Muzeul de Istorie Sighișoara a fost deschis la 24 iunie 1899 în incinta Turnului cu Ceas, fiind fondat de dr. Josef Bacon (1857-1941) sub denumirea de *Alt Schaessburg*. Muzeul a fost susținut de Asociația Națională de Sprijinire a Artei "*Sebastian Hann*", care avea stipulate obiective concrete în statutul său, așa cum aflăm din documentele aflate la Direcția județeană Mureș a Arhivelor Naționale. În statutul din 10 decembrie 1904 se menționează aceste obiective ca fiind: "*reorganizarea și dezvoltarea culturii artistice în rândul comunității germane din Transilvania, urmărind promovarea valorilor culturale și spirituale ale acesteia, susținerea artiștilor plastici tineri printr-o serie de expoziții, întruniri, precum și susținerea, păstrarea și aplicarea în construcții, atât urbane cât și rurale a stilurilor artistice vechi*"². Începuturile muzeului au fost modeste, el însă s-a dezvoltat constant și sistematic, astfel încât, în anul 1930 exista o colecție de piese vechi care ocupau aproximativ 20 de camere.³ Colaboratorii dr. Josef Bacon au fost de-a lungul timpului: profesorul Karl Serafim, dr. Friederich Krauss, pictorița Betty Schuller, dr. Friederich Meltzer, profesorul Georg Donath,

1 Toate documentele care au stat la baza acestui articol se află în arhiva Muzeului de Istorie Sighișoara, în dosarele anilor 1950, 1951 și 1952, filele celor trei dosare nefiind numerotate, fapt pentru care nu am putut cita numărul filei ce conține documentul/documentele la care facem referire.

2 ANDJ Mureș, fond *Consistoriul Evanghelic Sighișoara*, dosar 202, f.470-475

3 *Die Schäßburger Museen*, Friedrich K. Horeth Verlag, , Schaessburg, 1933

Julius Misselbacher și profesorul Julius Hollitzer care mai târziu a preluat conducerea muzeului până la naționalizare.

În anul 1949, *Comisiunea de Stat a Planificării- Institutul central de Statistică* trimite tuturor instituțiilor de cultură și artă un formular "*M*" privind inventarierea acestora. Din datele completate în acest formular aflăm că la sfârșitul anului 1949, începutul anului 1950 , situația muzeului sighișorean era următoarea (citez exact documentul):

I. DATE GENERALE:

-*numele și adresa:* Muzeul Local "Sighișoara veche", Piața Eroul Maior Isacov, nr. 1, Turnul cu Ceas

-*telefon:* nu are

-*cui a aparținut:* muzeul a fost înființat în 1899 de Comunitatea Evanghelică C.A. din Sighișoara sub conducerea curatorului Dr. Iosif Bacon, medic

-*cui aparține în prezent:* Comunității Evanghelice C.A. Sighișoara, sub conducerea și îndrumarea Secției Culturale a Raionului Sighișoara.

-*cine l-a înființat:* Comunitatea Evanghelică C.A. din Sighișoara la îndemnul unui grup de amatori din toate clasele sociale condus de curatorul Dr. Iosif Bacon, medic, care până la moartea sa a fost custodele conservator al muzeului: 1899-1941

-*data înființării:* iunie 1899

-*în ce local se găsește instalat:* într-un turn al vechii fortificații a orașului Sighișoara, fostul Turn al Sfatului Orășenesc, Turnul cu Ceas

-*este local propriu sau închiriat:* localul este proprietatea orașului Sighișoara, pus la dispoziție scopurilor de muzeu. Clădirea este declarată monument istoric.

-*în ce stare se află localul:* mulțumitoare

-*are nevoie de reparații:* are nevoie de reparații la exterior și în interior

-*și ce reparații anume:* a) la exterior: acoperișul, burlanele, zidăria b) în interior: înlocuirea podelilor din 4 încăperi, în loc de cărămidă care face mult praf, beton, strat de ciment în grosime de 3 cm, tencuire, zugrăveală, repararea ușilor, 25 de geamuri

-*ultima reparație:* o restaurare generală s-a făcut în 1894, iar reparații mai mici în fiecare an până la 1948

-*de către cine:* orașul Sighișoara

- localul are conductă de apă numai pentru incendiu, în parte lumină electrică, căldură nu. Are mobilier propriu, potrivit scopurilor.

-*mai are nevoie de mobilier:* mai este nevoie de vreo 20 de vitrine pentru expunerea unor obiecte mai gingașe și periclitate de mâinile vizitatorilor, mărimea 100:60:20 cm. Ar mai trebui vreo 4 mese 200:120:100 cm.

-sonerie electrică de la ușa de la intrare în fiecare din cele șase etaje

II. ORGANIZARE

- muzeul în momentul de față este deschis și funcționează
- se poate vizita regulat: Duminica ora 11,30-14, Miercuri și Vineri ora 15-18
- se da posibilitatea să se facă și vizite extraordinare, în deosebi pentru grupurile străine de localitate
- cu toate că este deschis se lucrează și la reorganizare
- cu reorganizarea se ocupă custodele conservator cu un mic colectiv de amatori, compus din câțiva profesori și elevi ai școlii pedagogice, în muncă voluntară
- cine a subvenționat această muncă*: nimeni
- la baza reorganizării muzeului stă principiul să se dea un tablou instructiv al trecutului acestui oraș, în deosebi în privința vieții economice, manifestată în bresle, și în spirit economic-materialist
- există registru de vizite
- de obicei muzeul se poate vizita în grupe de câte 20-30 de persoane, grupele fiind conduse de custode-conservator și de înlocuitorii acestuia, dându-se explicații în limba română, maghiară și germană. Un afiș la intrare dă toate explicațiile necesare
- de cine este vizitat muzeul*: muzeul este vizitat de sindicate, școli, armată, țărâtime, muncitorime, U.F.D.R., tineret. Tot așa și de toate cursurile de perfecționare profesională.
- din când în când muzeul este vizitat de grupuri venite de la țară
- numărul vizitatorilor lunari și anuali în lunile de vară 800 la mediu, în lunile de iarnă vreo 200.
- personal plătit de supraveghere nu este. Supravegherea se face în muncă voluntară, de un colectiv format din studenți și elevi
- acest colectiv lucrează cu multă dragoste și pricepere
- în general, localul este destul de încăpător pentru prezentarea colecțiilor. Obiectele de agricultură veche și de artă țărănească ar trebui expuse într-o sală mai spațioasă și mai luminoasă
- muzeul are 20 de încăperi, dintre care 5 mai mari celelalte mai mici
- pentru expunerea materialului pentru vizitele publicului stau la dispoziție 15 încăperi.
- avem 5 depozite
- acestea ocupă 5 încăperi
- aceste încăperi au utilajul necesar și sunt în legătură cu încăperile de expoziție.
- nu avem ateliere
- nu avem laboratoare

- ne trebuie unelte de tâmplărie, perii, ștergare
- muzeul nu are sală de conferințe
- conferințe se pot organiza în local. Ne lipsesc însă scaune potrivite pentru un cerc mai restrâns de participanți /60-80/
- muzeul are o mică arhivă
- muzeul nu are bibliotecă de specialitate
- muzeul e mixt: arheologie, istorie, numismatică
- predomină istoria
- materialul existent (patrimoniul) se află în stare învechită, uzată, cum a fost predat de donatori la timpul său.
- materialul (patrimoniul) este, după putință, conservat cu grijă.
- în general are mobilier necesar pentru conservarea lui, numai pentru unele obiecte, lipsesc cele 20 de vitrine indicate anterior.
- colecțiile sunt inventariate, reetichetarea este în curs, există catalog-registru inventar care se ține "în ordine", obiectele sunt evaluate încă din 31 ianuarie 1949 de colectivul de conducere al muzeului. Se menționează că, evaluarea a fost verificată de un reprezentant al Ministerului de Finanțe în martie 1949.

III.

Este notat faptul că: *"muzeul nu are material care să reflecteze relațiile româno-ruse și româno-sovietice", " nu are material privitor la relațiile noastre cu țările de democrație populară", și de o deosebită inocență ni se par următoarele observații: "ca material care poate fi folosit în cadrul luptei pentru pace este potrivit tot materialul muzeului, în deosebi însă o scrisoare a lui Bonaparte către generalul Melas, de origine sighișorean, în fotocopie. Pentru reflectarea mișcărilor revoluționare se găsește la muzeu material referitor la mișcarea revoluționară de la 1848, iar pentru demonstrarea construirii socialismului se poate folosi materialul referitor la bresle." (!)*

IV.

Munca în muzeu se duce voluntar. Personalul de muncă este compus dintr-un custode-conservator, asistenți, laboranți și supraveghetori din rândul profesorilor și elevilor de la Școala Pedagogică din Sighișoara. Acest personal nu este plătit de nimeni și lucrează voluntar. Custodele-conservator este profesor cu studii universitare de șase ani, doctor în litere, cu "vechimea în câmpul muncii" din 1914, iar la muzeu din 1930 ca asistent, din 1941 ca și custode-conservator, fiind membru în Sindicatul salariaților din Învățământ (...), activ și la orchestra filarmonică a Ateneului Popular din Sighișoara. Acest colectiv dă ajutor la orice chemare a custodelui, ajută efectiv conducerea muzeului la organizare, conducere, supraveghere, curățenie și conservare.

Se mai menționează în acest "formular M" date despre așa zisul "plan": *"există un plan de muncă și este întocmit pe un an-1951. Se execută după posibilitatea timpului liber al colectivului compus în totalitate din amatori, care au activitatea principală în alte ocupațiuni și profesii. Controlarea se face în ședințele colectivului și ocazional prin critică și autocritică"*.

De asemenea se menționează că se depun eforturi pentru mărirea colecțiilor, însă se spune că posibilitățile de sporire a lor sunt aproape epuizate.

Muzeul ține legătura cu muzeele de același gen din Sibiu, Brașov, Mediaș, Cluj, Târgu Mureș și Sfântu Gheorghe. Cu organizațiile de masa muzeul este în legătură prin vizitări. De asemenea se spune că din lipsa materialului nu se pot face expoziții temporare în localitățile vecine. Se mai menționează că *"muncitorilor li se dă posibilitatea să viziteze muzeul și de asemenea li se dau explicațiile necesare prin conferințele custodelui-conservator"*

Muzeul nu are nici un fel de venituri, nici subvenții. Muzeul nu are fonduri, foarte rarele donații benevole, ridicol de mici, se întrebuintează pentru materiale de curățenie și întreținere.

Cercetarea științifică a actelor păstrate în lăzile fostelor bresle, de altfel un material destul de cunoscut, este în curs. Se va face cu un colectiv de muncă, cerc special compus din profesori și elevi ai Școlii Pedagogice Mixte din localitate. Cercetări științifice nu s-au publicat, un studiu asupra materialului de arheologie s-a pregătit de Kurt Horedt, asistent la Universitatea din Cluj. Se mai menționează că se fac demonstrații științifice cu ocazia vizităților și de asemenea se menționează ca realizare importantă faptul că muzeul se bucură de o popularitate din ce în ce mai mare în masele largi de localnici și străini.

Propunerile și concluziile le găsim în încheiere: *"Ne lipsește o subvenție pentru a angaja ghizi plătiți, care să stea-ca oameni de încredere și pricepuți- la dispoziția vizitatorilor în tot restul zilei. Nu putem recomanda introducerea de taxe de intrare, acestea ar fi împotriva principiului de gratuitate a instituțiilor de cultură și ar micșora foarte simțitor numărul de vizitatori. Propunem pentru viitor crearea unei clădiri speciale destinate scopurilor muzeale, lărgirea și desfacerea colecțiilor, expoziții de actualitate. Posibilitățile locale de îmbunătățire depind de înțelegerea și bunăvoința organelor administrative locale. Oamenii cu tragere de inimă și iubitori de muncă culturală se găsesc în localitate și pentru scopurile muzeului..."*(semnează Julius Hollitzer, custode conservator, Sighișoara, 5 aprilie 1951).

Într-un alt document , anexă la chestionarul amintit, având nr. 32/1951 se reproduce schema nominală a colectivului de amatori:

1. Dr. Hollitzer Iulius, profesor, custode-conservator al muzeului

2. Friderica Theil, muncitoare
3. Dr. Robert Iacobi, inginer
4. Francisc Letz, arhitect
5. Ioan Weber, profesor
6. Dr. Ioan Markus, profesor
7. Dr. Fritz Mild, pensionar
8. Rolf Haleksy, elev la Școala Pedagogică Mixtă din localitate
9. Gerda Schuller, elevă -idem-
10. Adolf Aesch, elev -idem-
11. Grete Wellmann, elevă -idem-
12. Eugen Schotsch, profesor pensionar
13. Elena Kraus, învățătoare
14. Karlfritz Brandsch, elev pionier
15. Eleonora Auer, funcționară la Școala Profesională Mixtă.

De asemenea se propune o schemă de personal pentru viitor. Aceasta ar face ca întreaga activitate muzeală să se desfășoare în cele mai bune condiții: un post de director-custode conservator, un post de asistent director custode-conservator: *"amândoi trebuie să fie cunoscători de limba română, maghiară, germană și latină, ca să poată face studierea obiectelor."* Apoi se spune că ar mai fi nevoie de doi ghizi cunoscători de limba română, maghiară și germană și de doi îngrijitori *"oameni de încredere și pricepuți"...* *"pentru tot personalul este condiția principală să aibă tragere de inimă la munca muzeală, răbdare și agilitate"*.

În același document se menționează necesitatea unor lucrări de reparații și curățirea radicală a clădirii (fiind monument istoric), introducerea iluminatului electric, încălzitul cu gaz, dotarea unui birou cu mobilierul necesar, apreciindu-se că toate acestea ar costa aproximativ 800.000 lei. (5 aprilie 1951, Julius Hollitzer).

Se pare că fiecare muzeu întocmea lunar o *fișă de activitate* și trimestrial un *raport de situație*. Aflăm astfel că, în luna februarie 1951 patrimoniul muzeal, conform inventarului întocmit în august 1948 și revizuit în august 1950, era format din: 3367 poziții cu 5585 obiecte, din care erau expuse 4381 și depozitate 1204. De asemenea, se fac referiri și la numărul de vizitatori ai lunii februarie 1951:

"total număr vizitatori: 384
vizitatori pe grupuri: 167
vizitatori individuali: 217
grupurile de vizitatori: 10
muncitori: 1 grup de 16 persoane
țărani: 1 grup de 8 persoane
salariați: 3 grupuri totalizând 23 persoane

școlari și studenți: 4 grupuri, 114 persoane
militari: 1 grup de 6 persoane”

Se menționează că activitatea la muzeu în această lună de iarnă s-a ”mărginit” la conservarea obiectelor, la curățenie și la conducerea și ”călăuzirea” vizitatorilor. Nu s-a putut lucra altceva deoarece ”localul nu este încălzit” și este doar parțial iluminat electric. Mai aflăm că în zilele de duminică *”au venit 80-120 de vizitatori, dar și în zilele de lucru muzeul a fost vizitat aproape zilnic”*. În luna martie a anului 1951, în afară de activitatea curentă *”s-a mai colaborat împreună cu Gostat și SMT la o expoziție agricolă în vederea campaniei de însămânțare”* (!).

Numărul de vizitatori creștea și atunci odată cu venirea primăverii: în luna aprilie 1951 au fost 1207 vizitatori, în luna mai 1951 au vizitat muzeul 702 persoane. Tot în luna mai a acestui an se menționează prezența la muzeul din Sighișoara a doi specialiști de la Muzeul Etnografic din Cluj, a cinci specialiști de la Muzeul din Tîrgu-Mureș, a domnului dr. Eugen Crăciun ca reprezentant al Academiei RPR și a unei reprezentante a Arhivei de Stat de la Sibiu.

Un proces verbal încheiat în 2 Iunie 1951 menționează schimbarea din funcție a domnului Julius Hollitzer și înlocuirea acestuia cu tovarășul Alexandru Baci. Se face o predare/primire a inventarului muzeului, în prezența reprezentantului Bisericii Evanghelice CA din Sighișoara, Berthold Fronius și reprezentanții Sfatului Raional Sighișoara, numiți la conducerea muzeului, respectiv tovarășul Alexandru Baci (director) și asistenți tovarășul Eugen Koncz și (!!!) tov. Julius Hollitzer. Se trece la predarea/primirea bunurilor depozitate și expuse la Muzeul Local ”Sighișoara Veche”, *”conform instrucțiunilor primite cu Ordinul cuprins în Decizia Nr.99/1951 din 29 Mai 1951 a Sfatului Popular al Raionului Sighișoara”*. Se predă și se primește tot ceea ce se află în registrele de inventar, precum urmează: *”Muzeul local ”Sighișoara Veche” instalat în turnul istoric(!) al orașului, turnul cu ceas (...) cu toate obiectele expuse în 21 de încăperi.”* Obiectele sunt menționate în catalogul special al muzeului pe foile 1-98, cu 3367 numere/poziții. Se mai menționează în acest document că obiectele de valoare mai însemnată *”sunt arătate în anexă”*. O altă mențiune apare în încheierea procesului verbal din 2 Iunie 1951: *”Tot așa am luat în primire cele 82 de tablouri din Castelul Criș al conților Bethlen, depozitate deocamdată în localul muzeului ”Sighișoara Veche”, dintre care 42 sunt portrete de însemnătate istorică ale familiei Bethen”*. Documentul este semnat de cel care predă: J.Hollitzer, de cei care primesc: Director Alexandru Baci, asistent Koncz Eugen, asistent J. Hollitzer și în calitate de martor, reprezentantul Bisericii Evanghelice CA Berthold Fronius.

Este momentul când, practic, muzeul ”Alt Schässburg” intră în proprietatea statului.

După doar un an, la 7 august 1952, un alt document, un proces verbal de predare primire, menționează schimbarea directorului Alexandru Baci și predarea/primirea obiectelor de patrimoniu inventariate la muzeu. Fostul director Alexandru Baci predă noii directoare Neagoie (Neagoe) Doina, în prezența tov. Nițescu Aurelia - asistentă, a tov. Căndea Ioan – îngrijitor la Muzeul "Sighișoara Veche" și a tov. David Irina din partea Sfatului Popular Raional Secția Artă și Cultură obiectele din muzeu, expuse în săli, holuri și aflate în depozite.

Noua directoare, Neagoe Doina, scrie un istoric al muzeului, pe care l-am găsit în manuscris și pe care îl redăm integral mai jos:

"În anul 1697 a luat ființă biblioteca liceului german din Sighișoara. După obiceiul sec.18 și începutul sec.19, lângă biblioteca liceului a fost colectată și colecția (!) de obiecte rare, care în jurul anului 1840-50-60 a fost sporită prin lucruri găsite prin săpături: obiecte preistorice și romane aduse de elevi. Atunci a început un interes nou de colectare a obiectelor vechi, mai ales la profesori și elevi.

În anul 1846 se face prima săpătură pe dealul Turcului (Witenberg) unde s-a dat prima data de Castrum Roman, aceste săpături au fost făcute de Graef.

În anii 1860-70 au fost continuate săpăturile tot în Dealul Witenberg, de către profesorul de istorie Carol Gooss, care a adus obiecte ca: țigle, altare, cărămizi, inscripții, obiecte de metal, monete, în colecția liceului german.

După Gooss s-a mai colectat lucruri din timpul roman: obiecte bisericești și alte obiecte începând din sec.15.

Cu ocazia a o mie de ani dela înființarea regatului ungar în 1896, s-a aranjat la Budapesta o expoziție mare muzeală istorică în care au fost expuse foarte multe obiecte din această colecție a liceului și succesul mare care a avut aceste obiecte trimise la Budapesta din Sighișoara a îndemnat pe un mic cerc de intelectuali din Sighișoara de a înființa în Turnul cu ceas, o cameră pt. a arăta străinilor obiecte din trecutul orașului. O mare parte din obiectele aflate la Liceul din deal au fost aduse aici în turn și arme găsite în restul turnurilor din Cetate.

Dintre intelectualii cari făceau parte din acest cerc, făcea parte (!) și Dr. Iosif Bacon și profesorul Sachsenhein.

Dr.Bacon a continuat colectarea obiectelor vechi de la pacienții lui, cea mai mare parte din obiecte a fost donație iar restul au fost date în păstrarea muzeului. Au fost colectate mobile, obiecte de breaslă, arme și diferite obiecte din proprietatea orașului ca: truse cu instrumente medicale, tabloul cu Gombises, portretul primarului Mihael Helvic (!!!). Toate obiectele au fost aranjate de către profesori și elevi sub conducerea lui Dr. Bacon și anume: exista în timpul înființării oficiale din 25 Iunie

1899 probabil exista 4-5 camere aranjate care conțineau arme, mobile și lucruri de breaslă.(!!!)

Sub conducerea profesorului Carol Seraphin s-au făcut săpături în anul 1899-1900 pe dealul Witenberg, iar obiectele găsite au fost expuse tot la muzeu.

Nu exista un program fix de vizitare a muzeului în acest timp și nu oricine putea ca să-l viziteze.

La parterul anexat turnului locuia pasnicul Polder, care avea sarcina afară de paza turnului să conducă și pe vizitatori. După moartea pasnicului conducerea în muzeu era făcută de Dr. Bacon. În acest timp la muzeu nu era deschis pentru oricine, astfel instituția era pusă mai puțin în slujba poporului (!). Cine voia să viziteze muzeul trebuie ca să meargă la Dr. Bacon acasă ca să vină el ca să i conducă (...)

În jurul anilor 1905-1908 muzeul a fost condus de Societatea "Sebastian Hann", care a fost înființată în Sibiu, denumită așa după un giuvaergiu, Sebastian Hann, care a trăit pela 1700 și care a fost renumit pe timpul acela în meseria sa. Această societate transivăneană conducea și muzeul tot sub conducerea lui Dr. Bacon.(!) Ea avea ca scop să încurajeze arta modernă și voia să desvolte gustul pentru artă dar numai pentru clasa privilegiată. Această societate nu mai are activitate după primul război mondial.

În 1919-1920 începe o nouă reorganizare a muzeului sub supravegherea presbiteriului bisericii evanghelice și sub conducerea Dr. Bacon care mărește muzeul.

Până în anul 1926 au luat ființă următoarele camere: 1) antreul 2) sala cu lucruri preistorice 3) camera cu antichități de școală 4) sala cu obiecte bisericești 5) sala cu bucătăria 6) sala ce reprezintă sec.19. 7) sala cu breslele 8) sala cu bresle 9) sala cu tablouri cu vederi ale orașului 10) sala ce reprezintă sec. 17. 11) sala cu armament 12) sala cu farmacie 13) sala cu monezi și rarități 14) camera cu biblioteca 15) sala cu agricultura 16) magazia 17) sala ce reprezintă jurul anului 1860. 18) sala ce reprezintă războiul mondial 19) sala cu obiecte romane 20) sala cu anul 1848. 21) galeria 22) sala ce reprezintă igiena și 23) camera de tortură în pivniță. Până în anul 1941 când Dr. Bacon a murit, muzeul a rămas așa organizat. Dr. Bacon a condus muzeul timp de 42 de ani.

Vizitatorii cari veneau la muzeu plăteau o taxă benevolă și fiecare iscălea într-un caiet suma ce o dădea.

După moartea lui Dr. Bacon conducerea muzeului a fost predată profesorului Dr. Julius Hollitzer sub care nu s-a schimbat reorganizarea muzeului. Profesorul Hollitzer conducea personal vizitatorii, cine voia ca să-l viziteze trebuia să meargă acasă la profesor ca să vină să-i conducă. Vizitatorii plăteau o taxă benevolă când voiau să viziteze muzeul – nu exista un program fix când se putea vizita muzeul. Deci

instituția aceasta continua să servească și pe mai departe o anumită clasă de oameni și în niciun caz masele largi ale poporului. Profesorul Hollitzer a condus muzeul până în iunie 1951 când muzeul a fost naționalizat. După naționalizare, profesorul Hollitzer a mai rămas 2 luni de zile ca asistent la acest muzeu, după aceasta a renunțat la acest post și a rămas ca profesor mai departe la Școala pedagogică germană.

După naționalizare muzeul a fost condus de către Baci Alexandru – la muzeu au fost numiți 6 salariați.

În Octombrie, Noiembrie 1951 s-a început la reorganizarea muzeului după anumite criterii și anume: să nu se supraaglomereze cu obiecte, din lipsă de vitrine obiectele mărunte au fost magazionate, obiectele care împiedicau circulația și cele de interes secundar au fost depozitate.

Astfel reorganizat muzeul, el era totuși departe de a putea servii la ridicarea nivelului cultural și politic al oamenilor muncii, deși acum muzeul era deschis pentru ei. Vizitatorii vedeau în muzeu numai o mare colecție de obiecte interesante și nimic mai mult.

De aceia muzeul a trebuit să treacă prin o nouă reorganizare care a început deodată cu numirea unui nou director Neagoe Doina, și această reorganizare este în curs. (adică chiar semnatara acestui document !!! n.a.) .

Noua reorganizare se face pe baza unei tematici noi, pe linie marxist-leninistă-stalinistă după modelul muzeelor din Uniunea Sovietică. Astfel reorganizat, muzeul trebuie să oglindească dezvoltarea societății, a mijloacelor de producție deci forțelor de producție și relațiile de producție și lupta de clasă dealungul vremurilor.

Sălile se împart de acum după orânduirile sociale, începând cu comuna primitivă, cu trecerea la sclavagism, feudalism, capitalism, lupta pentru luarea puterii politice de către clasa muncitoare în frunte cu Partidul său iar sala cea mai mare este destinată înfăptuirii socialismului în Raionul Sighișoara.

În această muncă avem ca sprijin în primul rând Comitetul Raional de Partid, sprijinul Secției Culturale ale Regiunii și sprijinul colectivelor constituite din profesori, tehnicieni și muncitori din orașul Sighișoara.

Lucrările pe săli le execută activul muzeului."

Am reprodus integral acest document (Foto 1) deoarece am considerat că el descrie cel mai bine ideea existenței acestei instituții muzeale "între două lumi". O lume a valorilor și o lume în care nonvalorile au acaparat totul, au confiscat totul, începând cu proprietatea și terminând cu moralitatea. De la respectarea adevărului istoric s-a trecut la falsificarea acestuia, iar limba română a fost siluită de tovarăși semianalfabeți.

Demersul început cu acest articol va continua.

Istoriul muzeiului din Sighișoara

În anul 1697 a luat ființă biblioteca liceului german din Sighișoara.

Într-o ordine nr. d. 18 și îngrăditul nr. d. 19. lângă biblioteca liceului a fost colectată și colecția de obiecte rare care în jurul anului 1840-50-60 a fost sporită prin lucruri găsite prin răpăturile obiecte preistorice și romane aduse de elevi. Atunci a început un interes mai deosebit al obiectelor vechi mai ales la profesori și elevi.

În anul 1846 s-a făcut prima răpătură pe dealul Turcului (Podmuck) unde s-a dat prima dată de Posthum Roman., care răpătură au fost făcute de ^{Wittenberg} Grosse. GRAEF

În anii 1860-70 au fost continuate răpăturile tot în dealul Turcului, de către profesorul de istorie Carl Goss. ^{Wittenberg} și a dus obiecte ca: țigle, etole, cărămizi, inscripții, obiecte de metal monete în colecția liceului german.

Într-o ordine nr. d. 18 și îngrăditul nr. d. 19. lângă biblioteca liceului a fost colectată și colecția de obiecte rare care în jurul anului 1840-50-60 a fost sporită prin lucruri găsite prin răpăturile obiecte preistorice și romane aduse de elevi. Atunci a început un interes mai deosebit al obiectelor vechi mai ales la profesori și elevi.

În ocazia a 500 ani ale înființării Regatului Ungar în 1896 (anul d. 1896) la Budapesta a expozitii mele muzeele 1898 s-a organizat la Budapesta o expozitie mare a istoriei în care au fost expuse foarte multe obiecte din colecția a liceului și succesul mare care a avut aceste obiecte trimise la Budapesta din Sighișoara a îndemnat pe un cerc mic de intelectuali din Sighișoara de a înființa în Turcului un club, o comisie pt. o obște strănii obiecte din Turcului și deal. O mare parte din obiectele aflate la deal au fost aduse aici în turcului și altele găsite în restul Turcului și deal.

Printre intelectuali care facau parte din club erau, făcea parte și H. Josef Baceon și profesorul Sachsenheim. H. Baceon a continuat colecția obiectelor vechi.

Zwischen zwei Welten – Das Schässburger Geschichtsmuseum in den Jahren 1950 – 1952

Indem vorliegenden Beitrag wird die externe Kommunikation, des Schäßburger Geschichtsmuseums, die Art und Weise in welcher dieses dem Publikum in den Jahren 1950 – 1952 darstellte und *dargestellt wurde* und dessen in diesem Zeitraum stattgefundene Veränderung untersucht.

Es werden Zeitgenössische Dokumente welche sich auf Organisationsschema, Angestellte, Inventar innere Ordnung des Schäßburger Museums beziehen zitiert. Es war eine Zeit des Überganges. In dieser Zeit, am 2. Juni 1951 wird Herr Iulius Hollitzer durch Genosse Alexandru Baciú als Museumsleiter ersetzt. Zu diesem Zeitpunkt wurde das Museum „Alt-Schäßburg“ praktisch Staatseigentum. Am 7. August 1952 wird Alexandru Baciú von der neuen Direktorin Neagoie (Neagoie) Doina ersetzt.

Es wird in diesem Artikel auch ein Manuskript von Neagoie Doina zitiert, - eine Geschichte des Museums, in welchem auch die Notwendigkeit einer Neugestaltung des Museums hervorgehoben wird:

„Die Neugestaltung wird aufgrund neuer Themata, auf marxist-leninist-stalinistischer Linie, nach Beispiel von Museen der Sowjetunion vollzogen. Aufgrund dieser Neugestaltung, muss das Museum die Entwicklung der Gesellschaft, der Produktionsmittel, also der Produktionskräfte, die Produktionsbeziehungen und den Klassenkampf im Laufe der Zeit widerspiegeln.“

Cuvinte cheie: comunicare externă, naționalizare, tranziție, Muzeul de Istorie Sighișoara, Alt Schässburg

Schlüsselworte: externe Kommunikation, Verstaatlichung, Übergang, Schäßburger Geschichtsmuseum, Alt Schässburg

IMAGINEA SIGHIȘOAREI REFLECTATĂ ÎN PRESA COMUNISTĂ: CAZUL COTIDIENELOR *DRUM NOU ȘI STEAUA ROȘIE*

Dan Vasile Teșculă

Încă de la începuturile sale, rolul presei a fost acela de a informa populația. Progresul societății moderne a adus și o conștiință în domeniul informării care se va manifesta prin intermediul presei.¹

Apariția comunismului a însemnat pentru presă promovarea – tacit acceptată – a unui discurs care nu era adaptat societății civile și nevoile sale în privința informației și a cunoașterii. Analizând în paralel presa scrisă dinaintea comunismului, unii jurnaliști se transformau în propagandiști, iar scrierea lor era disimulată, fals-mobilizatoare, dar aceste mesaje mass-media facilitau îndoctrinarea cu idei comuniste, uneori eliminând complet rolul de informare, cunoaștere și de îndrumare a opiniei publice.

În Sighișoara, datorită progreselor realizate pe parcursul secolului XIX, (mai ales în a doua jumătate a sa, când orașul se afla printre primele din Transilvania ca dezvoltare) apariția unei gazete a fost un element firesc.² Datorită faptului că populația majoritară era compusă din sași, primele mișcări culturale au avut loc în cadrul acestor societăți. Tot aici se va impune citirea unor publicații cu caracter periodic pe diverse teme, aduse din spațiul german fie de către cei care călătoreau des din diverse interese, fie prin intermediul soldaților care se abonau la publicațiile din spațiul german.

Primul ziar tipărit la Sighișoara, apare în anul 1869 sub numele *Das Sächsisches Volksblatt* editat de Friederich Kraner iar ca redactor, acesta l-a avut pe Daniel Kessler. Însă, existența publicației va ține doar pe parcursul primelor zece luni ale anului 1869.³

O altă publicație va apărea la doi ani distanță, în lumina tiparniței lui Georg Friederich Jördens. Aceasta se va numi *Schäßburger Anzieger* și a apărut în perioada 1872-1900. Pe lângă acesta, a mai apărut în anul 1879 *Groß-Kokler Bote*, tipărit de Friederich Horeth⁴. La începutul secolului XX, fiii acestuia îi vor duce moștenirea mai departe, iar începând cu 1901, ziarul se va numi *Schäßburger Zeitung*. Patru ani mai târziu aceștia vor vinde ziarul lui W. Kraft care va păstra formatul până în 1919, când proprietarul și editorul lui *Groß-Kokler Bote* îl va cumpăra și cele două ziare se vor uni

1 Nicolae Teșculă- *Presa social-politică săsească din Transilvania (1850-1876)*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2010, p9.

2 *Ibidem*, p 263.

3 *Ibidem*

4 *Ibidem*

sub numele de *Groß-Kokler Bote* asociat cu *Schäßburger Zeitung*. Acest nume va fi păstrat până la desființarea sa în 1944.⁵

În perioada interbelică, din punct de vedere etnic, se constată o egalizare a etnicității.⁶ Astfel că după Primul Război Mondial, apare *Vocea Târnavei Mari* (1922-1929) primul ziar de limbă română tipărit la Sighișoara.

Anul 1926 aduce, pe lângă publicația mai sus menționată, o altă publicație *Sfătuitoarea Târnavelor*, organ de presă sub conducerea corpului profesoral al Liceului de Băieți *Principele Nicolae* din Sighișoara. De asemenea mai apar și ziare care din punct de vedere politic iau partea formațiunilor politice din fruntea țării. Astfel, avem *Glasul Târnavei*, înlocuitoarea mai vechii publicații *Viitorul Târnavei*, care este oficiosul PNL. Ziarul *Roata* apare în 1931 și devine oficiosul PNȚ, partid care în perioada respectivă va constitui o alternativă viabilă și o contrapondere la monopolul de putere al PNL-ului. Desigur, se păstrează și ziarul *Groß-Kokler Bote*, ziarul sașilor.⁷

Presa acelor vremuri se ocupa cu precădere de viața din interiorul cetății, precum și viața orașului. Aici putem menționa semnalările presei legate, spre exemplu, de apariții de cărți: „...unele bune pentru popor, altele total nepotrivite... Lângă Coșbuc găsim cartea de desfăcut farmecele. Se accentuează lipsa de cărți bune pentru popor...”⁸

Publicația independentă *Straja Târnavelor* (1930-1934; 1936-1938) apare sub îndrumarea lui Iorgu Anton, director și proprietar al acestuia și nu ia partea niciunui partid politic. Ba mai mult ziarul admonestează conducerea orașului de fiecare dată când o problemă stringentă a orașului nu este rezolvată. Spre exemplu: în 1930 ziarul îl acuza pe primarul Leonhardt și echipa sa de lipsă crasă de interes față de interesele contribuabililor, oferind drept exemplu strada principală și gropile acesteia, care deranjează atât ziua la vedere cât și noaptea când nu se văd. Astfel că primarul și echipa sa *dau dovadă nu de incurie, ci de completă și abominabilă desinteresare*⁹.

Din toată această gamă largă de gazete niciuna nu va supraviețui regimului comunist instalat după 1945. Toate aceste publicații vor fi treptat desființate fiind înlocuite cu oficioasele partidului comunist. Doar două ziare *politice* vor mai apărea. În primul rând este vorba de *Scînteia*, oficiosul partidului, precum și oficioasele filialelor regionale. În cazul Sighișoarei (care acum face parte din raionul *Orașul Stalin* [Brașov]) este vorba de publicația *Drum Nou*.

5 *Ibidem*, pp279; 280.

6 Cornel Crăciun- *Cultură și reclamă în Transilvania interbelică*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 1998, p 299.

7 Claudiu Pop- *De la deportare la emigrare- Sașii din județul Târnava Mare (1940-1989)*, Teză de doctorat, Cluj-Napoca, 2011, pp. 46-47.

8 *Sfătuitoarea Târnavelor*, nr. 1/ 1926, p1, *apud* Claudiu Pop- *op.cit.*, p 46.

9 *Straja Târnavelor*, nr1/4, septembrie 1930, p1, *apud* Cornel Crăciun- *op.cit*, pp 299- 300.

În cadrul acestui articol, autorul încearcă să ofere o imagine a *micului burg* reliefată de articolele mai mult sau mai puțin propagandistice despre acest oraș. Se vor remarca unele schimbări drastice atât în oraș cât și în prezentarea acestuia. Perioada la care prezentul articol dorește să facă referire este cuprinsă între 1955-1972.

În cadrul acestui cotidian știrile sunt cu precădere despre progresele și depășirile de normă ale diverselor fabrici sau *colective de muncă*. De asemenea trebuie remarcat faptul că în cazul lui *Drum Nou*, știrile despre Sighișoara sunt în marea lor majoritate știri din domeniul cultural, agricol și industrial. Aici menționăm existența relatărilor despre diverse festivaluri sau momente festive ce nu au legătură cu sărbătorile comuniste.

Totodată, mai aflăm prezența unor așa-numite *colțuri roșii* care, conform cotidianului: „*îndeplinesc sarcina organizării activității cultural-educative în rândul colectiviștilor. Ele sunt chemate să contribuie la lichidarea neștiinței de carte, să răspândească în rândurile colectiviștilor știința agro-zootehnică avansată, să-i înarmeze cu cunoștințele necesare pentru obținerea unei producții agricole sporite la hectar. Prin răspândirea cărților, ziarelor, prin conferințe, filme, schimburi de experiență, cercuri de studii, manifestări organizate cu colectiviștii, colțurile roșii sprijină direct consiliile de conducere ale gospodăriilor agricole colective pentru o cât mai bună organizare a muncii și lichidarea lipsurilor pentru îndeplinirea și depășirea planului de producție.*”¹⁰

Așa cum am menționat adineauri, majoritatea știrilor prezentate sunt din domeniul cultural, ce nu au legătură cu regimul comunist. Astfel, pe lângă alte *informații de partid*, aflăm că în data de 27 martie 1957 se sărbătorește centenarul lui Josef Bacon, fondatorul Muzeului de Istorie din Sighișoara: „*Acesta a desfășurat o frumoașă activitate științifică în domeniul valorificării trecutului istoric strângând cu ajutorul locuitorilor un mare număr de obiecte care în 1895 au constituit primul fond al muzeului local (...) El a condus muzeul 42 de ani până în 1941 când a murit în vârstă de 84 de ani. Puterea populară preluând muzeul din Sighișoara i-a adus noi îmbunătățiri, făcând din el unul din cele mai interesante instituții de acest gen din regiune și din țară*”¹¹. Acest articol este în mare parte singurul în care se face referire la cetate și la muzeu, căci festivitățile și manifestațiile se țineau fie în centrul orașului, fie în incinta diverselor întreprinderi.

Într-un alt articol aflăm despre sărbătorirea *Zilei Învățătorului* ținută în data de 30 iunie. Locul de desfășurare nu este specificat. Dar să lăsăm articolul să vorbească: „*După deschiderea adunării, tov. Emil Rusu președintele comitetului executiv al sfatului popular al raionului Sighișoara a făcut o trecere în revistă a realizărilor cadrelor*

¹⁰ *Drum Nou*, 18 februarie 1955.

¹¹ *Idem*, 12 martie 1957.

didactice din raion. În cuvântul său tov. Emil Rusu a subliniat conștiinciozitatea în muncă, felul cum știu să se achite cadrele didactice de sarcinile ce le revin pe linie de învățământ și culturalizarea maselor. S-a arătat de asemeni că la constituirea celor 33 de gospodării agricole colective și 11 întovărășiri agricole existente în raion, cadrele didactice au adus o contribuție însemnată (...) A urmat apoi evidențierea și premiarea unor învățători și profesori care s-au distins în muncă atât în școală, cât și pe tărâmul muncii culturale și general. (...) A urmat apoi un frumos program artistic prezentat de formații ale cadrelor didactice, iar după-amiază s-a vizionat piesa <Copacii mor în picioare>, prezentată de colectivul Teatrului de Stat din Orașul Stalin.”¹²

Știrile specifice regimului erau în marea lor majoritate despre „deschiderea învățământului de partid” în diverse locații, ca de pildă Șantierul nr. 4 sau pe lângă organizațiile UTM.¹³ Un interesant articol prezintă sărbătorirea printr-un miting a comsomolului leninist la Sighișoara. Conform acestuia: „... a fost organizat în < sala Mihail Eminescu> de către Comitetul Raional al UTM și consiliul local al ARLUS.”¹⁴ De asemenea, se mai precizează că la acest miting au participat: „... peste 1000 de tineri și tinere din oraș.” Acest fel de mitinguri, conform cotidianului: „... au mai fost organizate și în întreprinderi din Sighișoara, cât și din comunele din raion.” □

Un alt articol vorbește despre introducerea de noi vagoane pentru calea ferată îngustă: „Odată cu noul an pe linia îngustă Sibiu-Sighișoara au apărut noi vagoane de călători pentru clasa a II-a. Noul tip de vagon pentru clasa a II-a are un aspect exterior și interior plăcut are o capacitate de 32 de locuri, prezintă condiții de confort superioare vagoanelor de pînă acum, fiind un vagon mare pe 4 osii. Sunt așteptate noi vagoane de acest tip care să înlocuiască vagoanele vechi ale trenulețului de pe linia Sibiu-Agnita-Sighișoara.”¹⁵

Autorul articolului mai sus citat, probabil că se referă la vagoane de tip Bamd 25-24, ¹⁶ construite la atelierele Satu Mare-Ferăstrău, însă nu suntem siguri, deoarece articolul nu este prea detaliat.

Un articol intitulat *Tinere, cunoaște-ți regiunea!* se încearcă prezentarea orașului Sighișoara. Acesta debutează cu sosirea cu trenul a autorului articolului: „Trenul gonește cu viteză printre satele de pe valea Târnaviei. La un moment dat face o cotitură, iar în fața noastră apare priveliștea minunată a unui oraș: Sighișoara! Bătrînul oraș își înalță semeț turnurile sale străvechi spre albastrul cerului.”¹⁷

12 *Idem*, 3 iulie 1957.

13 *Ibidem*

14 *Idem*, 30 octombrie 1957.

15 ¹⁶ *Idem*, 16 ianuarie 1958.

16 Vezi în legătură cu acest tip de vagon: Șerban Lăcrișanu, „Muzeul CFR Patrimoniu- Trenul de călători de linie îngustă Mocănița” în *Tren Magazin*, nr. 6/1992, București, pp 3-6.

17 *Drum nou*, 23 iunie 1955.

Pe măsură ce autorul urcă în cetate, remarcă faptul că: „... se vede mai bine panorama orașului și a împrejurimilor sale (evident autorul acestui articol se află probabil în Turnul cu Ceas n.n.). Observăm construcții noi și șantiere. Interesant, privești când spre construcțiile ce amintesc de o orînduire apusă pe veci, când spre noile șantiere ale socialismului. Iată, la marginea orașului se înalță construcția în roșu a fabricii de faianță, mai la vale tarlalele asemănătoare unui covor uriaș ale unei gospodării agricole colective.”¹⁸ Ulterior, autorul trece la o succintă descriere a muzeului prezentând un scurt istoric al acestuia. Până la venirea comuniștilor, evident că: „... nu stătea la dispoziția maselor largi de oameni ai muncii.”¹⁹ Exemplul cel mai concludent pentru autor era cifra foarte mică de vizitatori din anul 1944, și anume doar 360 de persoane. Mai apoi, 10 ani mai târziu numărul vizitatorilor să fie de 12.000 de persoane. În ultima parte a acestei prezentări a muzeului aflăm faptul că este în pregătire o nouă secție intitulată *Sighișoara pe drumul construirii socialismului* în cadrul căreia: „... va fi ilustrată munca desfășurată de oamenii muncii din fabrici și de pe ogoarele raionului Sighișoara pentru construcția socialismului.”²⁰

După ce descrie în aproximativ aceeași manieră zona Albeștiului, se trece la *lucrurile serioase*, prezentându-se într-o manieră apologetică șantierul fabricii de faianță în care muncitorii și-au îndeplinit planul pe luna respectivă: „... în proporție de 168 la sută.”²¹

Ca o primă concluzie, putem remarca faptul că știrile despre Sighișoara sunt numeroase, dar fac referire doar la succesele muncitorilor de pe șantiere, agricultorilor, etc. Cetatea, deși foarte răzleț menționată este, văzută doar drept parte componentă a orașului, autoritățile manifestând preocupări față de ea și de muzeu.²²

Spre sfârșitul anilor 60 se vor petrece schimbări la nivel național, moartea lui Gheorghiu-Dej și venirea lui Ceaușescu la putere. La nivel local urbea de pe Târnava Mare va trece din subordinea regiunii Brașov în cea a regiunii Târgu-Mureș, iar știrile despre Sighișoara vor apărea în oficiosul PCR filiala Mureș *Steaua Roșie*. Încă de la început trebuie precizat că dacă înainte aveam știri destul de multe, în perioada 1968-1973 veștile vor fi mai puține, dar la fel de elogioase pentru oamenii din agricultură, de pe șantiere, etc.

Ulterior, accentul va trece dinspre șantiere și agricultură spre conducerea partidului și implicit a mesajelor *tovarășului* și ale lucrărilor plenarelor CC. Spre exemplu, într-un articol, se arată adeziunea muncitorilor de la Complexul Industrial de Faianță și

18 *Ibidem.*

19 *Ibidem.*

20 *Ibidem.*

21 *Ibidem.*

22 A se vedea Erich Dubowy- *Sighișoara, un oraș medieval*, ed. Tehnică, București, 1957, passim.

Sticlă, față de hotărârile plenarei CC: „... considerându-le ca un imbold în munca pentru traducerea la viață a vastului program de dezvoltare a patriei elaborat de Congresul al IX-lea al PCR.” În finalul articolului, se arăta că: „Participanții la adunare au adoptat o telegramă adresată Comitetului Central al PCR, tovarășului Nicolae Ceaușescu în care se spune: <colectivul complexului aprobă cu entuziasm hotărârile CC al PCR și se angajează să muncească neobosit pentru traducerea lor la viață.>”²³

Așadar, după aceste câteva exemple de articole imaginea micului burg medieval tinde să devină cea a unui mic burg industrial, în care cetatea, simbolul Sighișoarei reprezintă doar o anexă a orașului. Se aveau în vedere în special activitățile și realizările specifice regimului comunist. Prin comparație cu presa sighișoreană interbelică, cea comunistă se diferențiază radical față de aceasta.

Presa interbelică este destul de critică în ceea ce privește orașul aducând critici Primăriei. Presa comunistă nu este deloc critică, ea neprezentând nici un fel de problemă în oraș, mulțumindu-se să prezinte știrile într-o manieră laudativă excesivă. De aici se remarcă faptul că informațiile prezentate sunt mai mult o propagandă inutilă, care este dusă până la cote exagerate. Era imposibilă apariția unor elemente mass-media alternative sau de opoziție. Posibilitatea cetățenilor de a se informa corect dintr-o altă sursă erau infime, iar interdicțiile impuse erau exagerate.

Revenind la presa interbelică, aceasta era foarte diversă, îndeplinindu-și funcția de informare cultural-socială, iar cea comunistă, cu un număr limitat de publicații, care însă nu apăreau în burgul de pe Târnava Mare. Toate ziarele erau controlate politic, pline de un **limbaj de lemn** specific.

Caracteristica regimului comunist asupra presei scrise naționale și implicit asupra presei regionale a fost **cenzura** – suprimarea, chiar înainte de publicare a oricărei păreri, expresii sau idei ce vin în contradicție cu ideologia comunistă.

23 Ibidem.

**THE IMAGE OF SIGHIȘOARA REFLECTED IN THE COMMUNIST PRESS:
THE CAUSES OF DRUM NOU AND STEAUA ROȘIE**
(Summary)

The article presented here is based almost entirely on the articles published by the communist press of Sighișoara. On a first lecture, one can remark the fact that all the articles regarding Sighișoara are about the workers in the agriculture, and on the building ranges. What is interesting is that all of these *news* are presented in the true communist *wooden language* and bear a very high and suffocating sense of propaganda. The Citadel, along with its Clock Tower become a sort of *Appendix* to the town. Therefore, in the official communist press's view the little medieval burgh now becomes the *little industrial burgh*.

Keywords: Sighisoara, the communist press, Drum nou, Steaua Roșie, little industrial burgh.

Cuvinte cheie: Sighișoara, presă comunistă., Drum Nou, Steaua roșie, mic oraș industrial.

PATRIMONIU

PRACTICA RESTAURĂRII - RESTAURAREA UNUI CAR MINIATURAL WIETENBERG (1800-1300Î.HR)

Sorina Parchirie

Restaurarea reprezintă disciplina care se ocupă cu restabilirea semnificației originale (aspectul inițial) a valorii culturale, pierdută parțial sau estompată în timp și consolidarea structurii suportului.

Termenul *restaurare* provine din verbul latin „restauro” care înseamnă „refac”, de unde a derivat „restauratio” - „restaurare”.

Din punct de vedere al obiectivului pe care îl propune, conservarea și restaurarea include ansamblu de măsuri, metode și mijloace profilactice și curative, puse în slujba conservării optime a mesajelor și mărturiilor cu valoare culturală. Rolul fundamental al restauratorului este păstrarea bunurilor culturale în beneficiul generațiilor prezente și viitoare. El contribuie la mai buna înțelegere a acestor obiecte din punct de vedere estetic, istoric și a stării lor fizice.

Activitățile profesionale ale restauratorului sunt diferite de cele ale profesiunilor artistice sau artizanale. Restauratorul nu creează obiecte culturale noi, acesta intervenind în viața unui bun cultural atunci când efectele nedorite îi afectează valoarea documentar-artistică, semnificația, precum și capacitatea de rezistență la acțiunea factorilor din mediul înconjurător, fără însă să umbrească prin „creația” proprie opera originală a autorului.¹

Dacă obiectul original are unele părți lipsă, care împiedică reprezentarea piesei respective în toată mărimea ei, se va ține cont de percepția vizuală și de necesitatea de a întări părțile rămase, completându-se mai apoi zonele lipsă. Atunci când este vorba de restaurarea unor obiecte din fragmente, acestea sunt indentificate și lipite, însă rămân între ele goluri care nu ne dau posibilitatea de a restabili complet forma, deși proporțiile și curbura bucăților ne îngăduie să ne facem o idee despre obiect.

În asemenea cazuri, completând *golurile*, restauratorul are dreptul să restabilească forma și să așeze părțile obiectului care nu au putut fi anexate fără completarea lipsurilor, dar nu înainte de o temeinică documentare, de o cunoaștere precisă a materialului din care a fost alcătuit obiectul, a tehnicii sale de lucru și de o înțelegere detaliată a naturii și caracterului acțiunii substanțelor cu care restauratorul intervine.

Munca de restaurare-conservare a ceramicii nu este una facilă. Această activitate este un act de cultură și nu de meșteșugar, în care nu se poate întreprinde nici o operațiune fără o investigare a stării obiectului, fără o cunoaștere a cauzelor degradării, care pot fi naturale sau sociale.

Din categoria factorilor destructivi fac parte, în primul rând, greșeli de tehnologie, cum sunt cele legate de evoluția tehnicii sau neglijența producătorilor de ceramică. Arderea slabă sau neuniformă, folosirea unei argile cu un grad sporit de impurități și un conținut sărac în caolin, utilizarea unor degresanți în umplutură, uscarea insuficientă înainte de ardere, lipirea unor elemente (torți, ornamente suprapuse etc.) pot constitui vicii tehnologice, care duc la degradarea lentă a patrimoniului ceramic, atât în perioada când se află în sol sau apă, cât și după scoaterea acestuia în mediul atmosferic. Totodată, mai există și așa-numitele „accidente de epocă”, deseori cauzate de evenimente sociale (migrații, jafuri, incursiuni razboinice etc), practici rituale sau fenomene naturale. Toate acestea au o semnificație documentară pentru istoric și arheolog și nu trebuie înlăturate prin munca de restaurare, ci doar corectate

1 *Sesiunea internațională de restaurare-conservare. International Restoration and Conservation Session*, coord. Gheorghina Olariu, Satu Mare, Ed. Muzeului Sătmărean, 1997, passim

în așa fel încât să se restabilească integritatea, conservarea, respectiv consolidarea obiectului.²

La începutul secolului al XX-lea (1902-1904), pe platoul superior al Dealului Turcului (situat la ieșirea din Sighișoara, pe partea dreapta a drumului care duce spre Tg. Mureș) au fost descoperite materiale ale unei importante culturi arheologice din epoca bronzului mijlociu-cultura Sighișoara-Wietenberg (1800-1300 î.Hr.), cu răspândire în Podișul Transilvaniei.³ Ceramica acestei culturi este reprezentată de o mare varietate de forme, având o ornamentație specifică.(vezi *Anexa*)

Tehnicile utilizate pentru ornamentarea acestei ceramici sunt incizia, impresiunea, împunsătura fină, hașurarea, reliefarea. Repertoriul motivelor ornamentale este destul de complex și constă în caneluri, benzi de creștături, romburi, triunghiuri, spirale, meandre hașurate.

Culturii Sighișoara – Wietenberg îi sunt caracteristice și o serie de obiecte uzale din ceramică, cum sunt: linguri, vergele de lut sau bastonașe pentru ornamentarea locuințelor, altare miniaturale în formă de cutie, care de lut cu patru roți, reprezentând vehicule miniaturale utilizate împreună cu figurinele antropomorfe sau zoomorfe în ritualurile magico-religioase.

În urma săpăturilor arheologice de la Dealul Turcului, a fost descoperit și un fragment de car miniatural, având lungimea de 13 cm și lățimea de 10 cm.

Piesa este lucrată din ceramică de culoare neagră fină cu o ardere reducătoare, fiind lustruită pe toată suprafața. Modelul de car fragmentar este patrulater, decorat în exterior cu meandre din benzi punctuate cu încrustație albă. La bază este perforat pentru osie. Tehnica decorației fragmentului este incizia.⁴

Înainte de restaurare, obiectul era sub forma unui fragment, care reprezenta aproximativ 50% din întreg.(vezi *Anexa*) Un fragment oarecum asemănător a fost descoperit la Lenchința de Mureș (jud. Mureș) și face parte dintr-un car de cult, minunat decorat, având capetele terminate într-o protomă în formă de cap de ovicaprină.

Prima etapă în restaurarea piesei a fost spălarea fragmentului pentru îndepărtarea depunerilor cu un detergent neutru, urmată de uscarea la temperatura ambientală. S-a trecut apoi la completarea părții lipsă cu gips prin metoda negativului de ceară după care piesa a fost finisată, realizându-se mai apoi decorul exterior. În paralel, s-a lucrat și la realizarea a trei roți după modelul deja existent. Din lemn tratat special, s-au confecționat două osii, pe care au fost montate cele patru roți.

Piesa a fost integrată cromatic cu culori tempera, în nuanțe apropiate de original. (vezi *Anexa*)

Conservarea generală s-a realizat prin pensulare cu nitrolac diluat, urmată apoi de uscarea la temperatura ambientală.

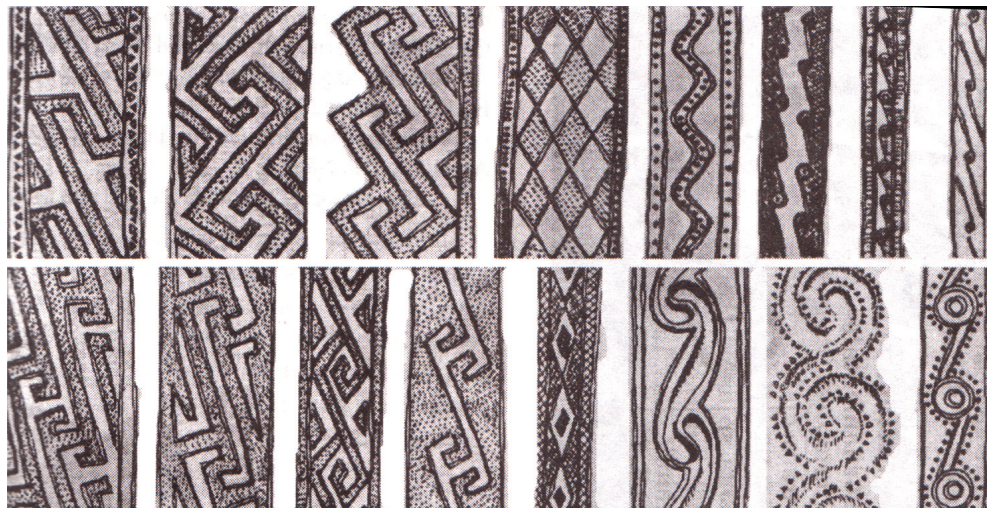
Obiectul restaurat se află expus în expoziția de bază a Muzeului de Istorie din Sighișoara, sala de arheologie, de la primul nivel al „Turnului cu Ceas”.

2 *Ibidem.*

3 *Istoria Transilvaniei*, vol I (până la 1541), coord. Ioan-Aurel Pop, Th. Năghler, Centrul de Studii Transilvane, Institutul Cultural Român, Cluj-Napoca, 2003, p. 41

4 Gh. Baltag, *Sighișoara înainte de Sighișoara*, București, Ed. Oscar Print, 2000, passim

ANEXA

Tipuri de decorațiuni caracteristice ceramicii culturii Sighișoara-Wietenberg
(după Kurt Horedt)

Fragment de car înainte de restaurare

Modelul de car după restaurare

**THE RESTORATION PRACTICE – THE RESTORATION OF A WIETENBERG
MINIATURE HORSE
(1800 – 1300 B.C.)**

In this article, the author tries to present both the difference between the work of a restorer and that of a craftsman, and the importance of restoring the objects belonging to the Museum Heritage.

Furthermore, this article describes the restoration of a ceramic object, which belongs to the Wietenberg culture (1800-1300 B.C.) and which is displayed at the archeological exhibition of the “Clock Tower” museum in Sighisoara.

Cuvinte cheie: restaurare, Cultura Sighișoara-Wietenberg, ceramică, Muzeul de Istorie Sighișoara

Keywords: restoration, Sighișoara-Wietenberg Culture, pottery, History Museum Sighisoara

DOMENIUL NOBILIAR ȘI CASTELUL BETHLEN DE LA BOIU ¹

Ion Eugen Sârbu

Cel mai vechi document publicat în care este menționat Boiu, datează din **20 octombrie 1301** și a fost întocmit la Alba Iulia. Este un document redactat de capitlul Bisericii Sfântului Arhanghel Mihail, din Alba Iulia în care moșia Bwn (Boiu) este menționată în contextul unui schimb de moșii între voievodul Ladislau Kan (1295-1315) și un anume comite Nicolae fiul lui Dees. Domeniul de la Boiu aparținea, la acea dată, voievodului Ladislau Kan, care i-l oferă comitelui Nicolae, împreună cu jumătate din Uilac în schimbul altor moșii.

Documentul tradus din limba latină a fost publicat în anul 1953:

< 20 octombrie 1301 Alba Iulia >

„Capitul Bisericii Sfântul Arhanghel Mihail din Transilvania tuturor credincioșilor întru Hristos care vor vedea scrisoarea de față, mântuire întru mântuitorul tuturor.

Prin rândurile acestea voim să ajungă la conștiința tuturor, atât acelor de acum, cât și acelor viitori, ca, înfățișându-se înaintea noastră Ladislau, voievod al Transilvaniei și comite de Solnoc, pe de o parte și comitele Nicolae, fiul lui Dees, în numele său și al fratelui său Pazna, pe de alta, numitul voievod Ladislau și Nicolae au mărturisit că au făcut între ei acest schimb cu privire la moșiile lor mai jos numit. Anume suszisul voievod Ladislau a dat și a lăsat în schimb lui Nicolae, fiul lui Dees și fratelui său, Paznan, ca s-o aibă și s-o stăpânească pe veci atât ei cât și moștenitorii lor și urmașii moștenitorilor lor, o moșie a sa aflătoare în comitatul Târnava, numita Țopa, și jumătate din pământul numit Vilak, dar cuprins între hotarele moșiei Țopa cu toate folosințele și cele care țin de ele. Hotarele moșiei Țopa și a jumătății mai sus zise a pământului Vilak se deosebesc în acest chip: cel dintâi hotar e râul Târnava Mare, care desparte pământul numit Nonec, dinspre pământul Segus, însă hotarul este chiar Sighișoara precum și o creastă care vine deasupra unui izvor numit Hidegkut și care desparte pământul Hetiur de pământul Țopa. Pe aceeași creastă hotarul merge până la un semn ce este pe creastă ... ce desparte pământul Țopa de pământul Nadeș. De asemenea hotarul Țopa care se află deasupra <locului numit> Weichkefeso desparte pământul voievodului Simion. [...] Dinspre pământul Șoardul hotarul este chiar acela al numitului pământ Țopa, care este în mijlocul lor și de aici mergând pe o creastă ajunge la numitul râu Târnava Mare coborând pe coasta acelei culmi.

¹ În cea mai mare parte, tema tratată în cele ce urmează se află în lucrarea „Monografia localității Boiu”, publicată de autor în anul 2010 la Casa de editură „Mureș”.

În schimbul pământului Țopa și a jumătății pământului Vilak pomenitul Nicolae, a mărturisit în fața noastră atât numele său cât și al fratelui său, Paznan că a dat și a lăsat niște moșii de moștenire ale sale numite, după cum spune el, Deaj, Ceauș, Daia, Hagmas și Kurtwelesteleke, voievodului Ladislau și urmașilor săi, ca să aibă, să le țină și să le stăpânească de asemenea pe veci. [...]

Dat vineri după sărbătoarea evanghelistului Luca, Ștefan fiind prepozit, Grigore cantor, Vicențiu custode, Benedict decan, în anul domnului o mie trei sute unu.”².

În primele documente moșia de la Boiu apare în original denumită „Bwn sau terra Bwn”. În traducerea documentului din anul 1301 nu apare numele Boiu, ci Țopa. Acest fapt se datorează echivalării greșite de către traducători, a toponimului Bwn cu Țopa și nu cu Boiu, aspect semnalat de altfel și de alți autori³. Această inexactitate s-a petrecut din cauza faptului că astăzi satul Țopa este situat la sud-est față de Boiu, mai aproape de râul Târnava Mare și de vechiul castel nobiliar aflat pe malul Târnaviei. Așezarea numită astăzi Țopa este amintită începând doar cu secolul al XVII-lea, cu numele de Kis Bun (Boiu Mic)⁴. Toponimul Țopa apare mai târziu și este folosit o perioadă în paralel cu cel de Boiu Mic. Noi am întâlnit pentru prima dată Țopa în conscripția din 1750 sub forma „Czopa”, și știm că avea la acea vreme 100 de credincioși ortodocși⁵. Putem observa că era de dimensiuni mai mici comparativ cu vechea și actuala așezare Boiu.

Este adevărat că moșia Bwn (tradusă Țopa), amintită în document, cuprindea Boiu și Țopa de astăzi, fapt ce reiese din limitele de hotar descrise. Domeniu nobiliar descris avea limite de hotar: cu cetatea Sighișoara, pe râul Târnava Mare; cu pământul Hetiur, pe o coastă deasupra izvorului Hidegkut; cu pământurile Nadeșului; iar cu pământurile Șoard din nou pe râul Târnava Mare.

Domeniul de la Boiu aparținea de comitatul Târnaviei. Într-un document din anul 1315 se arată cum comitele Nicolae, care primise moșia de la Ladislau, o donează Bisericii Catolice păstorite în acea vreme de episcopul Benedect (1309-1319)⁶. Documentul redactat la Alba Iulia la 4 mai 1315, arată că Nicolae, fiul lui Dees, fiind lipsit de moștenitori și „însuflețit de cugetul mântuitor de a pune cele lumești mai presus de cele pământești și de a schimba cele vremelnice cu cele nepieritoare”, lasă moștenire capitolului bisericii, satul Boiu „cu moara și cu via și toate folosințele și cele ce țin de ele”⁷. În continuare în

2 *Documente privind istoria României, C, Transilvania, veacul XIV*, volumul I, (1301-1320), Ed. Academiei, 1953, p.11.

3 Marcu Mihail Deleanu, *Memorial istoric și etnolingvistic*, Ed. Timpul, Reșița, 2003, p 18.

4 Biro Istvan, *Nagybun kronologiaja*, în *Reformatus Szemle*, nr.1, ianuarie-februarie, 2002, Cluj-Napoca, p.80.

5 Costin Feneșan, *Izvoare de demografie istorică. Transilvania sec. XVIII*, vol I, București, 1986, p. 256-309.

6 Biro Istvan, *op.cit.*, p.80.

7 *Documente privind istoria României, C, Transilvania, veacul XIV*, volumul I, (1301-1320), Ed. Academiei, 1953, p. 230-231.

același document se arată că „vrând și înțelegând, comitele Nicolae, să nu moară fără moștenitori ... și-o lăsat moștenitor pe Iisus Hristos și a dat satul pomenitului Capitlu ca să-l stăpânească, să-l țină și să-l aibă pe veci și nestrămutat”. Comitele Nicolae a donat moșia cu condiția de a folosi „roadele dijmelor satului Boiu ... până la sfârșitul vieții sale pentru nevoile traiului său”, iar capitlul bisericii să-l lase în continuare „jude oficial în satul acela cât timp va trăi”.

Un alt document din 19 mai 1343, redactat la Turda, arată că moșia de la Boiu, alături de Hetiur, Șoard, Saroš și Nadeș, au fost redade și reconfirmate, de către adunarea nobiliară, lui Iacob, fiul lui Desideriu⁸. În același document se arată că voievodul Ladislau „le cotropise pe nedrept de la înaintașii lor”.

Până în a doua jumătate a secolului XIV episcopia de Alba Iulia nu încetează să revendice posesiunea satului Boiu și a dijmelor percepute aici⁹. În 13 mai 1380, la cererea prim-protopopului de pe Târnave, regele Lajos (Ludovic cel Mare de Anjou 1342 - 1382) a poruncit voievozilor ca un sfert din daniile provenite de pe domeniu Boiului să fie plătite bisericii¹⁰.

Nu știm dacă biserica a reușit să reintre în posesia domeniului de la Boiu, dar întâlnim o serie de referiri la această moșie, în arhiva de scrisori a Episcopiei Catolice din Alba Iulia¹¹. În acestea se amintește faptul că bunul, cu numele Boiu, a fost donat bisericii, și aceasta își revendică dijele. În acest sens în octombrie 1447, Hunyadi Janos îi lasă conventului (la catolici – reuniunea călugărilor dintr-o mănăstire; la protestanți – for suprem compus din laici și clerici) din Cluj Mănăstur să insereze în domeniul bisericii, Boiu și alte câteva localități¹². La 10 decembrie același convent din Cluj Mănăstur, adevărește că regele Matei Corvin (1460-1490) a fost de acord cu testamentul dominicanului de la Sighișoara, Vizakanai Miklos (Nicolae), în care printre altele și domeniu Boiu, le-a fost lăsat lor¹³. Se pare că cei din scaunul Sighișoara ajung în posesia domeniului de la Boiu, însă după moartea lui Dezsofi Laszlo, acesta intră din nou sub controlul coroanei regale.

Spre sfârșitul secolului al XV-lea, mai precis în anul 1496, voievodul Bartolomeu de Dragfi (Belteki Dragffi Bertalan 1493-1499) îi cere conventului din Cluj Mănăstur să includă Boiu în domeniul bisericii în ciuda opunerii cetățenilor din Sighișoara și a celor din cele șapte scaune săsești¹⁴.

8 *Documente privind istoria României, C, Transilvania, veacul XIV*, volumul IV, (1301-1320), Ed. Academiei, 1955, p. 133-134.

9 ”Castelul Bethlen de la Boiu”, în *Magazin Istoric*, martie, 2004, p. 71.

10 Biro Istvan, *op.cit.*, p.80.

11 *Ibidem*, p. 81,

12 *Ibidem*.

13 *Ibidem*.

14 *Ibidem*.

În secolul al XVI-lea domeniul a ajuns în proprietatea familiei Bethlen, din ramura lui Balasz-Blasius, mort la 1536¹⁵. Știm că conventul din Cluj Mănăstur s-a împotrivit la „*inclusiunea fără drept*” a domeniului de la Boiu, în numele lui Bethlen Farkas¹⁶.

Istoria familiei Bethlen în Boiu apare în jurul anului 1500. Bethlen Nicolae (Miklos) deja în 1498 s-a judecat cu Sighișoara pentru proprietatea Boiului; în 1503 același Bethlen apare în posesia Boiului; iar în anul 1506 apare Bethlen Gergely, mort în anul 1567¹⁷.

La cumpăna secolelor XVI-XVII, Farkas Bethlen urmaș al lui Balasz, a început să înalțe curțile familiei de pe malurile Târnavei Mari. Se pare că în această perioadă în sat au fost făcute ceva colonizări¹⁸. Nu știm exact despre ce fel de populație este vorba, dar după unele informații credem că ar putea fi vorba de maghiari¹⁹.

În Monografia Comunei Boiu, a învățătorului N. Zamfir, se spune că un castel ar fi fost ridicat pe malul Târnavei Mari, în jurul anului 1350, de către un anume „guvernator al Ardealului” Becsky²⁰. Această informație nu poate fi verificată deoarece nu este citată nici o sursă bibliografică, însă nu este exclusă existența unei construcții anterioare castelului ridicat de familia Bethlen.

Farkas sau Wolfgang Bethlen, cum îi plăcea să se numească a fost un personaj însemnat al epocii. Căpitan de Gherla al 1607, comite de Târnavă după 1608, va atinge apogeul carierei sale sub domnia îndepărtatei sale rude (din ramura de Iktar), principele Transilvaniei Gabriel Bethlen (1613-1629)²¹. Pe castelul de la Boiu, acum o ruină, a existat o inscripție care confirmă înaltele sale demnități: „*general al oastei statului, consilier al principelui, căpitan al gărzii Curții, comite suprem al comitatului Târnavă și arendor al dijmelor țării*”²².

Construcția castelului de la Boiu se pare că a început pe la 1615 și s-a încheiat în anul 1617, cu un an înaintea morții lui Farkas Bethlen, cunoscând și alte recondiționări și extinderi. După moartea lui Farkas Bethlen, proprietarul moșiei de la Boiu devine fiul său Ioan (Janos) Betheln (1613-1678). Acesta fiind o altă figură marcată a istoriei Transilvaniei din secolul al XVII-lea, născut în castelul de la Boiu, a ajuns cancelar al Transilvaniei.

15 „Castelul Bethlen de la Boiu”, în *Magazin Istoric*, martie, 2004, p. 70.

16 Biro Istvan, *op.cit.*, p.81.

17 Buzogany Dezso, *A kisbuni Bethlen-kastely es 17. szazadi tortenete*, în *Reformatus Szemle*, nr.1, ianuarie-februarie, 2002, Cluj-Napoca, p. 28.

18 *Ibidem*.

19 Nicolae Zamfir, *Monografia comunei Boiu*, manuscris, 1932. Arhiva parohiei ortodoxe din Boiu, p 6.

20 *Ibidem*, p. 5.

21 „Castelul Bethlen de la Boiu”, în *Magazin Istoric*, martie, 2004, p.71.

22 *Ibidem*.

Ioan Bethlen și-a început studiile la Alba Iulia după care a urmat universitatea din Frankfurt am Main, devine unul dintre tinerii cărturari din Transilvania²³. Opera sa istorică în mare parte memorialistică, reflectă experiența unui înalt demnitar al statului și face referire la istoria Transilvaniei din perioada 1629-1673²⁴. Ioan Bethlen a avut o carieră politică importantă aflându-se în funcții politice de prim rang, însă au fost și momente când s-a aflat în dizgrația principilor care s-au aflat la conducerea Transilvaniei. Încă de tânăr a participat la oastea principelui Rakoczi I (1630-1648) în campania ce a implicat Transilvania în războiul de 30 de ani, iar în timpul domniei lui Rakoczi II (1648-1657; 1658-1660), a fost unul dintre esențialii factori politici ai Curții de la Alba Iulia²⁵. Castelul de la Boiu a rămas în tot acest timp, nu numai reședința sa predilectă, ci și un loc de popas pentru curtea princiară, în anumite situații ca cea din anul 1655 când „*erau cu toții la Boiu, prânzul luat aici fiind prilejul definitivării ultimelor amănunte ale campaniei oastei transilvane în Țara Românească*” la chemarea lui Constantin Vodă Șerban (1654-1658)²⁶. În campania din Polonia (1657) a oastei lui Rakoczi II, Ioan Bethlen a avut un rol important fiindu-i lăsată în subordine „*oastea de strajă din orașul Cracovia*”²⁷. În urma aventurii din Polonia oastea transilvană a avut de suferit „*din miile de care, care pleaseră cu oastea în Polonia nu s-a mai întors nici unul în Transilvania în afară de trăsura și de un car cu bucate ale domnului Ioan Bethlen*”²⁸. După ce Ioan Bethlen ajunsese nevătămat din Cracovia în Transilvania, în septembrie 1657, devine oponent a politicii lui Rakoczi II, pe care a încercat să-l tempereze de mai multe ori în pornirile sale războinice²⁹.

Conflictele permanente ale lui Rakoczi II cu turcii, l-au determinat pe Ioan Bethlen să-l sprijine pe Arcațiu Baracsai (1658-1660), numit principe de o parte a nobilimii. Se pare că în calmarea pornirilor războinice a turcilor, o contribuție esențială a avut-o Ioan Bethlen care „*îi cinstiră cu 260 de ducați pe care i-a dat din averea sa personală ... prin aceasta supărarea turcilor fu potolită*”³⁰. Aceste fapte au atras supărarea lui Rakoczi, care se considera în același timp principe, și se afla în conflict cu A. Baracsai. El a poruncit ca „*toate moșiile și bunurile celor care fugiseră cu Baracsai să fie prădate și jefuite. La Sighișoara porunci-se să fie căutată soția și copii domnului*

23 *Ibidem.*

24 *Ibidem.*

25 *Ibidem,*

26 *Ibidem.*

27 Georg Kraus, *Cronica Transilvaniei 1608-1665*, Cronicile Medievale ale României, suplimentul I, Ed. Academiei, București, 1965, p. 235.

28 *Ibidem*, p. 237.

29 *Ibidem*, p.236.

30 *Ibidem*, p. 281.

Ioan Bethlen”³¹. După ce a fost închisă timp de 14 zile, la Sighișoara cu doi dintre copii, soția lui Bethlen a fost pusă în libertate primind și o scrisoare de protecție³². După o scurtă perioadă de relativă împăcare în anii 1659-1660, Ioan Bethlen a căzut din nou în disgrația lui Rakoczi „*căci fugii în oraș <Sibiu> cu principele Baracsai*”³³. În aceste condiții, soția lui Bethlen considerând că nu mai este în siguranță în castelul de la Boiu și ne îndrăznind să plece la Sighișoara „*rugă orașul, prin niște nobili, să fie primite iarăși cu bunurile sale și să i se dea siguranță că nu va mai fii prădată*”³⁴. Sighișorenii nu au vrut s-o primească, probabil pentru a nu atrage mânia lui Rakoczi. Fiind pusă într-o mare încurcătură, doamna Bethlen a fugit la locuința ei din cetatea Sighișoara, îmbrăcată în haine țărănești ca să nu o recunoască nimeni³⁵. Rakoczi a aflat acest lucru și a cerut, în ajunul anului nou (1659-1660), ca soția lui Bethlen să fie adusă la el, iar bunurile ei să fie prădate. În ziua următoare „*ostașii ungureni a lui Rakocsi au plecat la moșiile ei și au luat tot ce au găsit, vite de tot soiul și lucruri casnice*” cu care au petrecut câteva zile în Sighișoara, făcând cumpărături și schimburi³⁶. Perioada dificilă pentru familia Bethlen de la Boiu a mai continuat câțiva ani. La 7 iunie 1660 Rakocsi II moare la Oradea, iar Arcațiu Baracsai a fost ucis de oamenii lui Ioan Kemeny. Pe Ioan Bethlen îl întâlnim acum în anturajul lui Kemeny. Conflictele cu turcii, ce au continuat până în jurul anului 1662, au implicat într-o anumită măsură și moșia de la Boiu. În 1661 Ali pașa își stabilește tabăra lângă Albești și Boiu, cu el se afla și principele Apafi (viitorul Principe al Transilvaniei). Ali pașa pleacă cu tabăra de lângă Boiu la 18 octombrie 1661 și avea de gând „*să ia cu asalt și să dea foc [...] castelului seniorial și curții domnilor Bethlen*”, însă „în urma rugămintelor principelui Apafi acestea au fost cruțate”³⁷.

Perioada zbuciumată din viața lui Ioan Bethlen s-a încheiat în anul 1662. La 29 februarie acesta împreună cu Pavel Haller, Francisc Rhedey și Matia Balog „au trimis scrisori de închinare din Gurghiu, cerând iertare de la pașă, pe care au dobândit-o”³⁸. În timpul domniei principelui Mihail I Apafi (1662-1690), Ioan Bethlen deținătorul moșiei de la Boiu a devenit înalt cancelar. Din această funcție „*a promovat consecvent o cuminte politică de apărare a autonomiei Transilvaniei*”, confruntată cu renașterea militară și expansiunea Porții Otomane³⁹.

31 *Ibidem*, p. 299.

32 *Ibidem*, p. 322.

33 *Ibidem*.

34 *Ibidem*.

35 *Ibidem*,

36 *Ibidem*.

37 *Ibidem*, p 440-441.

38 *Ibidem*, p. 478.

39 „Castelul Bethlen de la Boiu”, în *Magazin Istoric*, martie, 2004, p.72.

Pe lângă importanta activitate politică și memorialistică nobilul Bethlen s-a implicat în viața culturală și religioasă a Transilvaniei. În „anii reformei” îl întâlnim ca susținător al calvinismului: „în anii 1639-1640, lupta religioasă dintre calvini și religia ortodoxă din Vânători a fost susținută de boianul mic Bethlen Janos (Ioan) și predicatorul lui Ormani Janos”⁴⁰. O contribuție esențială și-a adus la construirea colegiului din Odorheiu Secuiesc, căruia i-a donat la înființare suma de 4000 de forinți⁴¹.

După moartea lui Ioan Bethlen, castelul și domeniul de la Boiu au fost moștenite de fiul acestuia Nicolae (Miklos) Bethlen, care s-a născut în acest castel la 1 septembrie 1642⁴². Documentele folosesc deja termenul de Kis Bun (Boiu Mic), ce arată că localitatea numită astăzi Țopa, de pe același domeniu, exista deja. Probabil este folosit termenul de Kis Bun, deoarece Țopa este mult mai aproape de castel.

Nicolae Bethlen (1642-1717) care s-a născut și a trăit o bună parte pe domeniul de la Boiu, pe lângă cariera politică strălucită, a lăsat ca și tatăl său, o valoroasă operă memorialistică. Și-a început studiile la Colegiul Reformat din Cluj (1654), transferându-se după doi ani la cel din Alba Iulia; în mai 1661, fiind trimis de tatăl său într-o lungă călătorie de studiu⁴³. Întors în Transilvania, la 9 iunie 1664, reședința sa predilectă până în anul 1668 a fost castelul părintesc de la Boiu, pe care l-a restaurat⁴⁴. Proprietar al castelului apare din anul 1667 Pal Bethlen, un alt fiu a lui Ioan Bethlen, care a primit moșia după ce s-a căsătorit⁴⁵.

Nicolae Bethlen se pare că părăsește casa părintească începând să urce treptele demnităților, protejat de tatăl său, în timpul principelui Mihai I Apafî. În anul 1690 apare ca negociator al Diplomei Leopoldine, în 1691 cancelar al principatului, iar în 1696 conte al imperiului⁴⁶. Se pare că a fost unul dintre cei care l-a protejat pe Atanase Anghel „ales vlădică” (mitropolit) în anul 1697⁴⁷. În contextul izbucnirii răscoalei lui Francisc II Rakoczi (1703-1712), la 28 martie 1704, N. Bethlen scria în numele guvernului ardelean că „plebea s-a înfuriat peste orice închipuire omenească și a trădat ... întreg Ardealul e cuprins de acest potop al răscoalei ...”⁴⁸. În contextul răscoalei lui Rakoczi, N. Bethlen a devenit „suspect” Curții Imperiale, sfârșind în captivitate la Viena în 28 octombrie 1717⁴⁹.

40 Biro Istvan, *op. cit.*, p.82.

41 *Ibidem*, p. 83.

42 *Ibidem*.

43 „Castelul Bethlen de la Boiu”, în *Magazin Istoric*, martie, 2004p. 73.

44 *Ibidem*.

45 Buzogany Dezso, *op. cit.*, p.32.

46 „Castelul Bethlen de la Boiu”, în *Magazin Istoric*, martie, 2004, p. 73.

47 Nicolae Iorga, *op.cit.*, p.228.

48 *Ibidem*, p. 243.

49 „Castelul Bethlen de la Boiu”, în *Magazin Istoric*, martie, 2004, p.73.

În secolul XVIII pe domeniul de la Boiu nu am mai întâlnit nici un personaj de anvergură bethlenilor din secolul anterior. În evenimentele din timpul Răscoalei lui Horea (1784) îl întâlnim comite suprem de Târnave pe contele Alexandru Bethlen, care probabil provenea din familia de la Boiu⁵⁰.

În prima jumătate a secolului al XIX-lea moșia de la Boiu a fost împărțită. Probabil un alt Bethlen Alexandru (Sandor – întâlnit pe la 1831) a împărțit moșia, între cei doi fii ai săi: Gabor Bethlen și Laszlo Bethlen. Gabor Bethlen a moștenit castelul de lângă Târnava (numit și Curtea Țopii), iar fiului cel mic Laszlo Bethlen i-a fost construit, pe la 1830, un „conac” și alte anexe în marginea de est a satului Boiu (construcții denumite Curtea Boiului)⁵¹.

Din acest moment cele două moșii de la Boiu și de la Țopa vor avea destine separate. Castelul Bethlen de lângă Târnava a fost afectat în urma evenimentelor de la 1848-1849, căzând pradă războiului⁵². Bătălia de la Albești din 31 iulie 1849 s-a desfășurat la câteva sute de metri de castel, pe malul stâng al Târnavei Mari⁵³. Nu a fost afectat doar castelul, ci și moșia. Lui Gabor Bethlen îi este distrusă „armata” și rămâne sărac. Rămânând sărac și neavând nici un moștenitor a vândut moșia baronului Sentkeresty⁵⁴. Acesta din cauza patimii jocului de cărți și a băuturii săracește atât de mult, încât după unele informații orale „și-a dat la cărți și soția”⁵⁵. Moșia a fost răscumpărată de statul maghiar prin anul 1895 iar baronul Szentkeresty a fost scos cu forța de jandarmi⁵⁶.

Castelul și arhitectura sa. Cel care a construit castelul a fost probabil meșterul clujan Istvan Dioszegi⁵⁷. Urmașul lui Farkas, Ioan Bethlen, l-a recondiționat în anii 1640-1641 și a adăugat alte construcții. Acesta a construit zidul de cetate ce înconjura castelul cu patru bastioane de apărare⁵⁸. Tot el a amenajat în apropierea castelului un lac, ce era alimentat din râul Târnava Mare; pentru construirea acestuia s-a împrumutat de la socrul său din Cluj⁵⁹. Curtea și castelul de la Boiu au mai fost restaurate și reamenajate în a doua jumătate a secolului XVII, pisană deplăină refaceri a fost pusă în anul 1675. Aceasta se afla pe peretele din partea de răsărit și avea reprezentată o coroană, stema familiei Bethlen de la Boiu (și Criș) și încrustat un text în limba latină ce conținea: data

50 David Prodan, *Răscoala lui Horea*, vol. I, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1979, p.69.

51 N. Zamfir, *op. cit.*, p. 6.

52 Buzogany Dezso, *op. cit.* p. 26.

53 Gheorghe Baltag, *Sighișoara Schassburg Segesvar*, Ed. Nereamia Napocae, Cluj Napoca, 2004, p. 251-252.

54 N. Zamfir, *op. cit.*, p. 7.

55 *Ibidem*.

56 *Ibidem*.

57 „Castelul Bethlen de la Boiu”, în *Magazin Istoric*, martie, 2004p.74.

58 Buzogany Dezso, *op. cit.* p.30.

59 *Ibidem*.

construirii castelului (1617), data recondiționării, numele celui ce l-a ridicat și numele celui ce a pus acea piatră⁶⁰.

La această ultimă restaurare o contribuție personală a avut și Nicolae Bethlen, tot lui îi este atribuită și amenajarea parcului interior unde existau câteva exemplare de conifere și un stejar uriaș⁶¹. Parcul a fost amenajat în legătură cu brațul Târnavei Mari ce șerpuia de la sud-est la sud-vest în apropierea castelului. Astăzi doar acest stejar mai rezistă.

Castelul – astăzi o ruină – este o construcție de piatră de talie și cărămidă, compusă dintr-un corp central patrulater – cu subsol, parter și un etaj – flancat la colțuri de turnuri heptagonale (cu 7 colțuri)⁶². În pod, turnurile de colț ale castelului, sunt prevăzute cu ferestre de tragere (se mai pot observa încă). Fațada principală în primă fază se afla în partea de nord. După reamenajări și mai ales în ultima perioadă, fațada principală devenise partea sudică susținută de patru mari stâlpi⁶³. La etaj fațada sudică era mărginită de parapeti cu balustrade. În partea răsăriteană, existau niște trepte care duceau la camerele de sus. Încăperile erau boltite, lumina revărsându-se la etaj prin ferestrele mari, la origine cu ancadrame de piatră⁶⁴. Atât la parter cât și la etaj decorația exterioară era îngrijită de ancadrame și basoreliefuri. Prin alcătuirea ei, Curtea Bethlen de la Boiu, reflectă tendința arhitecturii transilvane în secolul XVII: apariția reședinței deschise cu ferestre largi, încercarea – prin turnurile bastioane – de a se adapta progreselor artei militare⁶⁵.

Castelul a mai fost recondiționat o dată de către Alexandru (Sandor) Bethlen, iar curtea a suferit modificări prin demolarea zidului care înconjura clădirea principală ca pe o cetate⁶⁶. Nu mai cunoaștem alte lucrări de recondiționare și remodelare a castelului.

După anul 1918, castelul (Curtea Țopii) a intrat în proprietatea statului român, iar din aprilie 1923 a devenit sediul unei ferme de stat model⁶⁷. Clădirile și cele patru turnuri (odinioară bastioane de apărare), au fost transformate pentru nevoile agricole ale fermei. În castel au fost amenajate birouri și camere de locuit. După al doilea război mondial și în perioada comunistă a avut aceeași destinație (în cadrul I.A.S. Boiu).

Utilizat necorespunzător în perioada comunistă a început să se degradeze. Inundațiile din 1970 au afectat puternic structura castelului, apa ajungând la parter până aproape de boltă și de întâlnirea stâlpilor de susținere⁶⁸. După inundații el nu a

60 *Ibidem*, p. 22.

61 „Castelul Bethlen de la Boiu”, în *Magazin Istoric*, martie, 2004, p.74.

62 *Ibidem*.

63 Buzogany Dezso, *op. cit.* p.21.

64 „Castelul Bethlen de la Boiu”, în *Magazin Istoric*, martie, 2004, p.74.

65 *Ibidem*.

66 Buzogany Dezso, *op. cit.* p.23.

67 N. Zamfir, *op. cit.*, p. 9.

68 Buzogany Dezso, *op. cit.* p.26.

mai putut fi locuit. Pentru a preîntâmpina evenimente ca cele din anii '70, în zonă au fost făcute importante lucrări hidrotehnice: regularizarea râului Târnava Mare și un dig care are rolul de a feri Sighișoara de inundații. Atunci s-a hotărât demolarea castelului lăsat dinadins în zona inundabilă, însă hotărârea nu a mai fost dusă la îndeplinire⁶⁹.

Cercetările istoricilor de artă din Ungaria și România nu au descoperit până acum nici un inventar al castelului, ceea ce conferă investigațiilor asupra monumentului o însemnătate deosebită.

După 1990 au fost încercări de salvare a castelului, atât pe plan național prin Direcția Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice, cât și pe plan local prin Primăria Comunei Albești. Acestea nu s-au materializat, iar ce a fost o dată castelul de la Boiu, este astăzi o ruină. Până în anii '80 acoperișul era încă intact. În anii '90 acesta a căzut, după care au urmat zidurile interioare și plafonul. În ultimii ani s-au prăbușit și zidurile exterioare.

În aceste condiții a dispărut o importantă piesă a arhitecturii medievale din Transilvania.

NOBILIARY DOMAIN AND BETHLEN CASTLE FROM BOIU

(Abstract)

The earliest published document that stated Boiu dates from 20th October 1301 and it was drafted in Alba Iulia. In the sixteenth century the domain became the property of Bethlen family which belonged to the Balasz-Blasius branch, who died in 1536. The construction of the Boiu castle had apparently started in 1615 and ended in 1617, one year before the death of Farkas Bethlen. The castle was restored and extended. After Farkas Bethlen's death, the estate owner from Boiu became his son, John (Janos) Betheln (1613-1678).

The man who had built the castle was probably the craftsman Istvan Dioszegi from Cluj. The castle - now a ruin — is a building made of stone and brick, which has got a central quadrangle body with a basement, ground floor and first floor flanked at the corners by heptagon towers (7 corners).

By its structure, the Bethlen Court in Boiu reflects the Transylvanian architecture style from the seventeenth century: the residence with large windows, the attempt — using bulwark towers - to adapt to military progress.

After the unification in 1918, the castle and 125 acres became the property of the Romanian state, turning into a state farm, the rest of the estate was divided following the Agrarian Reform in 1921.

Misused during communism, the castle began to deteriorate. By the 80's the roof was still intact, but in the 90's it fell down, followed by the inner walls and ceiling. In these conditions an important piece of medieval architecture in Transylvania was lost.

Cuvinte cheie: Boiu, Țopa, Bethlen, castel medieval, ruine.

Keywords: Boiu, Țopa, Bethlen, medieval castle, ruins.

69 „Castelul Bethlen de la Boiu”, în *Magazin Istoric*, martie, 2004, p.74.

PRINȚUL, ÎMPĂRATUL, LEUL ȘI CONTEMPORANII.

Povestea monumentului Skariatin din Sighișoara

Ioan F. Pascu

Către răsăritul Sighișoarei, pe o colină aflată sub o lizieră de pădure, un leu doarme peste un sarcofag de piatră. Leul este prințul rus Grigori Jakovlevich Skariatin, un general de cavalerie rănit mortal pe câmpul de luptă de un obuz inamic. Despre prințul Skariatin și monumentul care i-a fost dedicat se știu mult prea puține lucruri, și acestea dispersate în doar câteva lucrări ce tratează secvențial, întâmplător sau independent, povestea generalului și a leului odihnind imperial peste ultimul său punct de comandă.

Așezat la temelie de tânărul împărat Franz Joseph și sfințit la dezvelire de iubitul episcop ortodox al Transilveniei, Andrei Șaguna, monumentul "La Leu" și personajul pe care acesta îl omagiază merită sublinieri nu doar din cauza nemeritatului anonimat care l-a pus în afara Listei Monumentelor Istorice din România, cât mai ales datorită valorii sale memoriale și simbolice - căci ceea ce acum este mai greu de înțeles, la mijlocul secolului al XIX-lea a fost considerat o datorie de onoare.

Dovada este ultima vizită imperială la Sighișoara, petrecută exact la doi ani după moartea generalului Skariatin, când Franz Joseph, conducătorul celui mai mare imperiu continental din Europa, a venit intenționat la Sighișoara pentru a pune personal, în 31 iulie 1852, la ora 8 dimineața, ora fatală a prințului rus, piatra de temelie a monumentului închinat unui aliat reprezentat sub forma de leu, altfel cel mai nobil animal al bestiarului imagistic.

Mai mult, prin sfințirea monumentului făcută un an mai târziu de episcopul Andrei Șaguna, s-a mărturisit indirect și recunoștința românilor față de intervenția rusă venită în sprijinul „bunului împărat”, căruia majorității ardeleni i-au rămas mereu fideli.

Fără pretenție de contribuție originală, articolul nostru este mai degrabă un eseu prin care am încercat să alăturăm puținele piese cunoscute ale acestei secvențe istorice, completând pe marginea ei cu realități actuale care constată probleme și propune soluții.

Prințul

În istoriografia românească informațiile despre Grigori Jakovlevich Skariatin sunt extrem de lacunare. Nu există repere biografice, nu avem nici măcar o imagine, iar puținele date știute au fost strânse de Ela Cosma în lucrarea *Sași, austrieci, slavi*

în Transilvania și Banat. (Biografii de secol XIX și din vremea revoluției pașoptiste)¹. Aici Skariatin este menționat drept prinț, dar în alte lucrări este pomenit ca fiind conte².

În conjunctura creată de victoriile din Transilvania ale revoluționarilor maghiari conduși de Józef Zachariasz Bem, un general cu origini poloneze, comisarul suprem al Rusiei în principatele române, generalul Duhamel, îi scrie cancelarului țarist, contele Karl Robert Nesselrode, că la solicitarea generalului austriac Schuter trei batalioane rusești au ajuns în 2 februarie 1849 la Brașov, unde au fost întâmpinate cu mare bucurie de către populația germană a orașului. În aceeași zi însă, generalul austriac Pfersmann a cerut contramandarea intervenției ruse, fapt care îl face pe generalul Dumahel să creadă că austrieii au renunțat complet la cooperarea cu forța armată rusă. Este contextul în care apare pentru prima dată menționat numele colonelului Skariatin, care îi raportează lui Duhamel că feldmareșalul Anton Puchner i-a solicitat să ordone urgent deplasarea trupelor la Sibiu, unde încearcă să ajungă pe 4 februarie.

În seara zilei de 7 februarie generalul Duhamel primește un nou raport al colonelului Skariatin, de la Sibiu, în care acesta arăta că detașamentul rus a trecut frontiera de la Turnu Roșu în data de 3 februarie, când a și avut o convorbire cu feldmareșalul Puchner, convenind asupra bătăliei de a doua zi. După Eugen von Friedenfels, colonelul de cavalerie (*ritterlicher Oberst*) Skariatin ar fi trecut prin pasul Turnu Roșu în fruntea unui corp de 3.000-4.000 de soldați³, dar George Bariț spune că după victoria de la Ocna Sibiului (4 februarie) "*baronul colonel principe (s.n.) Skariatin*" a intrat în Sibiu în fruntea a 1696 de infanteriști, 120 de cazaci călări și 6 tunuri, "*adică nici un regiment întreg ci numai câți ar fi deajuns ca să ție garnizoana din Sibiu, pentru ca trupele austriece să poată opera toate în contra trupelor lui Bem*", considerând că celelalte cifre vehiculate sunt exagerări⁴.

Skariatin rămâne în fruntea garnizoanei ruse din Sibiu până la 11 martie, când orașul este cucerit de generalul Bem. George Bariț a fost de părere că "*Bătălia de*

1 Ela Cosma, *Sași, austrieci, slavi în Transilvania și Banat. (Biografii de secol XIX și din vremea revoluției pașoptiste)*, Editura Academiei Române, București, 2009, p. 344-346. Trimiterile bibliografice din capitolul dedicat prințului Skariatin se fac la: - Eugen von Friedenfels, *Joseph Bedeus von Scharberg. Beiträge zur Zeitgeschichte Siebenbürgens im 19. Jahrhundert.*, ed. Wilhelm Braumüller, Partea I: 1783-1847, Viena, 1876; Partea a II-a: 1848-1858, Viena 1877, p. 106, 110, 124, 256; George Bariț, *Părți alese din istoria Transilvaniei. Pe două sute de ani în urmă*, vol II, ediția a II-a, Brașov, 1994, p. 147, 430, 458, 469-472, 570; Ela Cosma, *Revoluția de la 1848-1849. Un catalog de documente și regeste (Fondul Institutului de Istorie din Cluj)*, Vol I-II, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2005, vol. I. p. 267, vol II. P. 51, 52, 89, 103, 121, 142, 162, 168, 292.

2 Gheorghe Baltag, *Sighișoara, Schässburg, Segesvár*, Editura Nemirae Napocae, Cluj Napoca, 2004, p. 252. În ceea ce ne privește, având în vedere expertiza Elei Cosma în problematica perioadei pașoptiste, optăm pentru titulatura propusă de domnia sa.

3 *Apud* Ela Cosma, p. 19, 345

4 *Ibidem*

la Sibiu din 11 martie 1849 a fost pierdută de generalul c.c.⁵ Jovits ajutat și de rușii comandați de colonelul Skariatin. După judecata tuturor oamenilor competenți de atunci, *bătălia s-a pierdut numai în urma comandai mizerabile*⁶.

Nevoit să părăsească Sibiul, colonelul Skariatin se retrage la Tălmăciu, fiind rugat de statul major austriac, prin generalul c.c. Kalliany, să mențină zona Băița-Turnu Roșu, dar după pierderea de către austrieci a podului peste Olt de la Brad (15 martie) Skariatin se retrage la Băița, având în ariergardă trupe cezaro-crăiești și un detașament de gardiști sași aflați sub comanda baronului Samuel von Brukental, care moare în aceeași seară încercând să treacă Oltul călare⁷.

Aflăm apoi că la 23 martie generalul de cavalerie baronul Wilhelm von Hammerstein-Ecquord, comandantul suprem al trupelor cezaro-crăiești din Galiția, cu sediul la Lvov, îi transmite primului ministru Schwarzenberg un raport primit de la Iași despre soarta armatei austriece din Transilvania și despre trupele auxiliare ruse. Acesta a fost întocmit pe 20 martie de către șeful agenției consulare austriece de acolo, agentul consular Eisenbach, pe baza unui scrisori expediate în 17 martie din București de agentul consular Casimir von Timoni, care raportează că după ce trupele cezaro-crăiești au părăsit Sibiul, generalul Skariatin a primit de la feldmareșalul Puchner un răspuns cum că *”el nu a comandat nimic și nu știe unde sunt trupele”* ceea ce l-a condus pe Skariatin la concluzia că trupele ruse trebuie să se retragă din Transilvania. Prin urmare, Transilvania a căzut în mâinile lui Bem⁸.

La scurt timp însă colonelul rus va fi înaintat la gradul de general maior. Astfel, în protocolul consiliului austriac de miniștri din 3 aprilie 1849 se consemnează propunerea primului ministru Felix von Schwarzenberg, de a se decora generalii țariști Lüders, Skariatin, Moller și Eengelhardt. Propunerea a fost aprobată de împăratul Franz Joseph, care printr-un bilet de mână din 30 aprilie acordă distincții și ordine celor patru generali.

După ce generalul Bem a cucerit Sibiul și Brașovul, silindu-i pe austrieci să se retragă în Valahia, începe ce-a de-a doua campanie rusă iar generalul Skariatin, sosit în iunie 1849 de la Varșovia, primește de la feldmareșalul rus, prințul Ivan Fyodorovich Paskiewics, ordinul de a intra în Transilvania. O lună de zile mai târziu îl găsim pe câmpul de luptă de la Albești, lângă Sighișoara.

5 c.c. = cezaro-crăiasc, imperial, ce ține armata imperială austriacă n.n.

6 *Ibidem*

7 A nu se confunda cu fostul mare guvernator al Transilvaniei, Samuel von Brukenthal (1721-1803). Baronul înecat în apele Oltului s-a născut în 1818, străbunicul acestuia fiind Michael von Brukental, fratele cunoscutului guvernator.

8 Ela Cosma, *Consulatele, Agențiile consulare și stărostiile Austriei din principatul Moldovei*, în Anuarul Institutului de Istorie ”George Barițiu”, Cluj-Napoca, XLVI, Series Historica, 2007, p. 139-140

Bătălia⁹

Prima unitate de cazaci călări a pătruns în orașul de pe Târnava Mare în 29 iulie, la orele 8 dimineața, luând locul trupelor lui Bem, care cu o zi înainte s-au retras în ordine spre Albești. O mică parte din armata rusă a traversat Sighișoara, deplasându-se și ea către est, spre Albești, în timp ce grosul trupelor au rămas la vest de oraș ”între Huli” și în ”Roră”, unde au fost cantonate două batalioane. Având la comandă pe generalii Alexander Nikolajewitsch von Lüders și Grigori Jakovlevich Skariatin, armata rusă aștepta să facă joncțiunea cu trupele generalului Dick, care pe 1 august trebuiau să sosească cu 5.000 de soldați de la Rupea, urmând ca apoi, împreună, să se pornească spre ținutul secuiesc.

Informat greșit de către un spion, generalul Bem a crezut că trupele de la estul orașului reprezintă întreaga armată rusă, motiv pentru care s-a deplasat toată noaptea de 30/31 iulie cu intenția clară de a-și zdrobi adversarul înainte de apariția generalului Dick. Rușii au fost însă repede avertizați de către un meșter cuțitar care în zorii zilei de 31 iulie a observat întâmplător de pe Dealul Spânzurătorii (”Galgenberg”) manevrele insurgenților maghiari ce trecuseră de Albești și ocupaseră poziții de luptă în câmpia largă care se deschide pe malul stâng al Târnavei Mari.

Așezate față în față la orele dimineții, primii care au deschis foc de artilerie au fost ungurii, provocând la început pagube importante rușilor, printre victime aflându-se și generalul Skariatin, care a fost grav rănit ”*cum s-a zis în urma contuziunii luate de la glonțul de tun, care nu-l lovise ca să-l răpună, ci numai îl frecase în repeziciunea sa*”¹⁰. Generalul Skariatin nu a mai apucat să vadă sfârșitul bătăliei pentru că moare pe drum, în timp ce era transportat la Sighișoara.

Între timp artileria rusă a răspuns cu un foc susținut iar un detașament de cazaci a plecat în recunoaștere spre Nadeș, pentru a cerceta dacă atacul principal nu urma să vină dinspre Tg. Mureș, așa cum era convins generalul Lüders. Abia pe la orele 19, când acesta s-a lămurit că atacul din câmpia Albeștiului nu este o diversiune, a intrat în luptă cavaleria ușoară cazacă, care după o manevră de învăluire a masacrat rapid două batalioane maghiare, încheind bătălia în 30 de minute.

Vâdate de cavalerie, o parte din trupele insurgente au reușit să fugă spre Cristurul Secuiesc, lăsând pe câmpul de luptă peste 2000 de soldați morți, care împreună cu numai 80 de ruși au fost așezați în gropi comune în câmpia Albeștiului¹¹. Au fost luați

9 O bună descriere a luptei de la Albești (pe care o vom folosi și noi) se găsește la G. Baltag, *Op. cit.*, p.250-253

10 George Bariț, *Părți alese din istoria Transilvaniei. Pe două sute de ani în urmă*, vol II, ediția a II-a, Brașov, 1994, p. 570, apud Ela Cosma, *Sași, austrieci...* p.346

11 Până la ora actuală locul acestor gropi comune a rămas necunoscut.

500 de prizonieri unguri, s-au capturat mai multe tunuri și trăsura lui Bem cu un sac de monede de argint și o sabie scumpă de paradă¹².

Trupele rusești, care aveau un total de 12.000-15.000 de militari, din care 3.000 cazaci și 30 de tunuri, nu au utilizat decât 6.000 de militari și 10 tunuri, având ca pierderi pe lângă cei 80 de morți și 100 de răniți.

Printre marii dispăruți ai bătăliei, alături de generalul Skariatin s-au mai aflat Petőfi Sándor, poetul național maghiar, și adjunctul generalului Bem, publicistul german de la Brașov, Anton Kurz.

Cât despre generalul Bem, după ce a scăpat cu mare greutate ajutat de un grup de husari, acesta revine la comandă dar capitulează pe 13 august la Șiria, lângă Arad. Temându-se de represalii (toți comandanții trupelor revoluționare au fost judecați și executați pentru înaltă trădare) Józef Bem a fugit în Imperiul Otoman, unde s-a convertit la islam și a devenit înalt funcționar sub numele de Amurat Pașa¹³.

Nu știm unde a fost îngropat generalul Skariatin la Sighișoara, după cum nu cunoaștem nici unde odihnește el acum în Rusia, deoarece la finele lui noiembrie 1849 doi frați ai prințului sosesc în Transilvania, pentru a duce acasă resturile pământești ale fratelui lor. Cei doi adresaseră înainte o rugămintă scrisă guvernatorului Wohlgemuth, rugându-l să le acorde permisiunea de a complini acest act de pietate¹⁴.

Împăratul

După ce la comemorarea unui an de la moartea generalului Skariatin, pe 31 iulie 1850, comandantul cezaro-crăiesc al regimentului de infanterie de linie nr. 41 Sivkovich, staționat în Sighișoara, organizează o slujbă de pomenire¹⁵, doi ani mai târziu împăratul însuși va pune piatra de temelie a unui monument comemorativ.

Franz Josepf își începe vizita în Transilvania pe 19 iulie 1849, la Cluj. După ce a vizitat mai multe localități din Apuseni, orașele Alba Iulia, Sibiu și Brașov, împăratul ajunge la Sighișoara¹⁶ în seara zilei de 30 iulie, însoțit fiind de arhiducele Albrecht, guvernatorul militar și civil al Transilvaniei, prințul von Schwarzenberg, contele Grünne și de o numeroasă suită. A doua zi dimineața la orele 8, coincidentă sau poate nu, aceeași oră la care a murit și Skariatin, are loc evenimentul imortalizat de publicația *Siebenbürger Bote*, care scrie¹⁷: *"Azi la orele 8 dimineața, la trei ani de la bătălia de la Sighișoara, a (morții n.n.) curajosului general imperial rus Skariatin, s-a pus piatra de temelie a*

12 G. Baltag, *Op. cit.*, 253

13 A murit la vârsta de 55 de ani, pe 10 decembrie 1850, fiind înmormântat la Aleppo, azi Halab, Siria.

14 Ela Cosma, *Op. cit.*, 346

15 *Ibidem*

16 Pentru vizita lui Franz Josef la Sighișoara am folosit informațiile publicate de: Nicolae Teșculă, *Vizite imperiale la Sighișoara*, în Alt-Schaessburg, 4, Editura Qual Media, Cluj-Napoca, 2011, p. 52-59

17 *Sibenbürger Bote*, Hermannstadt, am 6. August 1852, p.613, apud N. Teșculă, p. 57

unui monument dedicat acestuia. La un sfert de oră de Sighișoara, în dreapta drumului ce merge spre Odorhei, pe o înălțime la liziera pădurii, este locul unde a închis ochii eroul. Aici, în acest loc tragic, va fi ridicat în scurt timp un frumos monument, la care azi Majestatea sa apostolică a pus temelie. (...) Alteța sa, domnul guvernator i-a înmănat Majestății sale documente pe care Înălțimea sa le-a pus într-o cutie de cupru (...)” pe care a așezat-o în pământ cu ajutorul unei mistrii și a unui ciocan aurit. „În momentul în care Majestatea sa bătea cu ciocanul, răsună muzica tobelor și a trompetelor, fanfara militară cântă imnul, infanteria adunată a dat drumul la șarjă, tunurile bubuiau și toate clopotele răsunau în oraș. Apoi domnul inspector de geniu preluă de la Majestatea sa ciocanul împreună cu mistria, pe care le-a dat primarului (Michael Weinrich)¹⁸ cu sarcina de a proteja și de a se preocupa de conservarea acestui monument. Apoi Majestatea sa apostolică a asistat la punerea pietrei de temelie din partea Înălțimii sale arhiducele, a alteței sale guvernatorului, prințul von Schwarzenberg, a domnului primar, a oficialităților militare și civile. Întreaga festivitate a fost închisă de scurta defilare a trupelor. Apoi Majestatea sa vizită locul bătăliei. (...) Plecarea Majestății sale apostolice spre Tg. Mureș a avut loc la orele 9 ½ dimineața”¹⁹.

A fost ultima vizită a unui împărat în Transilvania iar durata ei foarte scurtă la Sighișoara, din seara zilei de 30 iulie până la orele 9.30 din dimineața următoare, dovedește clar că unicul scop al vizitei imperiale de aici a fost întemeierea monumentului, ceea ce denotă și recunoștința deosebită a lui Franz Joseph față de generalul Skariatin și armata rusă.

Monumentul

Finanțat, bănuim, de la Viena, monumentul a fost terminat până în toamna anului 1853, fiind opera artistului austriac I. Meixner²⁰, care a așezat peste un sarcofag de piatră un leu dormind, sculptat din același material. Elevația monumentului este decorată cu basoreliefuri neogotice, în interiorul cărora sunt 9 câmpuri (câte 3 pe latura lungă. unul pe cea scurtă din față și două pe echivalentul ei din spate) în care se aflau plăci de bronz cu steme heraldice policrome și inscripții în limba germană și rusă. Pe placa centrală a fațadei de est se afla următorul text: „*Dankbarer Anerkennung des gemeinschaften Kampfes und Sieges der allirten Heere und des freundschaften Binde der ehrbaren Kaiser von Österreich und Russland Franz Joseph der I und Nicolaus der I, der k.k. siebenbürgische Armeekorps*”²¹ („Recunoștință corpului de armată C(hesaro) C(crăiesc) ardelean, luptelor și victoriilor armatelor aliate și legăturii prietenești dintre onorabilii împărați ai Austriei și Rusiei, Franz Joseph I și Nicolae I”). Același text se găsea și în limba rusă pe placa centrală a fațadei de vest.

18 Precizare N. Teșculă

19 *Sibenbürger Bote*, Hermannstadt, am 6. August 1852, p.613, apud N. Teșculă, p. 57

20 Nu am reușit să aflăm nici un fel de date despre viața sau opera lui I. Meixter

21 Arhiva Muzeului de Istorie Sighișoara

Monumentul Skariatina a fost dezvelit la 27 septembrie 1853 și sfințit de episcopul ortodox Andrei Șaguna.

Contemporanii

După ce la sfârșitul secolului al XIX-lea sau la începutul celui următor a fost așezată o copertina în două ape, sprijinită pe patru stâlpi din lemn, monumentul a rămas solitar dar îngrijit, ca un punct de curiozitate pentru noile generații de sighișoreni, care în timp au început să-i uite semnificația, introducându-l în memoria colectivă cu denumirea simplă de "La leu".

Prima agresiune importantă asupra monumentului s-a produs imediat după 1990, când acesta a fost vandalizat de țigani, care au distrus și au furat plăcile din bronz pentru a le valorifica la fier vechi. Fragmente din acestea au fost totuși recuperate de către primărie, dar au dispărut și ele între timp.

Ulterior, în anul 2003, zona a fost lotizată pentru construcția de locuințe, dar în planul de lotizare și în raportul de specialitate privind aprobarea planului de lotizare "*prelungirea str. Dumbravei*"²², este menționat că în jurul monumentului lui Skariatina "*s-a prevăzut o mică zonă verde, cu bănci și alei pietonale*". Cu toate acestea proprietarul lotului care se învecinează cu monumentul la vest "*nu a respectat amplasamentul imobilului în cadrul lotului de teren atribuit (lotul nr. 5). Din această cauză construcția ce urmează a fi realizată este prea apropiată de monumentul generalului Skariatina, amplasat în vecinătate*", motiv pentru care o comisie de control "*a dispus mutarea amplasamentului construcției începute (...) conform planului de situație anexă la autorizația de construire*"²³.

Pe de altă parte, rămas izolat, monumentul a trecut neobservat la alcătuirea Listei Monumentelor Istorice din România (2004), fiind exceptat și de la actualizarea acesteia în 2010²⁴.

În această conjunctură, pentru salvarea și punerea în valoare a monumentului Skariatina, Primăria Municipiului Sighișoara s-a adresat în anul 2011 exceleței sale Alexander Churilin, ambasadorul de atunci al Federației Ruse la București, solicitându-i părerea privind mutarea, restaurarea și clasarea monumentului Skariatina. După ce o vreme nu a fost primit nici un răspuns oficial, în luna octombrie 2012, la Sighișoara a avut loc o întâlnire cu Andrey Lanchikov, șeful secției consulare, și Korshunov Dmitry, secretar II, reprezentanți ai Ambasadei Federației Ruse la București. Acestora le-au fost prezentat istoricul monumentului și conjunctura care a generat situația actuală, precum și soluția gândită de Municipiul Sighișoara, care presupune mutarea monumentului în zona protejată a Cimitirului eroilor sovietici (pe fostul amplasament al bustului reprezentând

22 Hotărârea Consiliului Local Nr. 150 din 22 decembrie 2003

23 Referatul nr. 19.985 din 16.10. 2008. La ora actuală construcția nu a fost terminată și recepționată.

24 MONITORUL OFICIAL AL ROMÂNIEI, PARTEA I, Nr. 670 bis/1.X.2010

pe Ilarie Chendi) din cartierul Andrei Șaguna și ridicarea pe locul fostului amplasament a unei stele comemorative. În final, după consultări cu primarul Ioan Dorin Dăneșan și viceprimarul Dan Bâdea, s-a conturat o strategie de abordare în următorii pași:

- Trimiterea de către Primăria Municipiului Sighișoara către Excelența sa Oleg S. Malginov, ambasadorul Federației Ruse la București, a unei adrese oficiale de înaintare, care să prezinte situația actuală și soluția propusă, precum și a unei documentații istorice care să cuprindă toate informațiile avute în legătură cu acest monument²⁵. În paralel partea rusă va începe și ea documentarea privind persoana prințului general Skariatin.
- Obținerea acordului din partea Federației Ruse și realizarea unui parteneriat bilateral în acest scop.
- Întocmirea documentației și obținerea avizelor de către partea română, identificarea unor surse sau programe de finanțare de către partea rusă
- Desfacerea monumentului și înlocuirea lui cu o stelă comemorativă.
- Restaurarea monumentului de către specialiști atestați
- Reamplasarea monumentului în zona protejată a Cimitirului eroilor sovietici din parcul Catedralei Ortodoxe Sfânta Treime, aflat în cartierul Andrei Șaguna
- Clasarea monumentului și a stelei comemorative ca monumente de for public.

Realizarea acestor pași ar însemna nu doar scoaterea din anonimat a monumentului Skariatin ci și îndeplinirea mai departe a sarcinii lăsate moștenire Sighișoarei la 1852 - prin primarul Michael Weinrich din partea împăratului Franz Joseph.

Monumentul Skariatin după dezvelire-fașa lui din Est

25 Până la data apariției acestui articol adresa oficială de înaintare trebuie să fi fost deja expediată Ambasadei Federației Ruse la București

Monumentul Skariatin la sfârșitul sec. alXIX-lea-fața lui din Vest

Monumentul Skariatin la începutul sec.XX-vedere de la Vest

Monumentul Skariatina la începutul sec.XX-vedere de la Vest

Monumentul Skariatina în situația actuală-vedere frontală către Sud

Monumentul Skariatin în situația actuală-vedere către Sud-Vest

Monumentul Skariatin în situația actuală-vedere către Nord-Est (pe lunca de la poalele monumentului, către care se odihnește leul, a fost câmpul bătăliei)

DER PRINZ, DER KAISER UND DER LÖWE DIE GESCHICHTE DES SKARIATIN - DENKMALES IN SCHÄSSBURG

Über den russischen Prinzen Grigori Jakovlevich Skariatin und das ihm zu Ehren auf einer Anhöhe unweit von Schäßburg errichtete Denkmal, ist nur wenig bekannt und diese Berichte sind nur vereinzelt in verschiedenen Arbeiten angeführt.

Daher wird in diesem Beitrag versucht, alle bekannten Informationen über die militärische Tätigkeit des Prinzen General Skariatin während der beiden Zaristischen Feldzüge von 1849 in Siebenbürgen (biografische Daten sind unbekannt); den Verlauf der Schlacht auf dem Weißkircher Feld und den Tod des Generales; den Besuch des Kaisers Franz Josef in Schäßburg (31. Juli 1852) um den Grundstein des Monumentes zu setzen; dessen Beschreibung und der Weihung durch den orthodoxen Bischof Andrei Șaguna 1853; seinen gegenwärtigen Zustand und die Vorschläge für die Restaurierung und das hervorheben des Denkmals welches in dem kollektiven Denken als „Zum Löwen“ bekannt ist, zusammenbringen.

Cuvinte cheie: Monument, general, Skariatin, Albești, leu.

Schlüsselworte: Denkmal, General, Skariatin, Weißkirch, Löwe.

TRADIȚIE ȘI CONTINUITATE LA ROMANII DIN SIGHIȘOARA. OBICEIUL STRĂJERILOR (ȘPALERII) ÎN CARTIERUL CORNEȘTI

Adriana Antihi

Sub aspect etnografic, prin tradiție înțelegem toate elementele de cultură populară care se transmit din generație în generație și sunt statornicite prin obiceiuri și uzanțe.

Tradiția este indispensabilă în societate. Ea îndeplinește rolul de forță binefăcătoare, cu condiția de a nu fi frână în calea inovației, a produsului social-cultural și științific¹.

Interesul oamenilor s-a îndreptat tot mai insistent, mai ales în anii din urmă, spre obiceiurile folclorice. Obiceiurile sunt fără indoială pentru cei ce privesc din afară pitorești, spectaculoase, dar dincolo de aceasta ele descifrează înțelesuri profunde asupra relațiilor interumane². Aceasta pentru că în viața noastră tradițională a existat o rânduială fără de care societatea din această parte a Transilvaniei, în cazul nostru Sighișoara, nu ar fi rezistat până acum. Din acest punct de vedere obiceiurile exprimă viața socială a comunității umane, diversele aspecte ale rânduiei ei. Obiceiurile în totalitatea lor, cele pe care folcloriștii le-au numit „calendaristice”, sau „de peste an”, formează un sistem corelat cu viața omului, cu viața comunităților mai mici sau mai mari, locale sau regionale³.

Prezentare cartierului Cornești-Sighișoara. Repere geografico-istorice

Orașul Sighișoara (atestat 1298), se întinde pe un teren accidentat, având forma unei mari căldări, înclinate spre nord și înconjurată din toate părțile de dealuri împădurite care ating 500-600 metri.

Privind orașul din diferite părți se deschid trei aspecte caracteristice- cel din sud-est, cel din nord-est și cel din nord-vest- aspect ce dorim să-l prezentăm în materialul de față.

Rețeaua stradală și textura parcelară a cartierului de la vest de cetate sunt neunitare. În general se păstrează o textură mai veche, neregulată, peste care s-a suprapus cea modernă cu limite perfect rectilinii. Este vorba de drumul spre Târgu-Mureș ce înglobează satul românesc Cornești azi cartier al Sighișoarei.

În mijlocul acestuia există o stradă dispusă regulat, flancată de curți mici, deci relativ nouă, iar în jurul șirurilor respective există o serie de proprietăți poate mai vechi dispuse neregulat. Din descrierile mai vechi putem deduce, că în evul mediu acest cartier era mult mai mare⁴.

1 Vulcănescu, Romulus, *Etnografia știința culturii populare*, Ed. Științifică, București, 1966. p. 92

2 Pop Mihai, *Obiceiuri tradiționale românești*, Ed. Univers, București, 1999, p. 9.

3 *Ibidem*, p.9

4 ***, *Atlas istoric al orașelor din România*, Sighișoara, Ed. Enciclopedică, București, 2000, pl. V.

În „**Monografia Bisericii Ortodoxe Românești din Sighișoara**” din 1956, preotul Aurel Stoicoviciu, face o descriere a cartierului din Cornești „era un loc mărginaș, afară de măieriştile sașilor spre apus de cetate, loc pustiu, păduri de corn. Între Cornești și măieriştile sașilor (între Biserica din Cornești și Spitalul Municipal de azi) curgea un pârâu numit Pârâu de Piatră ce venea din deal și se vărsa în Târnava Mare⁵”

Primăvara, când sezonul era ploios, acest loc se transformă într-un veritabil lac; în mod sigur numele de Cornești provine de la pădurile de corn. La 1862 valea Șaeșului ce trecea prin centru actual al orașului de jos Sighișoara este scoasă din oraș în zona Cornești și cu această ocazie se captează și acest pârâu.

În perioada 1795-1919, după cum precizează profesorul Tului Racotă, românii din Sighișoara locuiau în cătune ce aparțin astăzi de orașul Sighișoara: Angofa, Aurel Vlaicu, Dealul Viilor, Venchi, Roră, având ca așezare principală cartierul Cornești = Maierii (Foto 1). Până la desființarea iobăgiei românii de aici purtau numele de *maieri*, adică: oamenii ce lucrau măieriştile, plugari, păstori, stupinari ai domnilor de la oraș⁶.

De asemenea și protopopul Zaharie Boiu menționează în însemnările sale existența a 50-60 de familii de români în Sighișoara de pe la mijlocul veacului al XVIII; aceștia și-au făcut biserică într-o șură veche și părăsită de maierii Sighișoarei.

Preotul Ștefan Bălaș (?-1817) originar din Săcelele Brașovului este hirotonisit ca preot ortodox în anul 1775 pentru românii din cătunele orașului, deci și din cartierul Cornești. Acest vrednic preot organizează Parohia Ortodoxă Română construind în anul 1780 o clădire cu trei încăperi cu dublă folosință (biserică și casă parohială). El este ctitorul și întemeietorul parohiei și primul protopop ortodox al Sighișoarei.

În secolul al XVIII-lea, mișcarea de emancipare românească desfășurată pe cele două planuri - politic și social - își dovedește importanța și ponderea în Principatul Transilvaniei. Edictul de Toleranță Iosefin (8 noiembrie 1781) permitea pe Pământul Crăiesc reorganizarea pe baze unitare a administrației țării fără a ține seama de „națiunile privilegiate”, asigura pentru români o serie de drepturi refuzate până atunci: accesul la funcțiile publice, liberul exercițiu al religiei ortodoxe, dreptul de intrare în orașe și practicare a meșteșugurilor, posibilitatea dobândirii proprietății imobiliare⁷. Același document permitea oricărei comunități cu peste 100 de familii să-și ridice biserică și școală⁸.

5 Stoicoviciu, Aurel, *Monografia Bisericii Ortodoxe Românești din Sighișoara*, 1956, manuscris la Muzeul de Istorie Sighișoara, p. 9

6 Racotă Tului – „Aspecte ale prenumelor românilor sighișoreni în perioada 1795-1918”, în *Studii de onomastică*, vol III, îngrijit de I. Pătruț, E. Pavel, I. Roșianu, G. Vasiliu, A. Pop, Cluj-Napoca 1982, p. 301-302.

7 Ladislau Gyémant- Mișcarea națională a românilor din Transilvania între anii 1790-1848, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1976, p. 47

8 Adonis Mihai, Considerații privind începuturile învățământului românesc la Sighișoara, în

Sub autoritatea harnicului preot Ștefan Bălaș se începe construirea bisericii din Cornești cu hramul Intrarea Maicii Domnului în Biserică. (Foto 2). Acest demers s-a făcut în mai multe etape; în 1788 s-a terminat corpul bisericii, în aprilie 1789 s-a construit pristolul, în 1797 s-a terminat turnul bisericii. În anul 1808 s-a cioplit inscripția în limba slavonă de la intrarea în biserică, care glăsuiește astfel; **„Întărire a celor ce nădăjduiesc în Tine, întărește Doamne Biserica Ta, care ai câștigat cu scump sângele Tău ”.** (Foto 3).

Iconostasul bisericii a fost construit și pictat în 1818 de pictorul Ioan Pop, zugrav din Brașov. Azi acest iconostas a fost înlocuit cu un altul realizat de pictorul Huțanu Dumitru în anul 1998, cu prilejul sărbătoririi a 200 de ani de existență a bisericii. Din vechiul iconostas, sub grija Parintelui Protopop Ovidiu Dan, s-au restaurat la Tg-Mureș, ușile împărătești și icoana Maicii Domnului Împărățiță. Din păcate ctitorul acestei biserici, preotul Ștefan Bălaș, nu a ajuns să vadă sfințirea ei, săvârșită la 28 mai 1822 de către Episcopul Vasile Moga, deoarece a murit în 1817 fiind înmormântat în partea dreaptă, lângă altar.

Biserica este situată la intrarea în oraș dinspre Târgu- Mureș, în cartierul Cornești și atât ea, cât și Biserica Ortodoxă din Daneș sunt considerate primele lăcașuri creștine românești din piatră în zona Târnavei Mari.

Am zăbovit mai mult cu descrierea acestui important lăcaș religios românesc, astăzi monument istoric, pentru că acesta a avut un rol deosebit în viața spirituală a comunității românești din cartierul sighișorean.

Tradiția „șpalerilor” din Cornești

Chiar referitor la tema acestui articol trebuie menționat meritul bisericii și al preoților, care preluând acest obicei strămoșesc- al străjerilor- l-au perpetuat. Desigur că participarea tinerilor la străjuirea mormântului lui Hristos în Sfânta Sărbătoare a Paștelui, atât a celor din cartierul Cornești cât și din alte cartiere sighișorene (Aurel Vlaicu, Angofa, Ana Ipătescu, Venchi, Rora) era o mândrie și o bucurie deosebită. Comemorarea unui eveniment desfășurat cu mult timp în urmă sub formă rituală caracterizează marile religii ale lumii, apărând în marile momente festive.

Creștinismul începe odată cu seria de evenimente care au ca punct central crucificarea⁹. Sărbătorile religioase sunt direct legate de principalele evenimente din viața lui Iisus Hristos- nașterea, pătimirea și moartea. Obiceiul străjerilor, șpalerilor (de la termenul militar german *spaler-stehen*= a sta de o parte și de alta a drumului) este legat de festivitățile pascale.

Cumidava, tom XXVII, Brașov, 2004, p. 171

9 Stănculescu, Irina- „Rolul miturilor și al ritualurilor” în *Revista de etnografie și folclor*, în tomul 44, nr. 2-3, București, 1999

Acest eveniment este reiterat în fiecare an începând cu Vinerea Mare, după cum aflăm din relatările preotului Aurel Stoicoviciu: „Icoana Însmormântării era păzită de 11 sau 13 străjeri îmbrăcați cu zeche românească cu clinuri, cu căciulă împodobită cu brad, sulită și cu o diagonală din tricolor. Chiar în timpul ungerilor, straja Icoanei Însmormântării se făcea toată noaptea până sâmbăta dimineața la ora 4 când se făcea însmormântarea. Pe urmă tot în acest costum luau parte la Sfânta Liturghie”¹⁰.

Corpul de gardă al străjerilor în număr de 13 este format dintr-un comandant, numit vătaf sau căprar, 10 sulitași și 2 stegari. În rândul străjerilor erau aleși cei mai frumoși feciori de 17-18 ani, înainte de a intra în armată, cinstiți și de neam. Nu se admiteau cei băutori sau feciorii care nu făceau cinste societății. Deci, erau aleși numai acei tineri ce aveau un comportament moral și social deosebit. Din păcate astăzi nu se mai respectă aceste rigori cu atâta strictețe.

Acești străjeri au fost și sunt îmbrăcați cu zeche lungă, cioareci și cizme, pe cap au căciulă neagră de oaie țurcană cu crenguță de brad- simbolul crucii, pe piept au vrâstă în trei culori. Această vrâstă era dăruită de fete feciorilor. Din informațiile culese am aflat că existau croitorese specializate care confecționau aceste vrâste la comandă. În afară de această vrâstă pe piept se poartă astăzi de către toți străjerii o panglică lată de culoare roșie; ca însemn al funcției sale ceremoniale, căprarul poartă două asemenea panglici. De remarcat este și faptul că la însmormântare, în Vinerea Mare, străjerii purtau la gât o eșarfă neagră, iar duminica la slujba de Înviere aceasta era de culoare maro.

Începând cu Duminica Floriilor străjerii se adună la casa vătafului și fac repetiții pentru sărbătorile pascale. În Vinerea Mare, când se scoate Epitaful, și se așează pe un catafalc, își intră în rol garda pretoriană a romanilor, *străjerii*, care au misiunea de a păzi mormântul. Credincioșii se perindă și se închină în fața Epitafului. Deoarece acest eveniment se petrece în biserică și pentru că ei sunt garda militară nu au comenzi verbale. Schimbul gărzii se face prin mimică, gestică și bătăi ritmice din călcâie ale vătafului. Aceste bătăi ritmice anunță schimbarea gărzii din jurul mormântului, din sfert în sfert de oră. Căprarul inspectează pe cei ce stau de strajă și, după caz, le șterge sudoarea, ei neavând voie să facă nici o mișcare.

Tot în Vinerea Mare, la biserica din Cornești prohodul este cântat de toți credincioșii care participă la slujbă. Apoi preotul tămâiază pânza cu punerea în mormânt, după care aceasta este scoasă afară și întregul grup înconjoară biserica. Procesiunea are o măreție aparte prin participarea unui număr mare de credincioși; praporii sunt purtați în frunte, fiind urmați de două steaguri tricolore purtate de doi străjeri, iar epitaful este flancat de străjerii sulitași. Biserica este înconjurată o singură dată în seara din Vinerea Mare. Limba clopotului mare din turnul bisericii este legată și nu se dezleagă decât în noaptea Învierii.

10 Stoicoviciu, Aurel, *op.cit.*, p. 12

Tradiția spune că dacă din întâmplare s-ar uita acest lucru, acel clopot se va fisura la prima bătaie nemaivorbind de păcatul ce cade asupra celui ce face un astfel de sacrilegiu.

La bisericile din Sighișoara slujba Învierii începe la ora 12 din noaptea de sâmbăta spre duminică. Străjerii participă la aceasta fiind postați de o parte și de alta a pronaosului. Același ritual bine regizat cu întoarceri (ronduri) și schimburi de gardă continuă în diferite momente ale slujbei. Se cântă Priceasna și Troparul Învierii. După slujbă străjerii se adună la casa epitropului, unde sunt invitați la masă, iar seara, în locul stabilit dinainte, participă la un bal.

Mărturie a participării acestor tineri ca străjeri ne stau fotografiile din diferite perioade pe care le-a găsit la bătrânii din Cornești. (Foto 4, 5, 6, 7, 8, 9). Aceștia ne-au descris obiceiul *străjerilor* cu emoție dar și cu mândrie. Pe străjeri îi găsim și în satele și comunele din jurul Sighișoarei, cum ar fi: Daneș, Boiu, Țopa, Mihai Viteazul, și altele. Am convingerea că în mai toate satele din zona Târnavelor a existat acest obicei. Cu timpul, după exodul populației de la sat la oraș, în majoritatea satelor acest obicei s-a pierdut mai ales datorită plecării tinerilor din sat.

De la preotul Vasile Muntean din satul Archita am aflat despre un alt obicei legat de sărbătorile pascale. Și acest obicei dezvoltă o secvență din viața Mântuitorului: în Joia Mare, după ce la biserică se termină slujba de seară (Deniile), 12 feciori îmbrăcați în costum românesc și cu zeche se adună la familia care în acel an dă pâinea și vinul pentru Paști. Aici are loc o cină de post rememorând Cina cea de Taină.

Remarcăm că Biserica este prezentă în rosturile ei sfinte, păstrătoare a adevărului de credință ce deschide și mijlocește calea spre mântuire. Dar pe lângă aceste funcții, cum spune profesorul Ioan Covrig Nonea în „Monografia județului Târnava Mare”: „*Biserica pentru săteanul târnăvean își asumă și altele, de caracter lumesec, cu efecte lucrătoare în istorie și în viața omenească cotidiană*”.

Prin păstrarea și transmiterea din generație în generație obiceiului străjerilor, Biserica a fost și rămâne un factor de coeziune și afirmare națională.

Mulțumesc pe această cale pentru informațiile valoroase și fotografii, domnului Nicolae Suci din Cornești (născut 1919- decedat în 2011), fost străjer, și cel care a coordonat mult timp activitatea tinerilor până în anul 2008, pentru păstrarea acestui frumos obicei. (Foto 10).

Foto1

Foto2

Foto3

Foto4-1938

Foto5-1939

Foto6-1947

Foto7-1981

Foto8-1985

Foto9-1996

Foto10-Nicolae Suciu

**SITTE UND KONTINUITÄT BEI DEN RUMÄNEN AUS SIGHIȘOARA. GEBRAUCH DER
WÄCHTER IN DEM BEZIRK CORNEȘTI AUS SIGHIȘOARA**
Zusammenfassung

Die Rumänische Orthodoxe Kirche aus dem rumänischen schässburger Viertel Cornești stammt aus dem Jahre 1798, bekannt als die rumänische orthodoxe Kirche, gebaut aus Stein, im Kokeltal (Podișul Târnavelor).

In der rumänischen schässburger Gesellschaft, gibt es einen besonderen Brauch, der immerwährend weitergeführt wurde, und zwar der „Străjeri“, Brauch der mit den Ostern in Verbindung steht. Die „Străjeri“- 13 Personen, mit einem Anführer der „Caprar“ oder „Vataf“ genannt wurde, eine Art Hauptmann- wachen über dem „Epitaf“ (eine Leinwand die das Begräbnis des Jesus Christus darstellt), angefangen mit dem Karfreitag bis zu dem Gottesdienst am Ostersonntag. Dieser Bruach erinnert an der römischen Garde die das Grab des Erlösers bewacht hat. In der Bewahrung dieses Brauches hat die Rumänisch Orthodoxe Kirche eine wesentliche Rolle gespielt.

Die „Strajeri” –Bewacher- sind die schönsten, tauglichsten männliche unverheirateten Jungendlichen, 17-18 Jahre alt, gewählt aus der schässburger rumänischen Gesellschaft.

Nicht nur in der schässburger rumänischen Gesellschaft ist dieser Brauch daheim sondern auch in der schässburger Umbegebung- Dörfer wie Danes, Boiu, Topa, Mihai Viteazul und andere- findet man diesen Brauch unverändert oder mit geringen Abweichungen, je nach Ortschaft wieder. Dieser trägt zu einer wesentlichen Bedeutung der rumänischen Gemeinden in der Nähe Schässburgs, in der gesamten Entwicklung und Kontinuität der rumänischen Gesellschaft im Kokeltal (Podișul Târnavelor) bei.

Cuvinte cheie: Biserica din Cornești, străjer, obicei, spaler, Sighișoara

MISCELLANEA

NICOLAE D. COCEA – FIGURĂ PROEMINENTĂ A ZIARISTICII ȘI CULTURII ROMÂNEȘTI

Lucia Țarălungă

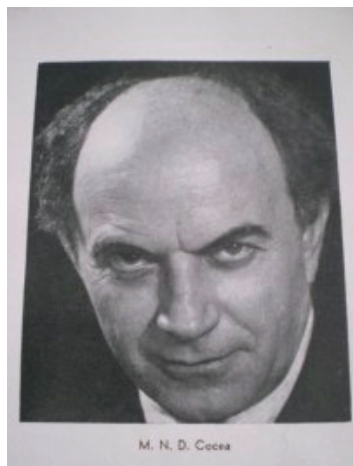

Fig.1 – Nicolae D. Cocea

Nicolae D. Cocea s-a născut la 29 noiembrie 1880, ca fiu al locotenentului Dimitrie Cocea și al Cleopatrei Nicorescu descendente a unei familii de moșieri, cunoscuți politicieni guvernamentali. Lui îi urmează trei surori: Maricica, Florica și Alice.

După absolvirea școlii primare din Bârlad părăsește orașul împreună cu familia, deoarece tatăl în calitate de ofițer era obligat să schimbe des garnizoana. Din această cauză, urmează liceul în localități diferite: „*Am crescut și evoluat, încă din copilărie, în cele mai variate medii cu puțință. Tatăl meu fiind militar în corpul vânătorilor de munte, era obligat să-și schimbe anual garnizoana, astfel că, peregrinând din oraș în oraș, mi-*

am făcut cele șapte clase secundare în opt licee deosebite. Nu m-am putut lega, prin urmare, nici de oameni, prin camaraderiile acelea care izvorăsc din obișnuință și din contacte prelungite.”¹

Fiind lipsit de statornicia unor prietenii în anii copilăriei, se îndreaptă de timpuriu spre lumea cărților sub directa îndrumare a mamei lui, o femeie de o rară finețe și o adâncă sensibilitate. „*Mama era o intelectuală cu o cultură vastă și cea mai mare parte din timp și-o petrecea printre cărți*”- se confesează scriitorul, adăugând „*Am crescut și evoluat încă din copilărie, în cele mai variate medii cu puțință. Tatăl meu fiind militar în corpul vânătorilor de munte, era obligat să-și schimbe anual garnizoana, astfel ca peregrinând din oraș în oraș, mi-am făcut cele șapte clase secundare în opt licee deosebite. Nu m-am putut lega, prin urmare, nici de oameni prin camaraderiile acelea care izvorăsc din obișnuința și din contacte prelungite*”².

Învață de mic limba franceză descoperind astfel de timpuriu operele marilor clasici ai literaturii universale. Când familia se mută în București, este înscris la Liceul „Sf. Sava” din București, unde a avut colegi de liceu, cu care va lega prietenii. Amintim

1 *Pagini din viața mea*, în „Contemporanul” nr.122, 4 februarie 1949, *apud.* Doina Babeu „Tabel cronologic” în N.D.Cocea *Vinul de viață lungă, Nuvele și schițe*, Timișoara, Ed.Facla, 1989, p.5

2 Virgiliu Ene, Prefață la vol. N.D.Cocea *Scrieri, vol.I*, București, Ed.ptr.Literatură, 1969, p.VIII

aici pe Tudor Arghezi, Vasile Demetrius și Gala Galaction (Grigore Pișculescu). Cei patru prieteni, merg și îl ascultă pe C.Gherea la clubul lui Sotir, dar poposesc și în salonul lui Al. Macedonski „*primitor pentru toți candidații la gloria literară...*”³

Discuții literare interminabile au loc în locuința lui Gala Galaction de lângă Biserica Sfinții Voievozi, la care luau parte pe lângă cei patru prieteni și alte tinere talente ale vremii. Tânăr, inteligent și talentat „... *neastâmpăratul, îndrăznețul, ingeniosul, viitorul gazetar politic, luptătorul atâtor cauze generoase, polemistul și romancierul N.D.Cocea*”⁴, își formează din această perioadă primele convingeri în posibilitățile sale creatoare.

În anul 1899 este trimis la Paris unde studiază Dreptul, susținut material de unchiul său Necuai Nicorescu, care vroia să își vadă nepotul urmându-i în meserie. Totuși, spre marea dezamăgire a familiei, licența în Drept nu și-o ia la Paris, ci o susține în București cu lucrarea „*Asupra fundamentului pedepsei*”. Este numit judecător de pace la Panciu, apoi la Fierbinți, plasa Moiștea jud. Ilfov, iar în 1906 să fie mutat la ocolul Brăila în funcția de ajutor de ocol. Din cauza unor articole din ziarul „*Adevărul*” („*Justiție și Dreptate*, 16 mai 1906, ș.a.) „*cam ireverențioase la adresa ministrului de justiție*”, cum se exprimă malițios autorul, este destituit din magistratură.

Ca urmare a convingerilor sale politice de stânga, se înregistrează în partidul socialist încă din 1906, participând la congresele socialiste din Europa. Este ales membru al Comitetului Uniunii Socialiste și candidează din partea Partidului Democrat Social din România la alegerile din 1911. În acea perioadă, N.D.Cocea se află, în imediata vecinătate a lui I. C. Frimu, secretarul partidului „*amănunt ce denotă nu doar un activ rol ideologic și organizatoric, ci și totala sa adeziune la conceptul de artă cu tendința vehiculat deja de socialiști și merit să slujească, în viziunea lui Cocea, <marelui ideal de emancipare și de cultură al socialismului>, când din <negarea tradiției> s-a făcut, după o teză leninistă, <premiza saltului calitativ în cultură>. N.D. Cocea, care se autodeclarase <bolșevic> în plin Parlament al României, era legat de Arghezi printr-o „amiciție legendară”*”, își amintește un prieten comun, G. Galaction.⁵

Cocea îmbină munca politică cu preocupări literare și culturale mai largi. Scrie articole cu caracter literar artistic în revista „Pagini libere”, dar mai ales în „Viața Românească”. În anul 1910 apar primele reviste conduse de N.D.Cocea: „*Viața socială*” și „*Facla*”, unde strânge în jurul său o pleiadă de colaboratori eminenți ca : Tudor Arghezi, Gala Galaction, George Topârceanu, Dimitrie Anghel, Vasile Demetrius, Iser.

3 Tudor Vianu, *Studii de literatură română*, Ed. Didactică și pedagogică, București, 1965, p.472

4 *Ibidem*.

5 Gala Galaction, *Oameni și gânduri din veacul meu*, București, E.S.P.L.A., 1955, p. 17 și 156.

Primul număr al „*Vieții sociale*”, revistă care se bucură de colaborarea lui C.Dobrogeanu-Gherea, propagă ideile socialismului, „*se deschide cu o poezie a lui Tudor Arghezi, reprodusă dintr-un manuscris încredințat lui Cocea,... Inteligentul N.D.Cocea recunoscuse aici ceea ce îi trebuia, un manifest capabil să zguduie din amorfirea ei sensibilitatea burgheză a vremii. Faptul că numele unui poet aproape necunoscut putuse apărea în josul primelor pagini ale unei reviste, în care urma să se perinde nume de seamă din țară și din străinătate, face onoare pătrunderii și curajului lui Cocea.*”⁶

Astfel, N.D.Cocea, îl lansează, în anul 1910, ca poet și scriitor pe vechiul său prieten Tudor Arghezi. Acesta, pe atunci era un „*poet pentru câțiva prieteni*“, cum îl numea Barbu Fundoianu, și nu debutase încă cu poezie în volum.Prin intermediul lui Cocea va publica *Rugă de seară*. La acea dată Arghezi era conceput ca un poet „*pe care nimeni în țară, nici un critic, nici un director de ziare sau de revistă nu voia să-l cunoască și să-l recunoască*“.⁷

Pentru a fi corectă, afirmația: „... ziaristului de stânga se cere însă nuanțată: o anume parte a presei literare, cea de dreapta, nu voia să-l cunoască și să-l recunoască. În schimb, până la debutul său în volum, din 1927, chiar și după aceea, presa de stânga, nu numai că l-a recunoscut ca mare poet pe Arghezi, dar a și încercat din răspuțeri să-i clameze un cult sprijinit pe exagerarea apologetică: Eminescu = Arghezi. O comparație ce nu ținea însă deloc seama de individualități poetice și împotriva căreia, Arghezi, spre cinstea lui, se va ridica polemizând violent. Se știe astăzi mai puțin faptul că cel care a lansat pentru întâia oară comparația Eminescu-Arghezi, încă de la sfârșitul anului 1912, a fost un militant socialist sadea: Nicolae Dimitrie Cocea”⁸ cum a arătat în exegeza sa, Emil Manu.

Totuși, principalul organ publicistic al lui Cocea este revista *Facla* care are un rol important în mișcările sociale ale vremii. „*Nu se poate cunoaște dezvoltarea vieții politice în epoca de după războaie, fără studierea atentă a Faclei și, în primul rând, a contribuției directorului ei. N.D. Cocea este un intelectual care dispune de o întinsă cultură, cu o gândire politică sistematică, alimentată din izvoarele clasice ale socialismului, un scriitor incisiv, un stilist capabil să găsească mereu trăsătura care ucide. Prin N.D.Cocea, pamfletul politic devine un gen literar*”⁹

Perceput ca și spiritul cel mai combativ, dintre toți ziariștii din epoca celor două războaie mondiale, N.D.Cocea își prezintă crezul lui de ziarist luptător, în aceste rânduri desprinse din articolul-program al *Faclei* din 1910 : „*Împotriva și deasupra*

6 Tudor Vianu, *op. cit.* p.518.

7 Editorialul lui N.D. Cocea în *Facla*, 16 martie 1913.

8 Emil Manu, *Prolegomene argheziene*, E.P.L.,București, 1968, p. 194

9 Tudor Vianu, *op. cit.* , p.649.

lor (a intereselor egoiste n.n.), *Facla* va agita flacăra unui ideal neînvins, de cultură și de dreptate socială. Ea va chema spre dânsa elementele risipite, răzlețe, deznădăjduite ale democrației române. Ea va încălzi entuziasmul lor pentru marea cauză a unui popor pedepsit pe nedrept să tânjească și să piară prin nepăsarea, blazarea și indolența noastră. Ea va zgudui toate energiile, va trezi toate conștiințele, va arde putregaiurile inutile care înăbușă viața politică, intelectuală și socială a acestei țări. N.D.Cocea, care stăpânește admirabil arta pamfletului, cu un deosebit talent polemic și de portretist, face din *Facla* una din cele mai combative reviste de la noi, care a purtat vaste campanii împotriva dinastiei, a partidelor istorice, justiției, bisericii, etc.

Devenită mai târziu *Facla* literară, având printre colaboratorii ei și pe Alexandru Sahia, revista abordează și problemele literaturii beletristice.”¹⁰

Tot în paginile *Faclei* debutează, în anul 1923, reputatul critic și istoric literar Șerban Cioculescu cu un articol despre Renan „Cocea nu l-a publicat, dar găsim că tânărul necunoscut are stofă de critic, i-a încredințat < cronică literară > a revistei. Din capul locului debutantul și-a manifestat independența judecății. El propuse ca rubrica să înceapă cu recenzarea volumului de versuri al lui Ion Pillat, < Pe Argeș în sus >; Cocea, dușmanul Brătienilor, își dădu imediat asentimentul adăugând recomandarea voioasă <, Dă-i în cap, dragul meu, nepotului de șobolani! > . Neinfluențabil, tânărul critic făcu însă cărții o cronică favorabilă, și directorul *Faclei* o înghiți, recunoscând apoi, după ce citi volumul, că spre surprinderea sa, Ion Pillat avea într-adevăr talent”¹¹

Între 16 oct. 1911 – 30 oct. 1913 N.D. Cocea conduce „*Rampa*” primul cotidian românesc de artă, literatură și teatru la care colaborează în afară de Tudor Arghezi și Gala Galaction și cu Al. Macedonski, Liviu Rebreanu și Emil Isac .

S-a documentat asupra organizațiilor muncitorești în Italia, Anglia, Turcia, Grecia, Rusia (1911). Publică traducerea în limba română a romanului *Thais* de Anatole France în anul 1916. Refugiat la Iași în timpul ocupării Bucureștiului de către germani, pleacă la Petersburg la începutul anului 1917, unde scoate ziarul “*L’Entante*” cu un supliment în limba rusă. Aici, fiind martor ocular al Revoluției din Octombrie îl cunoaște pe Lenin „...și azi și mâine și o mie de ani de aș trăi, cum aș putea să uit că în Petrogradul revoluționar, în miros acru de praf de pușcă și în scăpărări de baionete, în noaptea fatidică a cutremurului social care avea să prăbușească o lume, am văzut urcându-se la tribună și am auzit vorbind pe Lenin” se confesează autorul în *Pagini din viața mea* . Întors în țară în decembrie 1917 este arestat și apoi eliberat.¹²

10 Ion Rotaru, *O istorie a literaturii române*, vol.II, București, Ed.Minerva, 1972, p.372.

11 Ov. S. Crohmălniceanu, *Literatura română între cele două războaie*, vol.III, București, Ed.Minerva, p.188.

12 Doina Babeu, *op.cit.* p. 7.

În 1918 scoate ziarul „*Omul Liber*” la Iași, în care tipărește ciclul de articole „*Cum se face revoluția*”, iar în 1920 este deputat în Parlament, ales pe listele Partidului Socialist. Ca deputat a fost un înverșunat antimonarhist. Acest lucru îl va duce în procese, suferind o altă detenție. În anul 1931 îi apare la editura „*Cultura Națională*” romanul „*Vinul de viață lungă*” care constituie adevăratul debut literar al lui N.D.Cocea, iar în 1932, romanul „*Fecior de slugă*”.¹³

Participă la grevele ceferiștilor din 1933, făcând parte din Comitetul pentru apărarea muncitorilor ceferiști greviști. În 1934 apare romanul „*Pentru un petec de negreață*” (devenit la ed. a III-a, *Andrei Vaia*), iar în anul 1935 romanul „*Nae Nae*”. În tot acest timp desfășoară o activitate publicistică intensă. A fost membru al asociației „*Amicii URSS*” (1934), iar din 1936 i se încredințează direcția la „*Era nouă*”, revistă care se vrea „... o publicație de analiză și sinteză științifică, în domeniul economic, filozofic, social și cultural al societății românești, în mijlocul căreia s-au născut și se dezvoltă forțele care duc spre o eră nouă.”¹⁴. (

Tot în anul 1936 colaborează alături de Alexandru Sahia, Geo Bogza, Demostene Botez, Alexandru Philippide, Mihail Sorbul la „*Cuvântul liber*”. După suprimarea de către cenzură a revistei „*Era nouă*”, N.D. Cocea începe colaborarea la „*Reporter*”, hebdomadar social-cultural de stânga, care își începuse apariția în anul 1933. Din noiembrie 1937 revista devine o publicație politică, socială și literară a Partidului Comunist Român, iar din 7 noiembrie 1937 N.D. Cocea va fi numit la conducerea acestei publicații, legând în mod simbolic orientarea ei, de revoluția socialistă rusă izbucnită sub privirile sale înflăcărâte în anul 1917. Chiar de la preluarea conducerii, Cocea, în editorialul revistei declară război cenzurii și promite cititorilor că va strecura „*severe așchii de adevăr, scăpărări vii de lumină...*”¹⁵ și cum pericolul dictaturii fasciste apărea la orizont, temerarul ziarist afirma în privința regimurilor de teroare „*Nimic nu e mai efemer pe lume ca durata tiraniilor. Nici rugurile, nici temnițele, nici surghiunul nu le-au putut asigura trăinicia. Toate s-au dus cu vremea*”¹⁶. Lupta împotriva pericolului fascist a adunat în jurul revistei *Reporter* scriitori și intelectuali de toate nuanțele: Camil Petrescu, Cezar Petrescu, Lucia Demetrius, dr.C.I.Parhon, Mihail Sebastian, Cicerone Teodorescu, Tudor Mușatescu, Zaharia Stancu, ș.a.¹⁷

În anii tulburi ai dictaturii regale și apoi sub regimul antonescian, N.D.Cocea renunță la publicistică și se retrage la Sighișoara unde avea o mică proprietate. Aici începe redactarea unor romane, nici unul terminat (*Hilarie Sfântul*, *Vin barbarii*) și

13 *Ibidem*.

14 *Era nouă*, 1 februarie 1936.

15 Virgiliu Ene — *op. cit.*, p.L

16 Ion Rotar— O istorie a literaturii române, vol.II, București, Ed.Minerva, 1972, p.374

17 *Ibidem*

scrie un *Jurnal*, care începe din data de 1 sept. 1939 și îl continuă până în anul 1943. Nepublicat în timpul vieții autorului, Jurnalul va apărea postum, în 1970 la Editura Politică.¹⁸

După 1944 N.D. Cocea își reia munca de gazetar fondează ziarul „*Victoria*” în data de 20 octombrie 1944 în paginile căruia semnează scriitori din toate generațiile: Mihail Sadoveanu, Perpessicius, Alexandru Philipide, Gala Galaction, Mihai Beniuc, Geo Bogza, George Ivașcu, Cicerone Teodorescu, Eugen Jebeleanu. Tot în anul 1944 este pusă în scenă la „Teatrul Nostru” (Teatrul Municipal), cu sprijinul fiicei sale actrița Dina Cocea, piesa de teatru *Canalia*. Este numit apoi director general al teatrelor, dovedindu-se preocupat de alcătuirea unei trupe permanente care să prezinte spectacole în turnee.¹⁹

La 30 august 1945 este ales în prezidiul de onoare al Congresului pentru constituirea Uniunii Sindicatelor de Artiști, Scriitori și Ziariști, alături de Mihail Sadoveanu, George Enescu, Gala Galaction, Camil Petrescu, Tudor Arghezi, Victor Eftimiu. Rămâne fidel preocupărilor artistice și traduce din limba franceză, *Grădina lui Epicur* de Anatole France.

Moartea îl surprinde la 1 februarie 1949. În ultimii ani lucra la un roman autobiografic „*Când mugurul dă în floare*” în care intenționa să evoce într-o amplă frescă societatea românească interbelică. „*Am trăit intens*” spunea, cu puțin înainte de moarte N.D. Cocea, care ar fi dorit ca ziua sfârșitului să fie „*cât mai departe cu putință fiindcă nu-i un păcat să iubești viața*” □.

În ceea ce privește arta dramatică, fascinația familiei Cocea pentru lumea teatrului atât pe scenă, cât și în viața de zi cu zi este, poate, unică în istoria teatrului românesc.

Cei trei copii ai generalului Dumitru Cocea, monarhist convins, „*descendent al căpitanului Cocea, din armata lui Mihai Viteazul*”, s-au dovedit a fi toți „*oi negre*”. „*Bolșevicul*” N.D. Cocea mărturisea că în tinerețe și-a dorit enorm de mult să devină actor, iar surorile lui, Florica (căsătorită Bressy) și Alice (căsătorită cu contele Stanislas de la Rochefoucauld, duce de Bisaccia) au devenit cunoscute actrițe la Paris. N.D. Cocea a transmis această pasiune și fiicelor sale, două dintre ele – Tantzi și Dina Cocea – devenind celebre actrițe de teatru și film.

„*Chemarea scenei, care m-a chinuit pe mine și mă chinuiește și acum, a răbufnit și în sângele ei. Florica, Alisa, Dina, Tantzi, toate au simțit chemarea asta. Cum ne-a venit? De unde ne-a venit? Mama se uita la noi ca găina care a clocit ouă de rață. Și generalul, când a aflat că fiică-sa se înscriesese la Conservator, exclama*

18 Doina Babeu, *op. cit.* p. 11.

19 *Ibidem*.

exasperat: Fata colonelului Cocea să joace pe funie!”, scria pamfletarul în jurnalul său.²⁰

Nicolae D. Cocea (1880-1949), Nicu sau Niculici, Papi cum îl alintau în intimitate, a fost *„un temut gazetar, socialist, magistrat, avocat, director de ziare, pușcăriaș, scriitor, deputat, director general al teatrelor”*. Căsătorit de trei ori, a avut patru copii: Tantz, Dina, Ioana Maria și Radu.²¹

„Viața lui N.D. Cocea a fost aceea a unui boem: apăsarea, dispăsarea, nu spunea nimic, dar era fermecător, irezistibil, unic”, afirma într-un interviu, spre sfârșitul vieții ei, Dina Cocea. *„Diminețile le trăiam în atmosfera redacțiilor sau în incinta pasionantă a tribunalelor, prânzurile le luam la Capșa sau în vreun local de plictiseală boierească. După amiezele treceau repede între case, recepții, expoziții, iar serile cu tovarășii de la România muncitoare.”*

Prima soție, Florica (mama Dinei Cocea), fiica ziaristului Constantin Mille, inteligentă și malițioasă, a divorțat în 1920, fiind *„prea mândră pentru a-i suporta capriciile de bărbat seducător, dar atrasă până la sfârșitul vieții lui de mintea lui formidabilă, de umorul săucaustic, de boemia imposibil de schimbat, de neiertat, dar fascinant”*, scria Dina Cocea în memoriile sale.²²

A doua căsătorie cu Lila Stănescu a fost de formă, aceasta fiind iubită și ulterior soția lui Ion Gh. Maurer, prieten bun cu N.D.Cocea. *„Cum s-a căsătorit, așa va și divorța”*, ca să se căsătorească cu Gina Manolescu Strunga în 1936, de care se desparte în 1939. În ultimii zece ani de viață a trăit la Sighișoara împreună cu *„Ioana Mosora, fată de țărani săraci”*, care în 1939 avea 17 ani.²³

Fiica cuplului Gina Manolescu Strunga – ND Cocea, Ioana Maria Cocea a devenit o cunoscuta sculptoriță, iar astăzi este mostenitoarea întregii averi lasate în urmă de celebrii săi înaintași : familia Manolescu Strunga și familia Cocea. Ajunsă la vârsta senectuții, Ioana Maria Cocea trăiește la Sighișoara, locul în care s-a retras și N.D. Cocea între 1928 și 1945.

Recunoscut prin cariera sa gazetărească (a colaborat cu aproape 2000 de articole la zeci de periodice românești), lui N.D. Cocea aproape că i se uită cariera de literat, deși a scris romane, piese de teatru, traduceri și a lăsat numeroase lucrări în manuscris.

Totuși oameni interesați în „aducerea aminte” a personalităților culturale românești cum este scriitorul Ion Murgeanu. Autorul reproduce din jurnalele lui Gala Galaction pasajele în care sunt expuse ultimele zile din viața lui N.D.Cocea și încearcă prin unele comentarii recunoașterea artistică a scriitorului. Interesantă este și metamorfoza

20 *Ibidem.*

21 *Ibidem.*

22 *Ibidem.*

23 *Ibidem.*

„*revoluționarului socialist*” N.D.Cocea, fapt pentru care am reprodus aproape integral acest articol de pe Internet unde este vorba despre el: „*Dar dacă gazetarul a fost creditat de literați, precum: Ion Vinea, Șerban Cioculescu, N. Carandino, literatul propriu zis e acreditat numai de un Perpessicius, care situa <Vinul de viață lungă>, în linia unui clasicism sui-generis, în timp ce G. Călinescu îl <spulbera>, pur și simplu, găsim chiar și în cea mai reușită narațiune a lui N. D. Cocea, romanul <Vinul de viață lungă>, deci, <o narațiune scrisă jurnalistic, cu o decență stilistică de om citit. Nimic însă, nici în invenția de idei, nici în cea de cuvinte nu revelă un scriitor și nuvela e doar un ecou modest din Sadoveanu.> Cu o așa <recomandare>, cine îl mai citește azi pe N. D. Cocea?*”²⁴

El revine totuși în atenția noastră, prin *Jurnalul* lui Gala Galaction, cenzurat drastic în primele trei volume din 1973-77, apărute la Editura Minerva, mai detașat redat, în cele cinci volume, de la Editura Albatros, 1996-2003, și iată, surpriza ce se anunță, a celor trei caiete inedite, puse la dispoziție, neobositului cercetător și istoric literar Teodor Vârgolici (berladnic, la origine, mi se pare, și el), de ultima fiică a scriitorului, Elena Galaction, după ce fuseseră dactilografiate de Mara Galaction Țuculescu, și bine adăpostite, în anii când deconspirarea lor, ar fi ivit poate un imens scandal, dacă nu și privarea de libertate a testamentarelor.

Cele trei caiete din *Jurnalul* lui Gala Galaction, ce vor cuprinde volumul 6 tipărit, dau mărturie de anii 1947-1949 și 1951-1952, ani cumpliți, când noua putere de import, comunistă, se instalează, într-un tăvălug sinistru, anti-intelectual, anti-cultural, și-n fond, chiar anti-social. Bătrânul Gala Galaction, scriitorul, preotul, deputatul (care mușcase “*momeala lor*”, crezând că se pune, cumva, la adăpost), asistă revoltat, pe cât de neputincios, la “hâda realitate: ” *NEDREPTATE SOCIALĂ, PARTIZANERIE, PRIGOANE CA PE VREMEA CREȘTINISMULUI ILICIT, SAMAVOLNICII, JAFURI, AVERI FABULOASE ADUNATE ÎN CÂTEVA LUNI, ORORI ADMINISTRATIVE ȘI POLIȚIENEȘTI, ÎNSCENĂRI CRIMINALE, PROCESE SCANDALOASE, ȘI CRIME PESTE CRIME...*” Acesta este tabloul înfricoșător al instalării “*noii puteri populare*”, al “*noii democrații populare*”, de câteva bande de “*doctrinari fanatici*”, al “*războiului ideologic*”, care cerea, imperativ, ca “*orice artă, – literatură, muzică, sculptură – trebuie să fie combativă, tendențioasă și democratică. Iubirea, visul, gingășia, nostalgia, Dumnezeu, misticismul sunt crime de lese-democrație!*” “*Auzi, azi, aceste idei ignorantine: Azi, omul și-a luat în mână destinul său, sau Filosofia este perimată, sau Dumnezeu nu are ce căuta în treburile noastre...*”²⁵

24 <http://absentul.blog.com/2011/11/30/clasicii-nostri-moderni-38/>, în 05.10.2012.

25 *Ibidem*.

Începea, din păcate și la noi, o lume fără Dumnezeu, din care aveam să ieșim prin jertfă de sânge, 45 de ani mai târziu... Interesant ni s-a părut, în acest context, destinul fostului “*revoluționar, și fervent socialist N. D. Cocea*”, despre care vechiul și statornicul său prieten, Gala Galaction, face referire în *Jurnalul* său, în două mici și dense reprize, ca să zicem așa; cele ce ne-au și adus aminte, de altfel, de pamfletarul temut, și de scriitorul aproape total ignorat, în prezent. Iată, paginile extraordinare, ce consemnează din sursă sigură, sfântă, putem zice, sfârșitul unui militant activ, de stânga: “**10 ianuarie 1949 (Luni)** – Am văzut ieri pe Cocea, în odaia lui de spital. Iluzia este pe sfârșite. Amicul meu se apropie de supremul deznodământ. Cocea mi-a vorbit ieri, între patru ochi. Mi-a dovedit o superioară stare sufletească. Aștepta pe cineva care să stabilească dispoziții testamentare. Îl preocupa, îndeosebi, Radu, copilul lui de la Sighișoara. Ar vrea să fie înmormântat cu simplitate. A zis exact: <Cu un singur preot și acest preot să fie Galaction>. Dacă această dorință a lui Cocea se transformă în dispoziție testamentară, mă aștept la unele complicații. Vor admite tovarășii ateii o înmormântare creștinească pentru N. D. Cocea? (...) pentru mine se ridică o grea problemă de conștiință: mi-este iertat să-i propun, în taină, lui Cocea, o capitulare creștină?/s.n./ Acest prieten, care jumătate de veac a trăit și a cugetat păgânește, poate să fie primit la izvorul mângâierilor evanghelice? Mai încape vorbă! Dar cu o singură condiție. S-o dorească și s-o ceară el singur. Să i-o propun eu și el s-o primească din slăbiciune sau din acomodare – n-ar fi nici o izbândă pentru sufletul meu și nici pentru al lui.” și “**12 ianuarie 1949 (Miercuri)**. Și totuși așa a fost. Dar cred că n-a fost nici slăbiciune, nici acomodare, ci o grea și greu de analizat adevărată. L-am întrebat pe Cocea: <Vrei tu o supremă confruntare cu preotul creștin care sunt?>. A primit cu figură luminoasă. Am stabilit: <Măine, la ora două și jumătate după-amiază> (adică ieri, 11 ianuarie, marți). Am adus Sfintele Taine, am rugat pe Ioana să ne lase singuri și cu sobrietate am îndeplinit zguduitorul meu oficiu. Emoțiunea lui Cocea (cine ar fi putut s-o bănuiască altădată), chipul cum mi-a mulțumit și fericirea cu care s-a îmbrățișat cu Ioana, după primirea Sfintelor Taine – sunt pentru mine, azi, o amintire din lumea minunilor. <Mare ești, Doamne, și minunate sunt lucrurile Tale și nici un cuvânt nu este de ajuns spre lauda minunilor Tale!> Un suflet fusese smuls din promiscuitatea tuturor efemierităților; și ca tîlharul cel de pe cruce, ateul și păgânul de până mai ieri, a strigat, totuși: <Pomeneste-mă, Doamne, întru împărăția TA!>Amin.”²⁶

Există și un post scriptum al lui Ion Murgeanu: “**nota bene:** târziu, prin anii 78 poate la o <terasă de pierdere> cum ar fi spus îngerul blond Nichita a fost să mă aflu lângă un homme noir nu oarecine un prinț din Sudan care vorbea curent românește

26 Ibidem.

și aflam că este soț sau logodnic fiicei mai mici a lui N.D.Cocea - sculptorița! și ce i-ar fi spus <amoralul” ei tată puțin înainte de a muri: să facă o meserie de artă să nu se angreneze în vârtejul noilor vremi pe care “ei” altfel le văzuseseră și visaseră și gândiseră; era, putem zice așa, **testamentul marelui păcătos**, sau numai o filă din el; în mod ciudat, le prince noir m-a vindecat în acea seară spre înnoptare de ultima mea dâră de rasism: nu știu ce avusesem până atunci cu negrii (o prejudecată, desigur, pe care “ginerile” lui N.D.Cocea mi-a luat-o în acea seară și la acea terasă de pierdere cu mâna, cum spune)...**IM**”²⁷

Prin dispariția lui N.D.Cocea, ziaristica noastră pierdea pe cel ce a pus bazele publicisticii românești moderne, iar literatura română un prozator și pe unul dintre cititorii pamfletului literar. Intensitatea trăirii, a participării la viață, la luptă, este o caracteristică esențială a omului N.D. Cocea, a operei sale. A fost, așa cum l-a caracterizat Tudor Arghezi „generos și fierbinte, s-a dăruit și prietenilor și tuturor, întreg”.²⁸

Ca o recunoaștere a meritelor sale, au fost numite după N.D.Cocea, străzi în orașele București, Sighișoara, Brașov, Oradea, Sibiu și Timișoara. Casa unde a locuit în Sighișoara a fost amenajată ca și casa Cocea. Tot în Sighișoara, Cenaclul literar, înființat în anul 1979 a luat numele lui N.D. Cocea.

NICOLAE D. COCEA- PROMINENT JOURNALIST OF ROMANIAN CULTURE

(Abstract)

The journalist and writer N.D.Cocea was a prominent figure in the Romanian culture between the two world wars. He lived in Sighisoara between 1928-1945 and loved this city so much that he's bought a house here, and after his death, his daughter Ioana Maria sculptor, spent most of her life here. His residence in Sighișoara on School Street. 10 has been preserved and is known as **home Cocea** and contains many objects that belonged to him. His adoptive city Sighișoara also honored him so that a street was named by his name. The same city is home to the N. D. Cocea Literary Club, established 1979.

Cuvinte cheie: N. D. Cocea, Sighișoara, perioada interbelică, literatură, socialism.

Keywords: ND Cocea, Sighisoara, interwar period, literature, socialism.

²⁷ Ibidem.

²⁸ Doina Babeu, *op. cit.* p. 12

LAURIAN HERLEA

Aurel Herțioga

Născut la 14 februarie 1908 în comuna Galda de Jos județul Alba, Laurian Herlea a fost unul dintre animatorii culturali de frunte ai orașului nostru.

Stabilit în Sighișoara, s-a dovedit imediat una din personalitățile marcante ale ASTREI și culturii sighișorene. Datorită lui, activitatea artistică muzicală românească în perioada 1934-1956 a luat un puternic și deosebit avânt. Talentat muzician, a înființat în anul 1935 corul Sf. Gheorghe, care pe lângă faptul că dădea răspunsurile la slujbele religioase la biserica din Cornești, oferea periodic concerte corale în sălile din oraș.

Reînființează fanfara românească, învățându-i efectiv pe membri ei să cânte la pretențioasele instrumente. Această fanfară participă la toate serbările câmpenești și sărbătorile naționale, cântând marșuri și muzică de promenadă. Era o plăcere să-i vezi îmbrăcați în costume naționale, mărșăluind și cântând în frunte cu conducătorul lor, neobositul Laurian Herlea.

Înființează apoi corul DOINA TÂRNAVELOR (1936) cu care participă la inaugurarea și sfințirea Catedralei Ortodoxe în anul 1937. Mulți ani apoi, acest cor a fost cel care dădea răspunsurile la slujbele oficiate în minunatul edificiu religios. Câțiva dintre actualii membri ai corului bisericesc de azi, au cântat și sub conducerea lui L. Herlea, păstrând o veșnică aducere aminte a minunatului lor dirijor.

Corul *Doina Târnavelor din Sighișoara* a ajuns repede să fie îndrăgit de sighișoreni și cunoscut în orașele unde a prezentat apreciate concerte: Sibiu, Brașov, Mediaș, Agnita, Rupea, Dumbrăveni etc. A cântat acest cor și la radio în 1946, 1947, într-o perioadă încă romantică a radioului, când se cânta în direct în studioul din București, fără înregistrări prealabile. Întreaga suflare a orașului aștepta cu emoție vocea crainicei care anunța: „Aici radio România, dragi ascultători, veți asculta concertul corului Doina Târnavelor din Sighișoara, dirijat de domnul Laurian Herlea”.

La ora de maximă audiență (9 seara) străzile orașului erau pustii, oamenii grupați pe familii sau prietenii, la cei care aveau aparate de radio, așteptau momentele de emoție, plăcere și mândrie pe care le oferea corul lor, corul drag al orașului lor..

Un sighișorean, copil atunci, își amintește acum, că ascultând concertul la un mic aparat cu căști, în momentul în care a fost anunțat cântecul „La oglindă” având ca solistă pe mama lui, de emoție a sărit de la masă trăgând după el și aparatul și pe o mătușă care avea și ea la urechi a doua pereche de căști. Asemenea mari emoții au trăit toți cei care au urmărit concertul de la radio, concert de mare succes, dovadă fiind faptul că *Doina Târnavelor* a fost invitată și în anul următor la radio București.

Un moment apoteotic al *Corului Doina Târnavelor* și al dirijorului Laurian Herlea, a fost CONCERTUL JUBILIAR realizat cu prilejul împlirii a 10 ani de activitate.

S-a întâmplat memorialul eveniment în ziua de 22 Aprilie 1946 (a doua zi de Paști) în sala *Mihai Eminescu*. O sală plină până la refuz de spectatori din toate păturile sociale, medici, profesori, funcționari, ceferiști, croitori, zugravi, toți, dar absolut toți, în ținută de gală așteptau un concert care s-a dovedit a fi realmente de gală. Acest concert jubiliar a fost minuțios pregătit, fiind așteptat cu nerăbdare de public. Unii își mai amintesc și azi de înalta ținută calitativă și reușita generală a concertului. Pe lângă corul și soliștii săi, au mai participat la acest adevărat eveniment artistic, fanfara Batalionului 23 Vânători de Munte și orchestra simfonică a orașului, formată în marea ei majoritate din sași (iată o prietenească și utilă colaborare) toate sub bagheta lui Laurian Herlea.

Și-a dat de asemenea concursul și Miron Neagu, marele și pe nedrept uitatul cântăreț al Ardealului.

Iată programul acestui magnific concert așa cum figura el pe programul de sală: **spectacolul a debutat** cu *Rapsodia Română* de A. Popovici-Racoviță, cor și orchestră cu soliștii Miron Neagu-bas, Maria Coroianu-sopran și Elena Hârtoagă-alto. A continuat cu *Concert la Învierea Domnului* de G. Muzicescu, *Imnul Noptii* de Rameau, *Preste deal* de I.Vidu, solo Vanghele Topriceanu, *Cântec de leagăn* de I.Cocișu, solo Maria Coroian –sopran. **Partea a doua** a programului a însemnat pentru spectatori momente plăcute de înfiorare și bucurie oferite de Miron Neagu, care a interpretat strălucit cu „vocea-i de aur” doine și cântece din Ardeal. **Partea a treia** a programului a cuprins piesele: *Bănățeană* de Sabin Drăgoi, *Cântec de leagăn* de M. Lungu, solistă Maria Burdușel, *Răsunet de la Crișana* de Ion Vidu, solo Miron Neagu, *Valurile Dunării* de Ivanovici, cor și orchestră, solo Elena Moldovan, **încheindu-se** cu *Poemul Iancului* acest impresionant cântec al Ardealului, având ca solistă pe Elena Hârtoagă.

Cei puțini care-și amintesc acest mare eveniment artistic, căci puțini mai sunt în viață, spun că au fost trăiri intense de bucurie și patriotism, atunci când lumea era dornică de frumos, uitând că încă nu și-a tămăduit rănila războiului.

Se cuvin cuvinte de prețuire pentru cei care au ars ca o flacără pentru cultura românească sighișoreană, pentru cei care nu mai sunt, dar care iată trăiesc în inimile și amintirea urmașilor, constituind modele de urmat cu care ne mândrim. Iar Laurian Herlea marele animator cultural, merită din plin admirația și considerația noastră acum când s-au împlinit 104 ani de la nașterea sa. Să-i fie somnul lin și cerul aproape.

**O MONOGRAFIE DE ISTORIE LOCALĂ EXEMPLARĂ:
CORNEL-IOAN TEȘCULĂ, PAGINI DE ISTORIE DE PE
TÂRNAVA MARE. COMUNA VÂNĂTORI PÂNĂ ÎN ANUL 1918
(VÂNĂTORI, ARCHITA, FELEAG, MURENI, ȘOARD), ED. NICO,
TG.MUREȘ, 2012**

La sfârșitul verii acestui an am avut plăcerea să parcurg lucrarea citată în titlu, pe care autorul ei tocmai o pregătea pentru tipar.

Nu încapе nicio îndoială că monografia istorică consacrată de domnul profesor Cornel-Ioan Teșculă comunei natale, Vânători, în care și-a desfășurat aproape întreaga carieră didactică timp de câteva decenii, precum și satelor adiacente (Archita, Feleag, Mureni, Șoard), constituie o realizare științifică de primă însemnătate. Valoarea ei constă nu numai în ea însăși, în sensul că scoate la lumină și face inteligibil trecutul unor așezări de pe Târnava Mare, ci și prin darul de a reabilita „istoria locală”, privită uneori condescendent de cei cu preocupări în domeniul „istoriei universale”. Este suficient să amintim doar câteva dintre însușirile evidente ale lucrării pentru a sugera importanța contribuției ei istoriografice sub cele două aspecte.

Ceea ce se cade amintit de la bun este că în cele peste 400 de pagini, cât însumează monografia, este îngropată munca unei vieți de om, fapt care o deosebește fundamental de atâtea și atâtea scieri de istorie locală, înjghebate ocazional, cu urmări deplorabile. După cum însuși mărturisește, autorul, astăzi pensionar, a pus piatra de temelie a impunătoarei zidiri de astăzi ca student al Universității Babeș-Bolyai din Cluj, anume în lucrarea sa de licență.

În cursul acestei lungi perioade de gestație se întrevеde stăruința neobosită de a culege informații poliglote din surse editate și, mai ales, inedite, aflate în fonduri arhivistice mai mult sau mai puțin prelucrate în Cluj-Napoca, Brașov, Târgu-Mureș, Sighișoara și Odorheiul-Secuiesc. Studii de specialitate și sinteze istorice au stat, firește, și ele în aria de investigație. Domnul Cornel-Ioan Teșculă a acordat însă aceeași atenție nu numai izvoarelor scrise, ci și surselor orale, principalii furnizori de știri transmise prin viu grai fiind consătenii săi mai vârstnici.

Efortul de documentare cât mai completă a fost dublat - după cum reiese din chiar arhitectura monografiei - de grija sistematizării materialului. Așezate în ordine cronologică, diversele capitole dovedesc o remarcabilă claritate internă, dobândită după îndelungate frământări ale materiei primare. Această limpiditate este mai mult decât binevenită, deoarece problematica de descâlcit a fost extrem de complexă: aparținând unor structuri teritorial-administrative diferite (comitat, Pământ Crăiesc, interferențe cu zona secuiască limitrofă), cele cinci localități cercetate, deși s-au învecinat, au avut

fiecare un statut social, juridic și politic particular. Aceleași deosebiri de condiție au marcat și starea celor trei comunități umane (români, unguri și sași) care au viețuit în aceste așezări împreună.

Concepția care l-a animat pe domnul profesor din Vânători și metoda pe care a folosit-o la întocmirea monografiei îl arată ca istoric autentic, cu judecăți de valoare profunde și sigure. Strădania de a încadra permanent cutare sau cutare eveniment din ținutul natal de pe cursul mijlociu al Târnavei Mari în marile curente ale istoriei universale, respectiv a Transilvaniei într-un moment sau altul dintr-un trecut multiseclar a fost în mod cert încununată de succes, întrucât îl ajută pe cititorul obișnuit, f[r] studii de specialitate, să înțeleagă de ce și cum destinul său individual și cel al colectivității căreia îi aparține au fost și sunt influențate de unde seismice pornite din îndepărtate epicentre politice.

Ceea ce se degajă din lectura acestei cărți dincolo de informația propriu-zisă este dragostea pioasă a autorului față de așezarea în care s-a născut și a viețuit, la fel ca și față de satele din vecinătate. Ea i-a dat puterea să învingă toate, multele greutăți care au stat în calea elaborării acestei monografii exemplare.

Calitatea omului reiese și dintr-o scurtă lămurire privitoare la scrupulul moral care l-a îndemnat pe profesorul Cornel-Ioan Teșculă să întrerupă prematur, în 1918, firului istoriei celor cinci localități de pe Târnavă Mare: pentru a nu fi obligat ca bun creștin să scrie despre „oameni și fapte de o abjecție totală” din perioada comunistă.

**Prof. univ, dr. Virgil
Ciocîltan**